

Народна банка на Република Северна Македонија



Годишен извештај за 2018 година

Скопје, април 2019 година

Содржина

Обраќање на гувернерот	4
I. Монетарната политика во 2018 година.....	10
1.1. Цели на монетарната политика.....	10
1.2. Поставеност на монетарната политика	11
II. Меѓународно окружување.....	15
III. Макроекономски движења во 2018 година.....	19
3.1. БДП и инфлација.....	19
3.2. Пазар на труд	21
3.3. Јавни финансии.....	24
3.4. Биланс на плаќања, МИП и надворешен долг	28
3.5. Монетарни и кредитни агрегати.....	35
3.5.1. Монетарни агрегати	35
Прилог 1. Осврт на промените во структурата на депозитите на финансискиот систем во 2018 година	37
3.5.2. Кредитна активност.....	39
IV. Макроекономскиот амбиент и монетарната политика во 2019 - 2021 година	42
V. Монетарни инструменти.....	45
Прилог 2. Движења на девизниот пазар и интервенции на Народната банка.....	46
Прилог 3. Движења на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити и секундарниот пазар на хартии од вредност	50
VI. Управување и инвестирање на девизните резерви.....	53
6.1. Услови за инвестирање на меѓународните финансиски пазари во 2018 година ..	53
6.2. Основни насоки при управувањето со девизните резерви.....	56
Прилог 4. Активности поврзани со унапредувањето на институционалниот капацитет при управувањето со девизните резерви	58
6.3. Инвестирање на девизните резерви.....	58
6.3.1. Распределба на инвестициите по портфолија.....	58
6.3.2. Кредитна изложеност и инструменти	60
6.3.3. Валутна структура	62
6.3.4. Изложеност на каматен ризик и резултати од инвестирањето на девизните резерви	63
VII. Платни системи и платежни услуги.....	66
7.1. Позначајни активности.....	66
7.2. Платни системи	67
7.3. Платежни услуги	68
7.3.1. Кредитни трансфери	69
7.3.2. Платежни картички	70

7.4.	Платежна инфраструктура	71
VIII.	Издавање и управување со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија – трезорско работење	73
8.1.	Издадени пари во оптек	73
8.2.	Снабдување на банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари.....	75
8.3.	Обработка и поништување книжни и ковани пари	75
8.4.	Експертиза на сомнителни / фалсификувани пари	75
8.5.	Контрола на примената на стандардите и критериумите за готовинско работење кај банките и центрите за готовина	77
8.6.	Продажба на ковани пари за колекционерски цели.....	77
IX.	Вршење супервизија и надзор	78
9.1.	Теренски контроли на ризиците.....	78
9.2.	Теренски контроли на усогласеноста со прописите	80
9.3.	Лиценцирање банки и штедилници во 2018 година.....	81
X.	Статистика.....	82
XI.	Внатрешна ревизија.....	85
XII.	Подобрување на институционалниот капацитет на Народната банка	86
12.1.	Стратегиско планирање	86
12.2.	Управување со човечките ресурси.....	86
12.3.	Истражувачка активност	88
12.4.	Управување со оперативните ризици	89
12.5.	Обезбедување непрекинатост во работењето	89
12.6.	Сигурност на информацискиот систем и заштита на личните податоци.....	90
12.7.	Развој во областа на информатичката технологија	90
XIII.	Останати активности	92
13.1.	Меѓународна соработка	92
13.2.	Односи со јавноста.....	93
13.3.	Финансиска едукација.....	94
13.4.	Годишен извештај за работата на Музејот на Народната банка и на Библиотеката и архивот на Народната банка за 2018 година	96

Обраќање на гувернерот

Почитувани,

Во годината којашто е зад нас, домашната економија забележа солидни макроекономски остварувања во услови кога последиците од неколкугодишниот период на понагласени домашни ризици, постепено се исцрпуваа. Иако почетокот на годината беше одбележан со одредена доза на неизвесност, со постепено стабилизирање на очекувањата, сепак дојдоа до израз здравите основи на економијата, што главно беа видливи преку солидната надворешна позиција и исклучително високиот откуп на девизи на девизниот пазар. Поволните движења во македонската економија беа поддржани и од натамошниот раст на глобалната економија. Сепак, глобалното окружување беше постојано придружено со ризици поврзани со трговските тензии, договорот околу Брегзит, движењето на цените на основните производи и геополитички ризици. Во ваков макроекономски амбиент, Народната банка на Република Северна Македонија (Народната банка) успешно ги оствари целите на монетарната политика за одржување на ценовната стабилност преку задржување на стабилноста на девизниот курс на денарот кон еврото и обезбеди натамошно зајакнување на финансиската стабилност во економијата. Со сето ова, како централнобанкарска институција го дадовме својот максимален придонес за закрепнувањето на реалната економија.

Наспроти економската стагнација во 2017 година, во 2018 година беше остварен умерен економски раст од 2,7%, при забрзување главно од вториот квартал на годината. Економските субјекти од почетокот на годината беа релативно повоздржани, но постепено подобрување на амбиентот во следните три квартали сепак обезбеди годишен раст што дури малку и ги надмина нашите очекувања со октомвриската проекција. Намалувањето на домашните ризици, заедно со задржаните макроекономски фундаменти и остварената структурна преобразба во последниве години, при сè уште релативно повољно надворешно окружување, овозможија враќање на патеката на солиден економски раст.

Во 2018 година, растот на економијата беше остварен во услови на поповолен домашен амбиент, подобрени согледувања на странските инвеститори, како и задржување на динамичната извозна активност. Како и во претходните години, растот на извозот главно е одраз на извозната активност на производствените капацитети со странски капитал, а позитивен придонес втора година по ред имаа и дел од традиционалните извозници од металопреработувачката индустрија. Покрај нето-извозот, значителен позитивен придонес кон растот имаше и личната потрошувачка, поддржана од растот на платите, приватните трансфери и кредитирањето на населението. Во прилог на јакнење на личната потрошувачка беа и повољните движења на пазарот на трудот. Имено, и минатата година продолжи повеќегодишниот тренд на намалување на невработеноста, поддржан од натамошната примена на активни мерки на пазарот на трудот, со што стапката на невработеност во последниот квартал се сведе на историски најниското ниво од 19,4%. При мал позитивен придонес кон БДП и од јавната потрошувачка, бруто-инвестициите беа единствена категорија којашто имаше негативен придонес, што главно се поврзува со послабото остварување на јавните

инфраструктурни проекти, при скромни позитивни придвижувања во последниот квартал од годината.

На тековната сметка од платниот биланс, минатата година е остварен низок дефицит од 0,3% од БДП, што претставува стеснување во споредба со претходната година (1% од БДП). Ваквата промена во целост се должи на подобрувањето на салдото во размената на стоки, согласно со посланата извозна активност, а нето-приливите кај секундарниот доход се задржаа релативно стабилни, при што овозможија целосно покривање на негативното трговско салдо. На финансиската сметка, наспроти умерените нето-одливи во 2017 година, минатата година е забележан висок нето-прилив, во услови на висок износ на странски директни инвестиции, како и нето-приливи врз основа на новата државна еврообврзница, издадена на меѓународните пазари на почетокот на годината. Странските директни инвестиции достигнаа највисоко учество во БДП во периодот по глобалната финансиска криза (од 5,8% од БДП), што упатува на подобрени согледувања и доверба на инвеститорите во домашната економија.

На девизниот пазар, согласно со подобрениот домашен амбиент, подобрените очекувања на домашните и странските субјекти, како и зајакнатата извозна активност, ние во текот на годината интервениравме само со откуп, при што беше остварен досега највисок откуп на девизи. Следствено, беше забележан висок пораст на девизните резерви, коишто се одржуваа на адекватно ниво. Во 2018 година, продолживме со активниот пристап на управување со девизните резерви и при исклучително променливи услови на меѓународните пазари, остваривме мал позитивен поврат од нивното инвестирање.

Инфлацијата во текот на минатата година беше релативно стабилна и изнесуваше 1,5%, во просек, што е во согласност со проектираното и слично на остварувањето во претходната година. Структурно гледано, умерен раст забележаа цените на сите три компоненти на индексот (прехранбената, енергетската и базичната инфлација). Движењето на домашната инфлација е одраз на промените на светските цени на примарни производи, нивните индиректни ефекти врз останатите цени, како и на делувањето на определени домашни еднократни фактори (вклучително и акцизите кај тутунските производи). Во услови на ниска и стабилна инфлација, солидна надворешна позиција, поволни движења во банкарскиот сектор и стабилизирање на очекувањата на економските субјекти, во текот на 2018 година продолживме со натамошно постепено олабавување на монетарната политика. Основната каматна стапка беше намалена трипати (во март, август и декември) за по 0,25 процентни поени, со што на крајот на годината беше сведена на историски минимум од 2,5%. Со тоа, како централна банка дадовме и свој придонес кон економскиот раст, придонесувајќи за олеснување на условите на финансирање на економските субјекти.

Во текот на 2018 година продолжија и се засилија поволните движења кај депозитите и кредитите на банките. Вкупните депозити се зголемија за 12,1%, што претставува значително забрзување во споредба со 2017 година (5%). Позитивни поместувања се забележуваат кај структурата на штедењето од валутен и рочен аспект, што упатува на подобрување на очекувањата на економските субјекти и зајакнување на довербата во домашната валута. Вкупните кредити се зголемија за 7,3%, бележејќи умерено забрзување во споредба со годината пред тоа (5,4%), при најголем придонес на кредитите кон населението, но истовремено умерено забрзување и кај кредитирањето на корпоративниот сектор. Банкарскиот систем ја задржа својата стабилност, при солидна ликвидност и капитализираност. Во услови на наплата на нефункционални пласмани во првиот квартал од годината, учеството на нефункционалните пласмани се

намали и на крајот на годината изнесуваше 5,2%. Продолжија активностите за унапредување на банкарската регулатива преку постепено усвојување на Базелските стандарди и европските директиви, при што минатата година акцентот беше ставен на корпоративното управување на кредитните институции, што дополнително придонесува за стабилноста на банкарскиот систем.

Изминатата година продолживме со јакнење на институционалниот капацитет на Народната банка, преку натамошни активности во доменот на усвојување стандарди во различни сфери од централнобанкарското работење. Во областа на статистиката, во текот на 2018 година се изведе завршната фаза за пристапување кон најновиот Стандард за дисеминација на податоци – СДДС плус на ММФ, преку повеќе активности за приспособување кон барањата на стандардот. Во јануари годинава, земјава се приклучи кон СДДС плус, со што се вбројува меѓу осумнаесетте земји во светот коишто ги исполниле условите за статистичко известување согласно со овој стандард. Во декември минатата година, согласно со препораките во евроинтегративниот процес, на државно ниво беа усвоени стратегиите за денаризација и за управување и разрешување на нефункционалните пласмани, со што Народната банка, заедно со други надлежни институции, активно се вклучува во процесот на спроведување реформи, при што во иднина може да се очекува подобрување во овие сфери. Воедно, како централна банка, во текот на годината бевме вклучени во различни меѓуинституционални активности за унапредување на регулативната рамка и функционирањето на финансискиот систем и економијата во целина. Согласно очекуваните новини со нацрт Законот за платежни услуги и платни системи на кој се работеше во 2018 година, започнавме со интерни обуки и подготовки за подобро следење на иновациите во финансискиот сектор. Дигитализацијата во доменот на финансиите наметнува потреба од соодветна надградба и зајакнат мониторинг од страна на финансиските регулатори, со цел оптимизација на придобивките и минимизирање на потенцијалните ризици во динамичниот финансиски амбиент. Секако, ова е предизвик и за нас како централна банка. По досега спроведените активности, заклучуваме дека имаме институционален капацитет и целосно сме подготвени соодветно да одговориме на предизвикот. Онака како што доликува на централнобанкарска институција којашто следејќи ги највисоките меѓународни стандарди и најдобрите практики, преку своето катадневно работење, постојано настојува да оствари и што поголем влог за иднината и да биде не само набљудувач, туку и двигател на процесите на модернизација и унапредување во сферата на финансиите и економијата, во рамки на своите надлежности.

Во мај 2018 година, ги пуштивме во оптек првите полимерни пари со апоенска вредност од 10 и 50 денари, со што Народната банка се најде во групата централни банки коишто ги примениле најсовремените достигнувања во индустријата за печатење пари. И покрај тоа што е изминат релативно краток временски период од нивното пуштање во оптек, можеме да заклучиме дека овие пари целосно ги исполнија очекувањата во поглед на нивната прифатеност во извршувањето на готовинските трансакции, гледано според достигнатото учество во структурата на банкнотите во оптек.

Минатата година продолживме со организирање на редовните конференции и други јавни настани, како форми за ширење на знаењата и зголемена интеракција со домашната стручна јавност. Како општествено одговорна институција, ги засиливме активностите во делот на финансиската едукација, при што во согласност со меѓународни стандарди беше спроведено и објавено првото мерење на нивото на финансиска писменост на возрасното население во земјава. Ова мерење е од голема важност, бидејќи ги посочи основните пунктови каде што треба да се насочи финансиската едукација на населението во иднина, како еден од предусловите за развој

на финансискиот систем и економијата во целина. Во тој контекст, особено е значајно што кон крајот на годината ја формализиравме и ја зајакнавме соработката и со банкарскиот сектор во областа на финансиската едукација и финансиската инклузија. Продолживме со активности за јакнење на транспарентноста и на односите со јавноста, преку разни канали на комуникација и доближување до широката јавност, вклучително и преку присуство на социјалните мрежи. Одделно внимание посветивме и на унапредување на комуникацијата со средствата за јавно информирање, настојувајќи да им ја доближиме работата на нашата институција и да им овозможиме подобар увид во податоците коишто ги продуцираме, со цел подобра и поточна информираност на јавноста.

Во последниве години, одбележани со политичка неизвесност, се соочивме со низа предизвици, коишто успешно ги надминавме и со тоа дополнително ја зацврстивме довербата во институцијата и во домашната валута. 2018 година мина во знакот на закрепнувањето, при што економијата ја покажа својата виталност и способност за раст, при цврсти основи и постабилен амбиент. Во овој контекст, и минатата година, Народната банка ја задржа ценовната стабилност, како и стабилноста на денарот, а истовремено и ја зајакна финансиската стабилност, овозможувајќи амбиент кој го поддржува растот на економијата. Покрај тоа, работевме на надградба и натамошен развој на финансискиот систем, на натамошно јакнење на меѓународната репутација, како и на општествената одговорност на институцијата. Централнобанкарското работење ширум светот постојано се развива, добивајќи притоа и на квантитет и на квалитет. За да ги следиме трендовите во централнобанкарската заедница, постојано сме посветени на надградбата на кадарот на нашата институција и на подобрување на процесите на нашето работење. Веруваме дека со активностите спроведени во 2018 година сме чекор поблиску до оваа наша цел. Во повеќе наврати тоа беше потврдено и од релевантните меѓународни финансиски институции, а валоризирано и преку нашата вклученост во бројните меѓународни настани и активности на кои се носат заклучоци за важни економски прашања од меѓународен карактер.

Стабилизирањето на очекувањата на домашните субјекти, подобрените согледувања кај странските инвеститори, перспективите за забрзување на евроатланските интеграциски процеси, заедно со задржаната макроекономска стабилност и забрзување на реформите во сите сфери на економијата, отвораат перспективи за натамошен побрз раст на економијата. Во овие рамки, и во идниот период, како централна банка ние ќе бидеме максимално посветени на своите цели и ќе продолжиме да работиме на сопственото институционално зајакнување како предуслов за соочување со новите предизвици.

Во годишната Програма за работа на нашата институција за 2019 година се предвидени бројни активности и нови проекти за унапредување на централнобанкарското работење во земјава. Реализацијата на голем дел од тие активности и проекти, веќе и ја започнавме. Свесни сме дека, гледано од страна, ако се имаат предвид и среднорочните проекти коишто се започнати претходно, а коишто веќе треба да ги финализираме, обемот на планираните активности и проекти за претстојниот период можеби изгледа преголем, нереален, преамбициозен. Но, знаејќи какво е темпото на работа на тимот на Народната банка и знаејќи со каков ентузијазам и со колкава посветеност и пожртвуваност се пристапува во остварувањето на секоја зацртана цел во институцијата, сигурни сум дека сето она што го имаме планирано е остварливо и сигурни сме дека ќе успееме. Веруваме дека со остварувањето на проектите планирани за годинава, со воведените новитети, промени и унапредувања, како централна банка ќе успееме да направиме неколку големи чекори до европското централнобанкарско

семејство – Европскиот систем на централни банки. Таму е целта кон која води патот што го одбравме и по кој како институција, одлучно чекориме.

25 април 2019 година
Скопје

Гувернер
и претседавач на Советот на
Народната банка

д-р Анита Ангеловска-Бежоска

Основни економски показатели

годишни промени, во %	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Реален сектор											
Бруто домашен производ *	5,5	-0,4	3,4	2,3	-0,5	2,9	3,6	3,9	2,8	0,2	2,7
Инфлација	8,3	-0,8	1,6	3,9	3,3	2,8	-0,3	-0,3	-0,2	1,4	1,5
Стапка на невработеност	33,8	32,2	32,1	31,4	31,0	29,0	28,0	26,1	23,7	22,4	20,7
Надворешен сектор											
Биланс на тековна сметка (% од БДП)	-12,7	-6,8	-2,0	-2,5	-3,2	-1,6	-0,5	-2,0	-2,8	-1,0	-0,3
Трговски биланс (% од БДП)	-29,0	-25,1	-22,5	-24,4	-25,7	-21,4	-20,5	-18,9	-18,0	-18,1	-16,9
Странски директни инвестиции (% од БДП)	6,0	2,0	2,2	4,6	1,7	2,8	2,3	2,2	3,3	1,8	5,8
Бруто надворешен долг (% од БДП)	48,8	55,9	57,8	64,2	68,2	64,0	70,0	69,4	74,2	73,2	73,7
Бруто девизни резерви (во милиони ЕУР)	1,494,9	1,597,5	1,714,5	2,068,9	2,193,3	1,993,0	2,436,5	2,261,7	2,613,4	2,336,3	2,867,3
Монетарен сектор											
Парична маса (М4)	11,8	5,7	12,1	9,5	4,4	5,2	10,6	6,9	6,2	5,1	11,8
Вкупни кредити	34,4	3,5	7,0	8,4	5,6	6,6	10,0	9,6	6,5**	5,4	7,3
Вкупни депозити (со депозитни пари)	8,9	17,8	12,8	9,1	4,4	5,4	10,5	6,4	6,1	5,0	12,1
Фискален сектор											
Буџетско салдо (% од БДП)	-0,9	-2,6	-2,4	-2,5	-3,8	-3,8	-4,2	-3,5	-2,7	-2,7	-1,8
Јавен долг (% од БДП)	23,0	26,2	27,2	32,0	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,8	48,5
Банкарски сектор											
Стапка на адекватност на капиталот (%)	16,2	16,4	16,1	16,8	17,1	16,8	15,7	15,5	15,2	15,7	16,5
Нефункционални кредити на нефинансискиот сектор/ бруто кредити (%)	6,8	9,1	9,3	9,9	10,5	11,5	11,3	10,8	6,6***	6,3	5,2
Ликвидна актива / вкупна актива (%)	22,9	25,6	30,9	31,2	32,4	31,2	29,8	28,2	28,9	27,1	26,7

Извор: НБРСМ, ДЗС, Министерство за финансии.

* Претходен податок за 2017, проценет податок за 2018.

** Коригирано за отписите.

*** Со вклучен ефект од отписите.

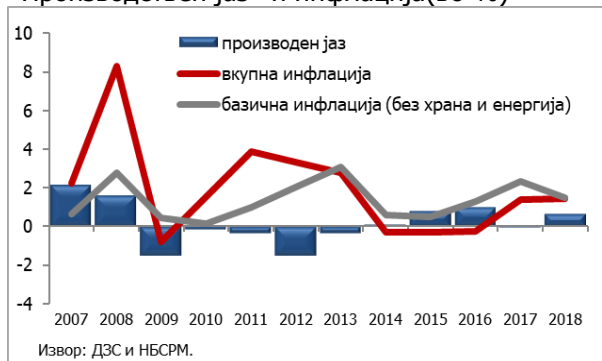
I. Монетарната политика во 2018 година

1.1. Цели на монетарната политика

Одржувањето на ценовната стабилност претставува основна законски дефинирана цел на монетарната политика на Народната банка. Друга цел, подредена на основната цел, е да придонесува кон одржување стабилен и конкурентен финансиски систем што е пазарно ориентиран. Народната банка ја поддржува и општата економска политика без да го загрози остварувањето на основната цел и во согласност со принципот на отворена пазарна економија со слободна конкуренција. Од стратегиски аспект, од октомври 1995 година се применува стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот, до 2001 година во однос на германската марка, а потоа во однос на еврото.

Тргувајќи од овие законски одредби, Народната банка и во текот на 2018 година ја приспособуваше монетарната политика за да обезбеди континуитет во остварувањето на законски дефинираните цели. Целите на монетарната политика беа успешно остварени, што се согледува преку натамошното одржување на ценовната и стабилноста на девизниот курс. Девизните резерви остварија раст и според сите показатели на соодветноста се задржаа во сигурната зона. Во однос на ценовната стабилност, во 2018 година беше остварен умерен раст на домашните цени, во услови на нагорно придвижување на цените на енергијата, како и на поумерен раст на базичната и прехранбената компонента на инфлацијата. Во 2018 година, успешно беше одржана и финансиската стабилност. Народната банка во текот на 2018 година продолжи со олабавување на монетарната политика, во услови на поволен макроекономски амбиент.

Графикон 1
Производствен јаз* и инфлација(во %)



Графикон 2
Бруто девизни резерви



* Производствениот јаз претставува показател за цикличната положба на економијата и се пресметува како отстапување на оствареното од потенцијалното ниво на БДП во однос на потенцијалното ниво на БДП (производен јаз = (остварен БДП – потенцијален БДП)/потенцијален БДП). Вкупната и базичната инфлација претставуваат просечна годишна промена.

Графикон 3
Показатели за адекватноста на девизните резерви



Графикон 4
Избрани показатели за финансиската стабилност



* Според правилото на Гринспан и Гвидоти (Greenspan-Guidotti rule) потребно е земјата да одржува целосна покриеност на краткорочниот долг (преостанато достасување) со девизни резерви.

** Ликвидната актива се состои од високоликвидната актива и краткорочно орочените депозити кај странски банки. Вкупната актива не ги вклучува средствата кај домашните банки.

*** Показателот се однесува на кредитите кон финансискиот и нефинансискиот сектор, при што за 2016 година податокот ги вклучува промените од регулаторните измени.

Извор: НБРСМ и ДЗС.

1.2. Поставеност на монетарната политика

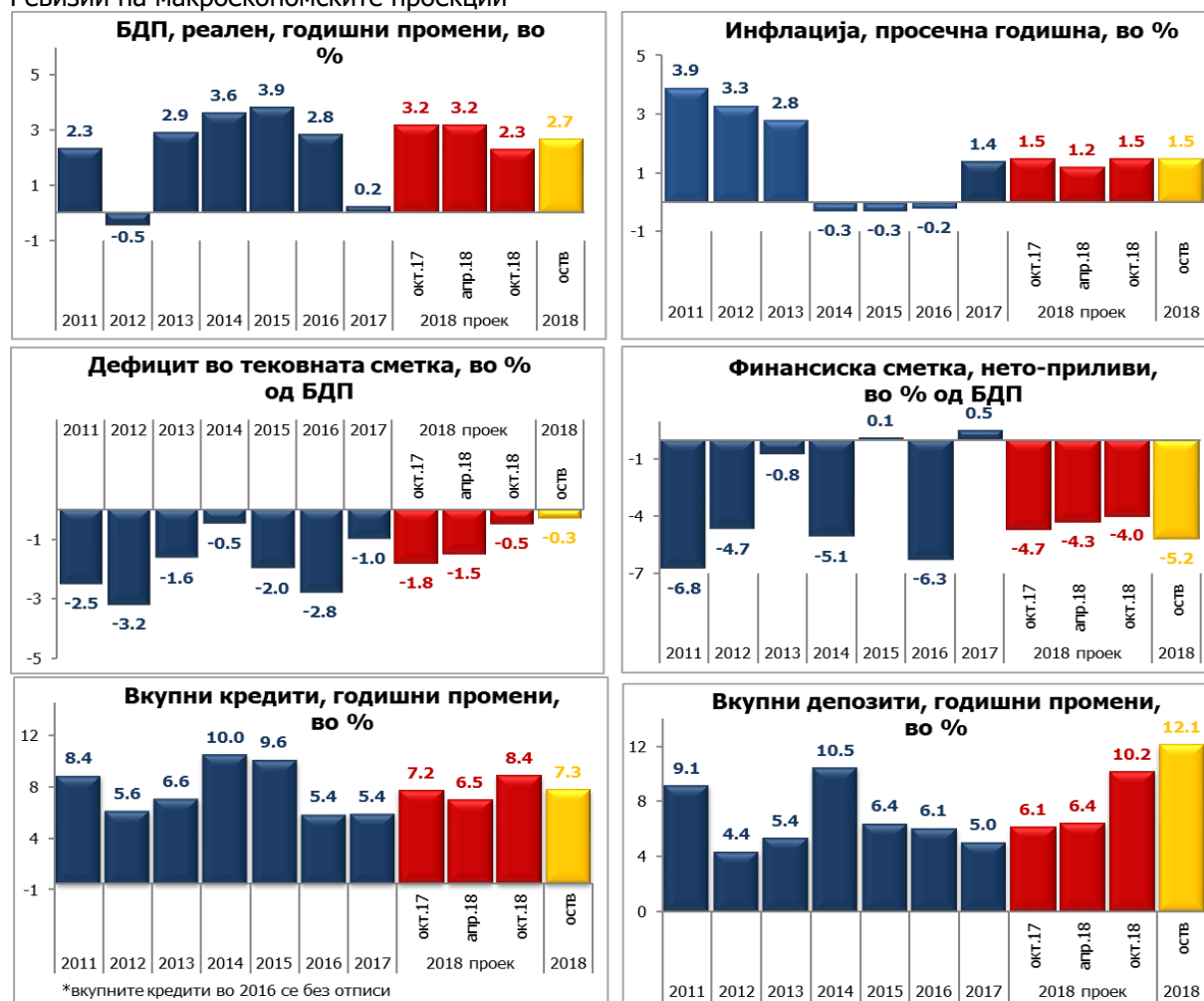
Во 2018 година Народната банка продолжи со олабавување на монетарната политика. Основната каматна стапка беше намалена во три наврати, во март, август и декември, за вкупно 0,75 процентни поени, со што се сведе на 2,50%. Истовремено, во март се намалија и каматните стапки на расположливите депозити на 7 дена и преку ноќ, за 0,2 и 0,1 п.п, соодветно, на нивото од 0,3% и 0,15%. Монетарното олабавување беше одраз на солидната надворешна позиција на економијата и постепено стабилизирање на очекувањата на економските субјекти. Во вакви околности, во текот на годината движењата на девизниот пазар беа поволни и овозможија постојани интервенции со откуп на девизи и раст на девизните резерви. Поволни поместувања беа забележани и во динамиката и структурата на депозитната база на банките.

Амбиентот за спроведување на монетарната политика во 2018 година беше поповолен во однос на претходната година, во услови на помалку изразени ризици од домашното окружување. На девизниот пазар, движењата беа поволни во континуитет, што овозможи интервенции со откуп на девизи од страна на Народната банка, којшто е највисок досега. Откупот на вишокот девизни средства на девизниот пазар се одвиваше во услови на зголемена понуда на девизи од страна на корпоративниот сектор. Штедењето на домаќинствата и натаму расте, но засилено и сè повеќе во домашна валута, што упати на стабилни очекувања и зголемена доверба на економските субјекти. За поволниот амбиент придонесе и прудентниот карактер на фискалната политика, имајќи го предвид понискиот буџетски дефицит во 2018 година. И покрај намалувањето на ризиците од домашното окружување, сепак во текот на 2018 година, беа присутни неизвесноста и променливоста на движењата од надворешното окружување, што налагаше потреба од претпазливост при водењето на монетарната политика.

Поволните остварувања во надворешниот сектор, при стабилен домашен контекст и отсуството на инфлациски притисоци создадоа поволен амбиент во домашната економија за остварување солиден економски раст. Во такво окружување, економскиот раст во 2018 година забрза (особено почнувајќи од вториот квартал) и беше умерено над очекувањата, поддржан од растот на извозната активност, но и од

домашната побарувачка. Растот и во 2018 година беше широко распространет во повеќе економски сектори, укажувајќи на посеопфатно закрепнување на реалниот сектор.

Графикон 5
Ревизии на макроекономските проекции



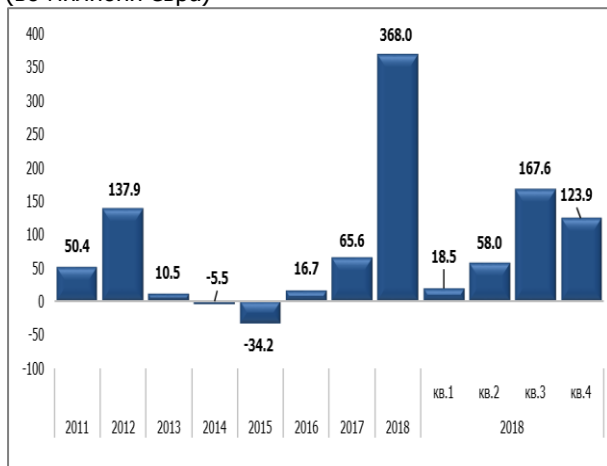
Извор: НБРСМ и ДЗС. Проекциите за сите показатели се однесуваат на макроекономските проекции на НБРСМ.

Општото ценовно ниво во 2018 година забележа просечен годишен раст од 1,5%, слично на растот и во претходната година. Зголемувањето на инфлацијата во најголем дел произлегува од растот на базичната инфлација, при помал позитивен придонес од цените на храната и енергијата. Во текот на годината, Народната банка не направи значителни ревизии кај проекцијата на инфлацијата и остварувањата се главно во согласност со проектираното.

Девизните резерви во текот на 2018 година забележаа зголемување, задржувајќи се во сигурната зона во текот на годината. Гледано по одделни фактори, зголемувањето на девизните резерви во најголем дел е резултат на интервенциите на Народната банка на девизниот пазар со значителен откуп на девизи, како и на трансакциите за сметка на државата (главно како резултат на издадената шеста еврообврзница на меѓународните финансиски пазари). Движења во билансот на плаќања беа поволни, така што остварените финансиски текови во 2018 година беа доволни за целосно финансирање на дефицитот на тековната сметка, како и за значителен раст на девизните резерви во текот на годината.

Графикон 6

Интервенции на НБРСМ на девизниот пазар со банки
(во милиони евра)



Степен на евроизација кај депозитите



Извор: НБРСМ

Во услови на стабилни очекувања и поповолни согледувања за ризик кај економските субјекти, поволни движења беа забележани и кај штедењето на приватниот сектор. Така, во 2018 година вкупните депозити забележаа раст, којшто во поголем дел се должеше на прирастот на денарските депозити и на депозитите на долг рок. Ова особено се однесува на домаќинствата, имајќи предвид дека степенот на евроизација на депозитите на домаќинствата и натаму се намалува во текот на годината, додека растот на долгорочното штедење беше постојано присутен. Гледано во целина, значителното забрзување на растот кај штедењето на домаќинствата доведе до најголем придонес на овој сектор кон растот на вкупните депозити во 2018 година.

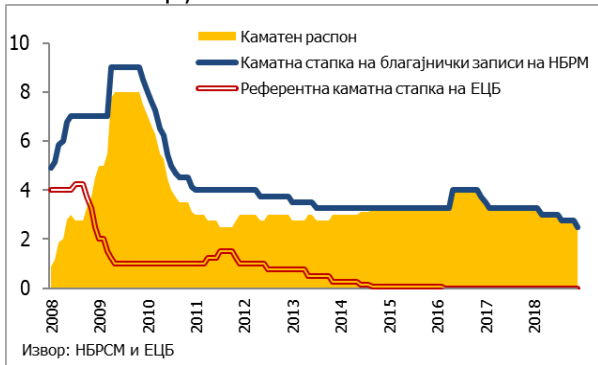
Здравата солвентна и ликвидносна позиција на банките, растот на изворите на финансирање, зголемената конкуренција во банкарскиот сектор, постабилниот амбиент, како и промените во монетарната политика се факторите што придонесоа за зголемена понуда на кредити од банките. Со тоа, кредитните текови во 2018 година остварија повисок раст во споредба со претходната година, но малку поумерен во однос на очекувањата во октомвриските проекции. Поволни поместувања беа забележани и од аспект на структурата на кредитниот раст, поточно зголемено кредитирање на корпоративниот сектор.

Со оглед на примената на фиксен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото, промените на каматните стапки во еврозоната, како економија сидро, имаат одредена улога од аспект на поставеноста на монетарната политика во земјата. Во текот на 2018 година, Европската централна банка (ЕЦБ) не направи измени кај основната каматна стапка, односно таа се задржа на историски најниското ниво (0,00%). Истовремено, под влијание на поволни домашни фактори, Народната банка во три наврати ја намали каматната стапка до 2,5%¹. Следствено на оваа промена, се забележа стеснување на распонот меѓу каматните стапки на двете централни банки, од 3,25 п.п на 2,5 п.п. Во однос на каматните стапки на банките во домашната економија, распонот помеѓу каматната стапка на денарските и каматната стапка на девизните депозити во 2018 година забележа минимално намалување (од 1,3 п.п на 1,2 п.п) како резултат на надолното поместување на денарската пасивна каматна стапка.

¹ Согласно натамошните позитивни движења во економијата, Народната банка во март 2019 година дополнително ја намали основната каматна стапка на 2,25%.

Графикон 7

Распон на основните каматни стапки на НБРСМ и ЕЦБ, во п.п.



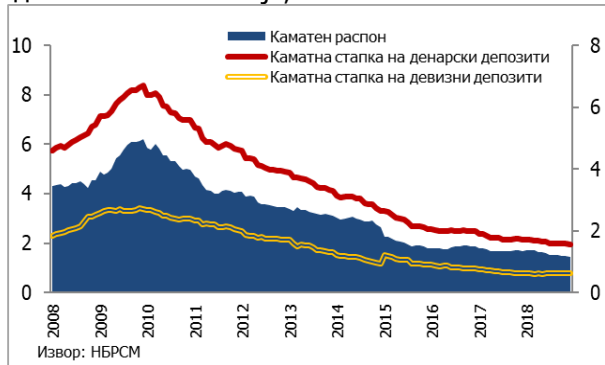
Извор: НБРСМ и ЕЦБ

Основна каматна стапка на НБРСМ: каматна стапка на благајничките записи на НБРСМ.

Основна каматна стапка на ЕЦБ: каматна стапка на основните операции за рефинансирање на ЕЦБ.

Графикон 8

Распон на каматните стапки на банките во домашната економија, во п.п.

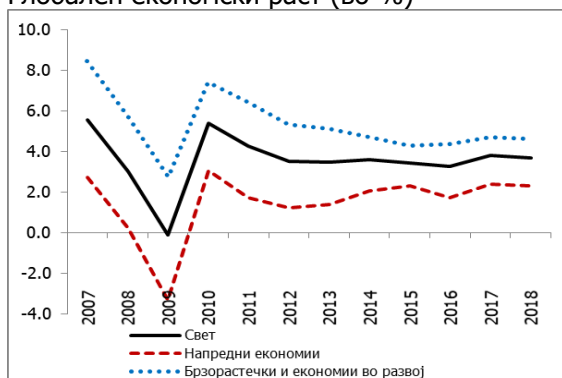


Извор: НБРСМ

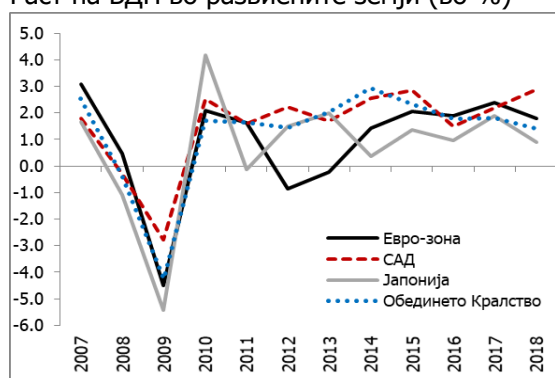
II. Меѓународно окружување²

Поволните движења во глобалната економија продолжија во 2018 година и покрај генерално изразената политичка неизвесност во глобални рамки, зголемените трговски тензии и изразената променливост на финансиските пазари. Притоа, стапката на раст на реалниот БДП на светско ниво е оценета на нивото од 3,7% (3,8% во 2017 година). Гледано по групи земји, забавување на растот се забележува кај дел од развиените и брзорастечките економии, особено во втората половина од годината. Така, се оценува дека растот во еврозоната забавил во 2018 година и се свел на 1,9% (од 2,5% во 2017 година) што главно се поврзува со привремени фактори во доменот на автомобилската индустрија, посебно изразени кон крајот на годината. Послабите инвестиции и трговска активност, во еден дел заради неизвесноста поврзана со условите околу процесот на Брежит, го објаснуваат и понискиот реален раст во Обединетото Кралство, а забавување на растот е забележано и во Јапонија. Од друга страна, растот на БДП во САД забрза и достигна до 2,9% (наспроти 2,2% во 2017 година), поттикнат главно од фискалниот стимул од преземените даночни реформи. Во групата на брзорастечките и економиите во развој, најизразено е забавувањето на растот на кинеската економија, главно одразувајќи го понискиот извоз во услови на растечки трговски протекционизам во глобални рамки. Гледано на среден рок, ризиците за глобалниот раст се главно неповолни и се поврзани со зголемувањето на протекционизмот во трговијата, затегнувањето на финансиските услови, како и геополитичките тензии и неизвесности, меѓу кои и оние коишто произлегуваат од преговорите околу Брежит.

Графикон 9
Глобален економски раст (во %)



Графикон 10
Раст на БДП во развиените земји (во %)



² Анализата се заснова врз „Светскиот економски преглед“ на ММФ, ажурирање октомври 2018 и јануари 2019 година; „Глобалните економски изгледи“ на Светската банка, јануари 2018 година; кварталните извештаи на Народната банка.

Графикон 11
Годишен раст на глобалната трговија (во %)



Извор: Светски економски преглед, октомври 2018 година и ажурирање јануари 2019 година, ММФ.

Просечната годишна стапка на инфлација на светско ниво во 2018 година се оценува на 3,8%³, што претставува забрзување на инфлацијата во споредба со 2017 година, кога изнесуваше 3,2%. Забрзувањето на инфлацијата е поизразено кај брзорастечките економии, каде што стапката на инфлација порасна од 4,3% во 2017 година на 4,9%⁴ во 2018 година. Кај развиените земји инфлацијата забележа поумерено забрзување во 2018 година, при што годишната стапка достигна 2% (1,7% во 2017 година). Повисокото ценовно ниво на глобално ниво во најголем дел е одраз на растот на цената на нафтата во текот на 2018 година.

Во однос на конкретните квантитативни показатели што го отсликуваат надворешното окружување на македонската економија, во 2018 година се оценува дека растот на странската ефективна побарувачка е малку послаб и изнесува 2% (2,3% во 2017 година), во најголема мера како резултат на забавениот раст на германската економија. Странските ефективни цени во 2018 година во просек забележаа раст од 2,1% (1,9% во 2017 година), а најголем позитивен придонес има растот на цените во Германија, Србија и Бугарија, додека останатите земји имаа поумерен позитивен придонес.

³ Податокот за глобалната инфлација е преземен од базата на податоци на Светскиот економски преглед, октомври 2018 година.

⁴ Податокот за инфлацијата во брзорастечките и развиените економии е преземен од податоците на Светскиот економски преглед, јануари 2019 година.

Графикон 12
Странска ефективна побарувачка



Графикон 13
Странска ефективна инфлација



Извор: Пресметки на НБРСМ⁵.

На пазарите на примарните производи, во 2018 година цените на енергијата забележаа значителен пораст, додека цените на прехранбените производи умерено се намалија. Гледано за 2018 година во целина, просечната цена на нафтата беше повисока за 25% од просечната цена во 2017 година, изнесувајќи 60,2 евра по барел. Гледано според динамиката, цената на нафтата бележеше раст речиси во текот на целата година што, во услови на релативно стабилна глобална побарувачка, се поврзува со пониската понуда одразувајќи ги геополитичките тензии помеѓу САД и Иран⁶ и пониското производство на нафта по продолжувањето на договорот помеѓу земјите од ОПЕК+⁷ ⁸. Од друга страна, цените на храната изразени во евра⁹ се намалија за 4,4%, додека цените на металите се задржаа на ниво слично како во 2017 година (минимален раст од 0,8%).

⁵ Странската ефективна побарувачка е пресметана како збир од пондерираните индекси на бруто домашниот производ на најзначајните трговски партнери на нашата земја. Во пресметката на индексот се вклучени: Германија, Грција, Италија, Холандија, Белгија, Шпанија, Србија, Хрватска, Словенија и Бугарија. Пондерите се пресметани врз основа на учеството на извозот кон овие земји во вкупниот извоз. Странската ефективна инфлација претставува пондериран збир на индексите на потрошувачките цени на земјите, најзначајни партнери на нашата земја, во доменот на увозот на стоки за широка потрошувачка. Пондерирацката структура се заснова врз нормализираните учества на номиналниот увоз од секоја од земјите во вкупниот номинален увоз во периодот 2013 – квартал 3, 2016 година. Во пресметката на овој показател се вклучени: Бугарија, Германија, Грција, Франција, Италија, Австрија, Словенија, Хрватска и Србија.

⁶ На 6. јули 2018 година, претседателот на САД донесе одлука за дополнително воведување на санкции кон Иран, коишто стапија на сила од 4 ноември 2018 година (по претходно воведените санкции на 8 мај 2018 година) коишто најмногу го погодија нафтениот сектор.

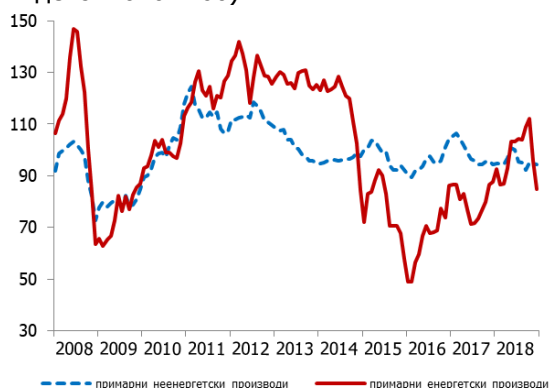
⁷ Во групата ОПЕК+ влегуваат сите земји од ОПЕК, плус 10 земји коишто не се членки на ОПЕК: Русија, Азербејџан, Бахреин, Брунеи, Казахстан, Малезија, Мексико, Оман, Судан и Јужен Судан.

⁸ На 7 декември 2018 година беше одржана средба на земјите членки на ОПЕК во Виена, на која беше одлучено за намалување на производството на нафта за дополнителни 1,2 милиони барели на ден во првите 6 месеци на 2019 година.

⁹ Цените на храната изразени во долари во 2018 година забележаа минимален раст од 0,3%. Ваквите движења во најголема мера се резултат на курсните разлики евро/долар, односно, во просек повисоката вредност на еврото во однос на доларот во 2018 година.

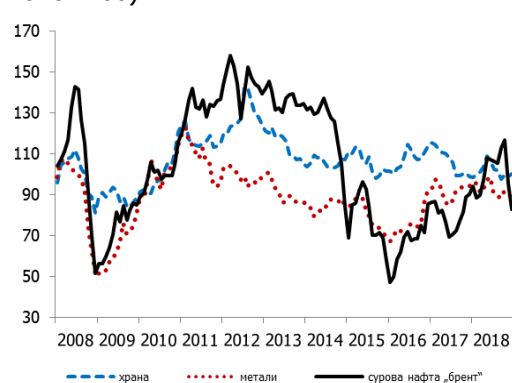
Графикон 14

Месечно движење на цената на примарните енергетски и неенергетски производи (евра, индекс: 2010=100)



Графикон 15

Месечно движење на цените на суровата нафта, металите¹⁰ и храната (евра, индекс: 2010=100)



Извор: База на податоци на Светската банка за цените на примарните производи.

Во 2018 година, централните банки на развиените земји спроведуваа дивергентни монетарни политики. Така, во услови на силен раст на економската активност и поволни движења на пазарот на трудот, ФЕД продолжи со зголемување на основната каматна стапка. Во текот на годината, каматната стапка беше зголемена во четири наврати, со што на крајот на 2018 година таа се движеше во распон од 2,25 до 2,5% (повисок за 1 п.п. во однос на крајот на 2017 година). Промени во монетарната политика во текот на 2018 година направи и централната банка на Англија. Имено, Банката на Англија на состанокот во август ја зголеми основната каматна стапка за 0,25 п.п., при што на крајот на 2018 година таа изнесуваше 0,75%. Ваквата промена на каматната стапка се поврзува со забрзувањето на стапката на инфлација и надминувањето на инфлацискиот таргет. Во текот на 2018 година ЕЦБ и натаму води приспособлива монетарна политика, при непроменета каматна стапка и постепено намалување на обемот на програмата за квантитативно олеснување¹¹, којашто заврши во декември 2018 година. Сепак, на редовниот состанок во декември, ЕЦБ нагласи дека монетарната политика и во текот на 2019 година ќе биде релативно приспособлива, а нивото на ликвидност во системот ќе се одржува преку натамошно реинвестирање на хартиите од вредност коишто достасуваат. Банката на Јапонија не направи промени во поставеноста на монетарната политика, задржувајќи ја основната каматна стапка на - 0,1% во 2018 година.

¹⁰ Индексот на металите е композитен индекс којшто вклучува цени на бакарот, алуминиумот, железната руда, лимот, никелот, цинкот, оловото и ураниумот.

¹¹ На редовниот состанок во септември 2018 година, Европската централна банка одлучи да ја задржи тековната каматна стапка, при истовремено продолжување на програмата за квантитативно олеснување, но послабо до крајот на 2018 година, при што таа изнесуваше 30 милијарди евра месечно до септември 2018 година и 15 милијарди евра месечно од октомври до крајот на 2018 година.

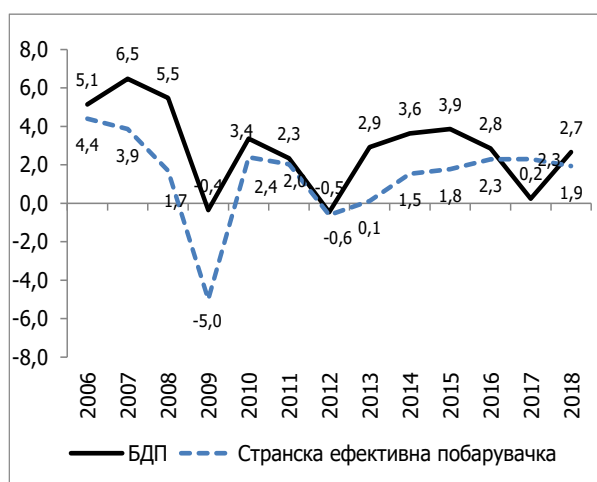
III. Макроекономски движења во 2018 година

3.1. БДП и инфлација

По стагнацијата во 2017 година, во 2018 година економијата се врати на патеката на солиден раст, при што реалниот БДП се зголеми за 2,7%. Поволните остварувања, особено беа изразени од второто тримесечје¹², а во услови на постабилен домашен амбиент, стабилни очекувања и зајакната доверба на економските субјекти, како и задржување на динамичната извозна активност. Остварувањата во извозниот сектор беа одраз на поволниот надворешен амбиент, со позитивни ефекти врз дел од традиционалните извозници и на понатамошното зголемување на степенот на искористеност на дел од капацитетите со странски капитал ориентирани кон извоз.

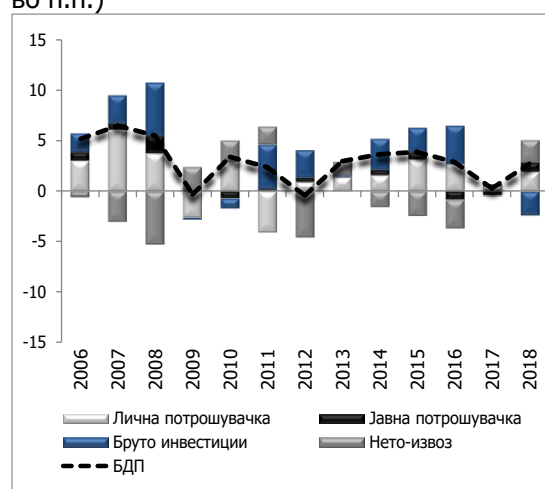
Графикон 16

БДП и странска ефективна побарувачка
(годишни стапки на реална промена, во %)



Графикон 17

БДП (реален раст, во %) и расходни компоненти на БДП (придонеси кон растот, во п.п.)



Извор: Државен завод за статистика и Еуростат, пресметки на НБРСМ. Податоците за БДП за 2017 година се претходни, а за 2018 година се проценети.

Гледано преку производната страна, во текот на 2018 година, кај најголем дел од дејностите е забележан раст на додадената вредност. Притоа, највисок позитивен придонес кон вкупниот економски раст има групата од дејностите „трговија, транспорт и угостителство“. Забрзување на активноста и следствено повисок придонес во вкупниот раст во споредба со 2017 година се забележува и кај индустријата, претежно како резултат на поволните остварувања во преработувачката индустрија поврзани со производството во дејностите во кои се присутни поголемите извозни капацитети со странски капитал. Активноста во градежништвото забележа закрепнување во 2018 година, така што кај оваа дејност е остварен мал раст, за разлика од падот којшто беше забележан во 2017 година. Подобрувањата кај градежниот сектор главно се поврзуваат со растот во доменот на високоградбата, додека нискоградбата бележи пад, поврзан со слабото остварување на поголемите јавни инфраструктурни проекти во 2018 година. Раст на додадената вредност е карактеристичен и за поголемиот дел од услужниот

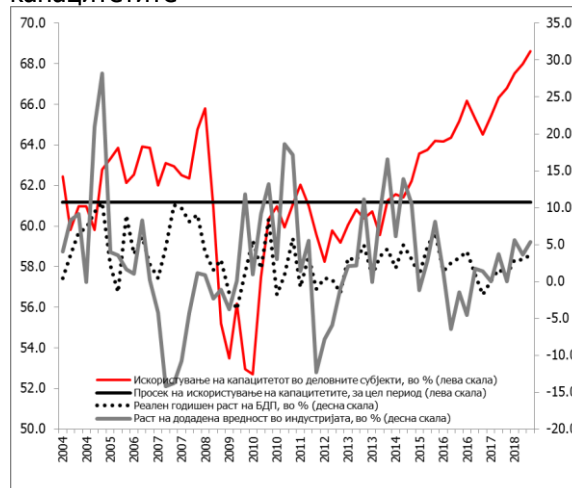
¹² Реалниот БДП во текот на 2018 година ја следеше следнава динамика: прв квартал 0,9%, втор квартал 3,0%, трет квартал 3,0% и четврти квартал 3,7%.

сектор¹³. Од друга страна, пад на активноста и мал негативен придонес во вкупниот економски раст забележаа земјоделството и дејноста „информации и комуникации“.

Графикон 18
Придонес кон реалниот годишен раст на БДП
(во процентни поени)



Графикон 19
БДП, индустрија и искористување на капацитетите



Извор: Државен завод за статистика и пресметки на НБРСМ. Податоците за БДП за 2017 година се претходни, а за 2018 година се проценети.

Гледано од аспект на агрегатната побарувачка, по четиригодишен негативен придонес, оваа година нето-извозот има позитивен придонес кон растот на домашната економија, а извозот и натаму е компонентата со највисок индивидуален придонес кон растот. Притоа, како и во претходниот период, растот на извозот главно е одраз на извозната активност на новите производствени капацитети, а позитивен придонес доаѓа и од дел од традиционалните извозници коишто работат во металопреработувачката индустрија. Домашната побарувачка и оваа година има мал позитивен придонес кон економскиот раст. Имено, во услови на солиден раст на личната потрошувачка, поддржана од растот на сите компоненти на расположливиот доход, како и при раст на јавната потрошувачка, слабиот придонес на домашната побарувачка произлегува од високиот пад на бруто-инвестициите¹⁴. Падот на инвестициите во најголем дел се поврзува со послабото остварување на јавните инфраструктурни проекти, како и заради помалиот обем на државни капитални инвестиции од буџетот.

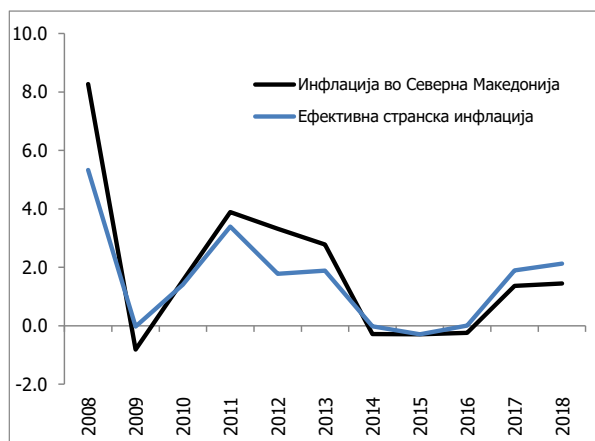
Растот на потрошувачките цени и во текот на 2018 година беше умерен, при што годишната стапка на инфлација се задржа на нивото од 1,5% (1,4% во претходната година), при раст на цените во рамки на сите три компоненти на индексот, прехранбената, енергетската и базичната инфлација. Ова остварување на домашната инфлација е одраз на промените на светските цени на примарните производи, нивните индиректни ефекти врз останатите цени, како и на делувањето на определени домашни фактори (раст на акцизите кај тутунските производи и на цените на воздушниот сообраќај). Со исклучок на малото забавување на инфлацијата во последниот квартал,

¹³ Во рамки на услужниот сектор повисока додадена вредност во 2018 година е забележана во дејностите во врска со недвижен имот, стручните, научните и техничките дејности и административните и помошните услужни дејности и дејностите во доменот на уметноста, забавата и рекреацијата и другите услужни дејности. Од друга страна, пониска додадена вредност е забележана во дејностите во доменот на јавната управа и одбрана, социјалното осигурување, образованието и здравствената и социјалната заштита, додека, пак, додадената вредност во финансиските дејности и дејности на осигурување е речиси непроменета во однос на 2017 година.

¹⁴ Во текот на 2018 година бруто-инвестициите во првиот, вториот и третиот квартал остварија пад од 9,3%, 16,4% и 8,5% соодветно, додека во четвртиот квартал тие остварија раст од 1,6% со што имаа позитивен придонес кон растот на домашната економија во последниот квартал.

во текот на целата 2018 година растот на потрошувачките цени беше стабилен¹⁵, при отсуство на притисоци врз инфлацијата од умерениот раст на домашната побарувачка и благо позитивниот производствен јаз.

Графикон 20
Домашна инфлација и странска ефективна инфлација, годишни стапки на раст (во %)



Извор: ДЗС, Еуростат и пресметки на НБРСМ.

Графикон 21
Променлива компонента (храна и енергија) и долгорочна компонента на инфлацијата (годишни придонеси, во процентни поени)



Од аспект на клучните компоненти на индексот на потрошувачки цени, највисок позитивен придонес кон годишниот раст има базичната компонента (раст од 1,5% и придонес од 0,8 п.п. во вкупната инфлација) во најголема мера како резултат на повисоките цени на тутунот¹⁶ и на воздушниот сообраќај. Истовремено, цените на храната се зголемија за 0,9% (со придонес од 0,3 п.п. во вкупната инфлација) одразувајќи ги главно повисоките цени на зеленчукот и месото. Кај енергетската компонента е забележан раст од 2,6% (со придонес од 0,3 п.п. во вкупната инфлација) што се должи на зголемувањето на домашните цени на нафтените деривати, во услови на висок раст и на цената на нафтата на светските пазари.

3.2. Пазар на труд

Согласно со позитивните поместувања во реалната економија, во 2018 година повеќето од показателите на пазарот на труд упатуваат на продолжување на поволните трендови¹⁷. Воедно, во текот на 2018 година продолжи спроведувањето на активните мерки за вработување¹⁸, како дополнителна поддршка за раст на вработеноста. Бројот на вработени лица во 2018 година се зголеми за 2,5%, слично со растот во 2017 година. Истовремено, стапката на вработеност се зголеми за 1 п.п. и изнесуваше 45,1%. Анализирани по сектори, во 2018 година, растот на вработеноста во најголем дел се поврзува со *индустријата*, во голема мера одразувајќи ги позитивните поместувања кај преработувачката индустрија. Исто така, значителен придонес има и *услужниот сектор*, којшто произлегува од повеќето дејности, од кои најголеми позитивни придвижувања има кај дејностите „стручни, научни и технички дејности“, хотелите и рестораните, како

¹⁵ Инфлацијата во текот на 2018 година ја следеше следнава динамика: прв квартал 1,5%, втор квартал 1,5%, трет квартал 1,6% и четврти квартал 1,2%.

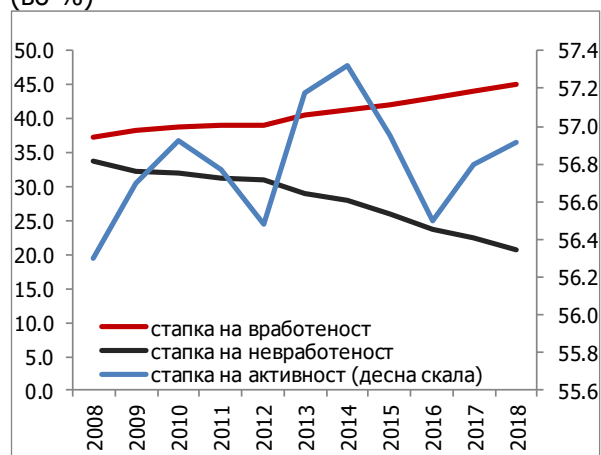
¹⁶ Годишниот раст на цената на тутунот е одраз на покачувањето на цените на цигарите во април, мај и во јули, во пресрет на зголемувањето на акцизите на цигарите од почетокот на јули 2018 година. Предвидено е зголемувањето на акцизите за 0,20 денари/парче да се прави секоја година, заклучно со 1 јули 2023 година.

¹⁷ Анализата на пазарот на труд е направена преку користење на кварталните анкети за работна сила, односно годишните показатели за 2018 година се изведени како просек од објавените квартални податоци.

¹⁸ И во текот на 2018 година, Министерството за труд и социјална политика и Агенцијата за вработување и натаму спроведуваа активни мерки и програми наменети за зголемување на вработеноста.

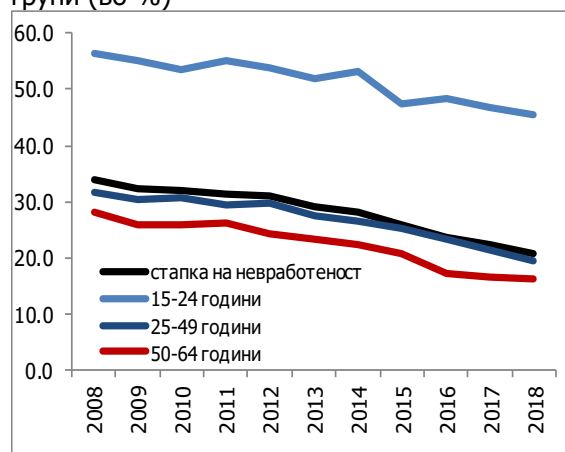
и дејностите поврзани со здравствената и социјалната заштита. Дополнителен придонес за раст на вработеноста има и градежништвото, согласно со постепеното закрепнување на активноста во овој сектор во текот на 2018 година. Од друга страна, иако бројот на лица вработени во земјоделството во 2017 година беше стабилен, во 2018 година нивниот број забележа намалување.

Графикон 22
Селектирани показатели од пазарот на труд
(во %)



Извор: Државен завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

Графикон 23
Стапка на невработеност според старосните
групи (во %)



Поволни поместувања во текот на годината се забележуваат и на страната на понудата на работна сила. Имено, вкупното активно население забележа зголемување од 0,4%, што при истовремен пад на неактивното население од 0,1%, доведе до мало нагорно поместување на стапката на активност (за 0,1 п.п.), којашто изнесуваше 56,9%. Позитивните придвижувања, и на страната на побарувачката и на страната на понудата на работна сила, придонесоа за намалување на невработеноста, при што стапката на невработеност во 2018 година се сведе на историски најниско ниво од 20,7% (годишно намалување за 1,6 п.п.). Притоа, намалувањето на вкупната стапка на невработеност се објаснува со пониската невработеност кај сите старосни групи, при позначително намалување забележано кај лицата на возраст од 15 до 24 години и од 25 до 49 години.

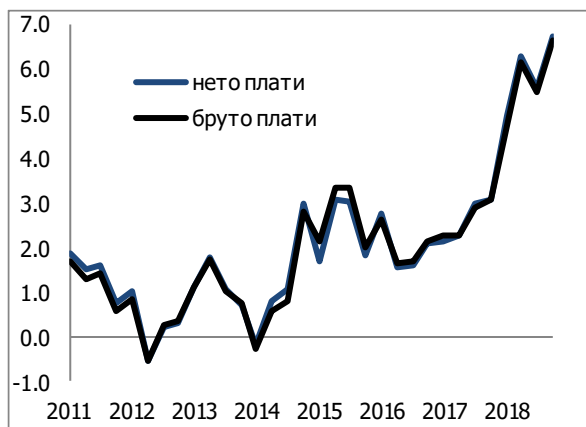
Растот на просечните исплатени плати продолжи и во 2018 година, но засилено во споредба со претходната година, што во еден дел се должи на законската одредба за зголемување на нивото на минималната нето-плата¹⁹ од септември 2017 година и дополнителниот раст од 1,4% во јули 2018 година²⁰, а зголемување на платите имаше и

¹⁹ На 19 септември 2017 година беа изгласани измените и дополнувањата на Законот за минималната плата. Согласно со измените и дополнувањата, минималната плата во државата, почнувајќи со исплатата на платата за септември 2017 година, за сите сектори во економијата се утврди на бруто-износ од 17.130 денари, односно 12.000 денари, нето. Пред овие измени, минималната нето-плата изнесуваше 10.080 денари со исклучок на одделите за производство на текстил, производство на облека и производство на кожа и слични производи од кожа, каде што е пониска и во 2016 година изнесувала 9.000 денари.

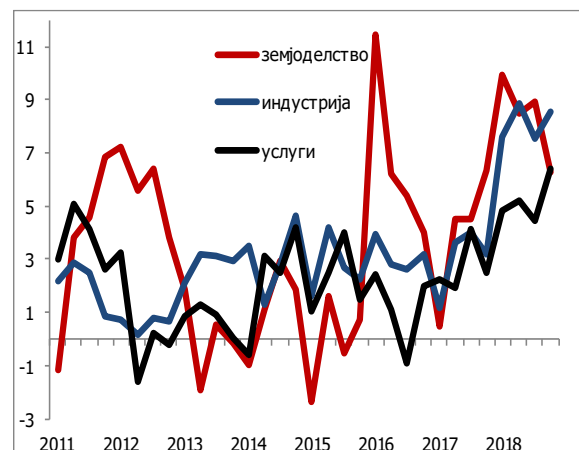
²⁰ Износот на минимална плата согласно со Законот за минимална плата („Службен весник на РМ“ бр. 126/18) којшто се исплаќа за периодот од јули 2018 до март 2019 година изнесува 17.370 денари во бруто-износ, односно 12.165 денари нето, согласно со редовното усогласување со порастот за претходната година на просечно исплатената плата во државата, индексот на трошоци на живот и реалниот пораст на БДП (со една третина од порастот од секој показател, соодветно).

во дел од јавниот сектор²¹. Така, номиналните нето и бруто-плати²² забележаа годишен раст од 5,9% и 5,7%, соодветно (наспроти поумерениот раст од по 2,6%, соодветно, во 2017 година). Нагорна корекција на нето-платите е забележана кај речиси сите сектори на дејности²³, а посебно висок раст беше забележан во дејноста „рударство и вадење камен“ (18,6%), „информации и комуникации“ (14,8%), преработувачката индустрија (10,9%), „објекти за сместување и сервисни дејности со храна“ (10,6%) и „дејности во врска со недвижен имот“ (9%). Притоа, во услови на поумерен раст на општото ниво на потрошувачките цени, нето и бруто-платите забележаа реален раст од 4,4% и 4,2%, соодветно.

Графикон 24
Просечни бруто и нето-плати
(годишни промени, во %)



Графикон 25
Просечни нето-плати по сектори
(годишни промени, во %)



Извор: Државен завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

Од аспект на показателите на конкурентноста²⁴, во 2018 година се забележува одредено подобрување. Имено, во текот на годината продуктивноста на трудот се задржа на нивото од претходната година (наспроти падот од 1,9% во 2017 година), во услови на идентичен раст на додадената вредност со растот на вработеноста. Гледано по сектори, негативниот придонес на секторот земјоделство (поради поголемото намалување на додадената вредност, во споредба со падот на вработеноста), е во целост неутрализиран со позитивниот придонес на услужниот сектор и индустријата. Согласно со движењата кај платите и продуктивноста, трошоците за труд по единица производ во 2018 година се повисоки за 6%, при зголемување на трошоците за труд кај сите три сектори.

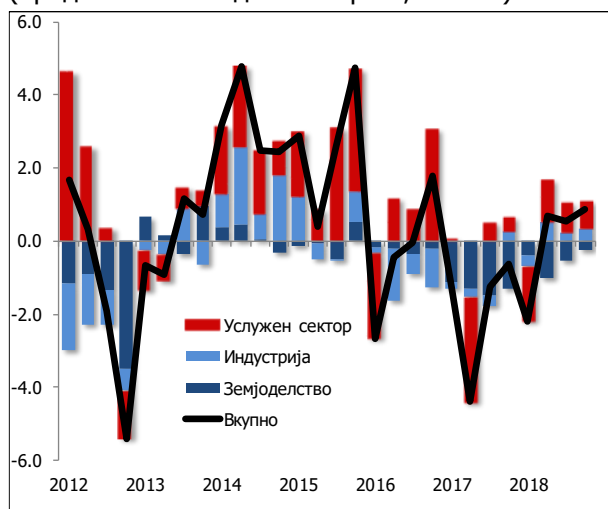
²¹ Исто така, во текот на 2018 година зголемување на платите од 10% имаше за вработените во Армијата почнувајќи со јануарската плата, како и зголемување на платите во здравството, образованието и во градинките за 5% почнувајќи со септемвриската плата.

²² Вкупните исплатени бруто-плати опфаќаат: исплатени нето-плати за извештајниот месец, платен персонален данок и платени придонеси (за пензиско и инвалидско осигурување, за здравствено осигурување, за вработување, за професионално заболување и за водостопанство). Податоците се однесуваат на исплатените плати.

²³ Пониски плати беа исплатени само во секторите „транспорт и складирање“ и „стручни, научни и технички дејности“.

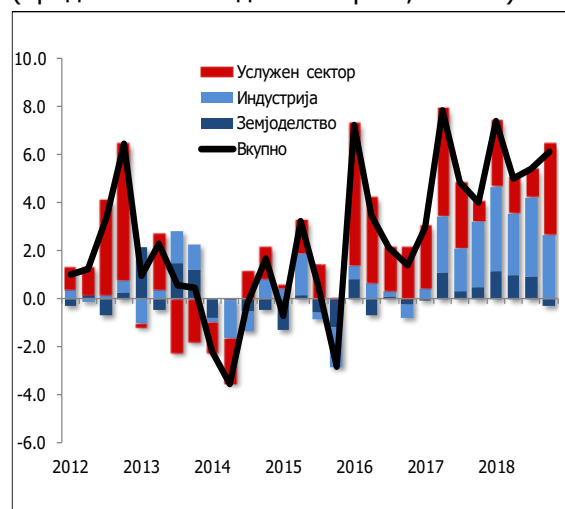
²⁴ Продуктивноста и трошоците за труд по единица производ за целата економија се пресметани врз база на податоци од Државниот завод за статистика за: БДП, бројот на вработени лица и за просечните бруто-плати. Вкупната продуктивност се пресметува како пондериран збир на пресметаната продуктивност на ниво на индивидуален сектор. Во рамките на секој сектор продуктивноста се пресметува како сооднос помеѓу додадената вредност во тој сектор и бројот на вработени лица.

Графикон 26
Продуктивност на трудот
(придонеси кон годишниот раст, во п.п.)



Извор: Државен завод за статистика и пресметки на НБРСМ.

Графикон 27
Трошоци за труд по единица производ
(придонеси кон годишниот раст, во п.п.)

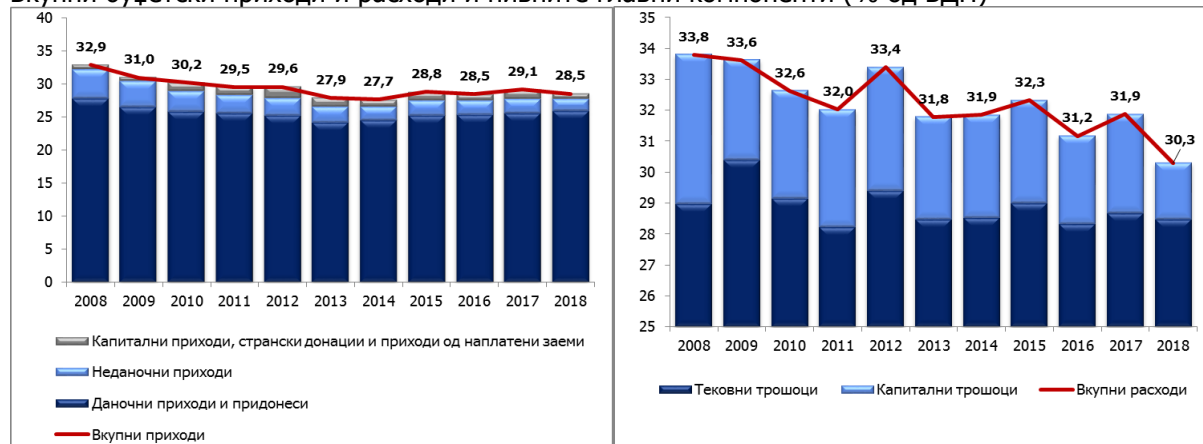


3.3. Јавни финансии

Во 2018 година во Буџетот на Република Северна Македонија беше остварен дефицит од 1,8% од БДП, којшто беше понизок во споредба со минатогодишниот (2,7% од БДП во 2017 година). Учеството на буџетските приходи во БДП во 2018 година се задржа на релативно стабилно ниво на годишна основа и изнесуваше 28,5%, додека учеството на буџетски расходи во БДП оствари мал пад на годишна основа (од 31,9% на 30,3%).

Графикон 28

Вкупни буџетски приходи и расходи и нивните главни компоненти (% од БДП)



Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

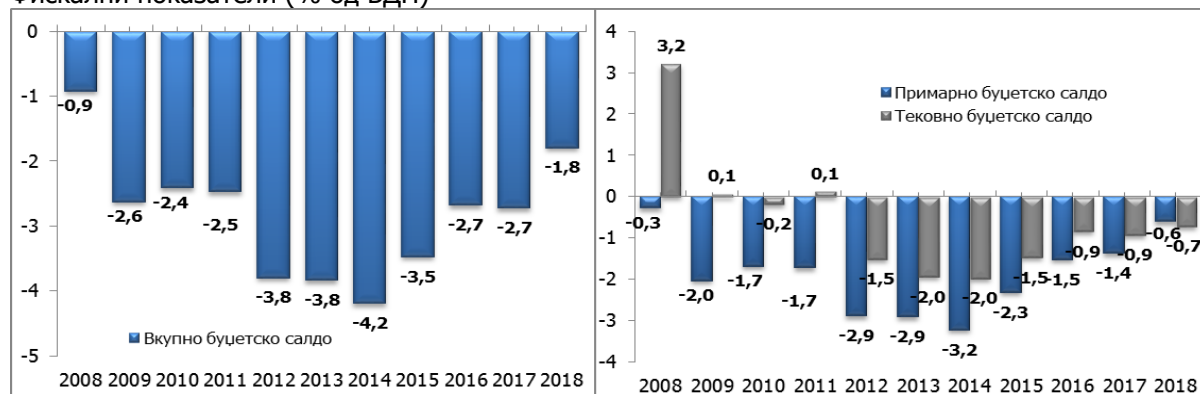
За 2018 година, буџетскиот дефицит беше првично проектиран на ниво од 18.233 милиони денари или 2,8% од БДП. Кон крајот на годината беше направен ребаланс на Буџетот, со кој вкупните буџетски приходи и расходи беа намалени за 0,5% и 0,6%, соодветно (или за 1.028 и 1.209 милиони денари, соодветно), при што буџетскиот дефицит речиси и не беше променет²⁵. Во услови на остварување на даночните приходи

²⁵ Со ребалансот на Буџетот, којшто беше усвоен во ноември 2018 година, буџетскиот дефицит беше намален од 18.233 милиони денари на 18.052 милиона денари.

според планираната динамика од почетокот на годината, намалувањето на вкупните буџетските приходи во најголем дел беше резултат на надолната корекција на приходите коишто буџетските корисници ги остваруваат на сопствените сметки (неданочните приходи). Истовремено, при пониско остварување кај капиталните трошоци од почетокот на годината и извесност за пониско остварување во однос на првичниот годишен план на Буџетот, овие буџетски расходи беа намалени, а средствата беа пренасочени за финансиска поддршка на општините²⁶. Во однос на структурата на финансирање на дефицитот, со ребалансот беше направена корекција кај отплатите на надворешниот долг, коишто беа зголемени, со оглед на тоа дека на почетокот на 2018 година беше предвременно отплатен дел од надворешниот долг (91,7 милиони евра) којшто требаше да достаса во 2020 година, а мало намалување беше направено и кај износот на надворешното задолжување. Соодветно на овие измени, намален беше и износот на депозитите на државата кај Народната банка.

Показателите за тековното буџетско салдо²⁷ и за примарното салдо²⁸ во 2018 година упатуваат на пониски остварувања во однос на претходната година, слично како кај вкупниот буџетски дефицит. Така, тековниот буџетски дефицит и примарниот дефицит во 2018 година изнесуваат 0,7% и 0,6% од БДП, соодветно, што е пониско остварување во споредба со претходната година (0,9% и 1,4% од БДП, соодветно).

Графикон 29
Фискални показатели (% од БДП)



Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

Буџетскиот дефицит во 2018 година во најголем дел беше финансиран од надворешни извори, преку емисија на еврообврзница на меѓународните финансиски пазари, при што еден дел од девизните средства беше задржан како депозит на сметка на државата кај Народната банка²⁹. Финансирањето на буџетскиот дефицит во помал дел беше извршено и преку нови емисии на државни хартии од вредност на домашните

²⁶ Согласно со Законот за финансиска поддршка на единиците на локална самоуправа и единки корисници основани од единиците на локална самоуправа за финансирање на достасани, а неплатени обврски, на 30.11.2018 година од Буџетот на РСМ на сметките на единиците на локалната самоуправа кај Народната банка беа пренесени средства во износ од 3.033 милиони денари.

²⁷ Тековното буџетско салдо е разлика меѓу тековните приходи (приходи од даноци и придонеси и неданочни приходи) и тековните буџетски расходи (за плати и надоместоци, за стоки и услуги, трансфери и камати).

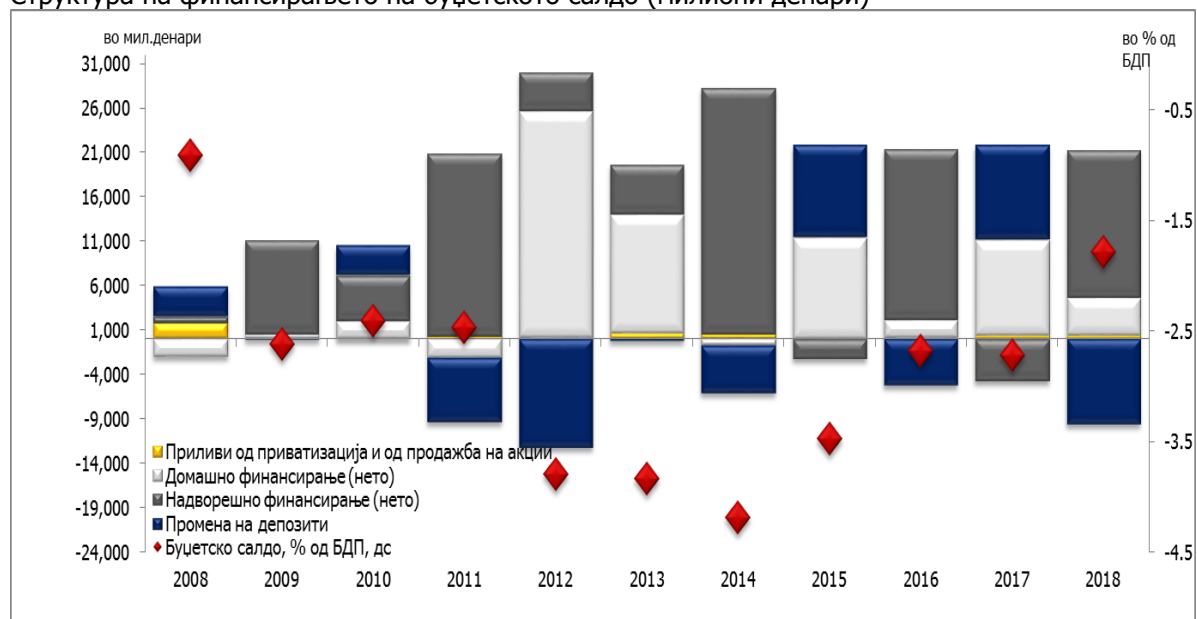
²⁸ Примарното буџетско салдо е разлика меѓу вкупните буџетски приходи и вкупните буџетски расходи, намалени за отплатата на тековните обврски врз основа на земени заеми (камати). Овој фискален показател се смета за посоодветен при анализата на тековниот курс на политиката, заради фактот што во него не се интегрирани фискалните трошоци врзани за минатото однесување на фискалната политика во врска со јавниот долг.

²⁹ Во јануари 2018 година беше издадена шестата еврообврзница со номинален износ од 500 милиони евра, рок на достасување од 7 години и годишна каматна стапка од 2,75%. Притоа, еден дел од овие девизни средства беше искористен за предвремена отплата на дел од обврските врз основа на надворешен долг коишто достасуваат во 2020 година.

финансиски пазари, при што во април 2018 година за првпат беше издадена и 30-годишна државна обврзница.

Графикон 30

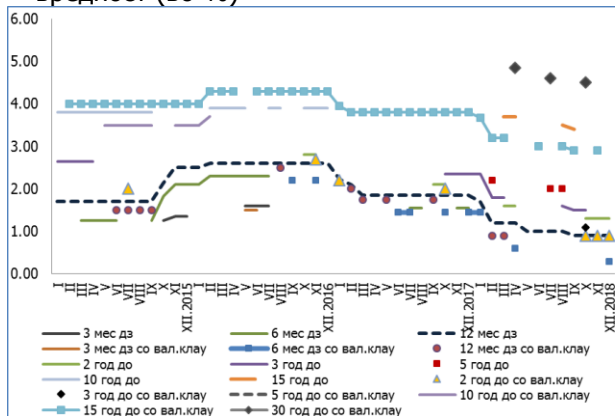
Структура на финансирањето на буџетското салдо (милиони денари)



Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

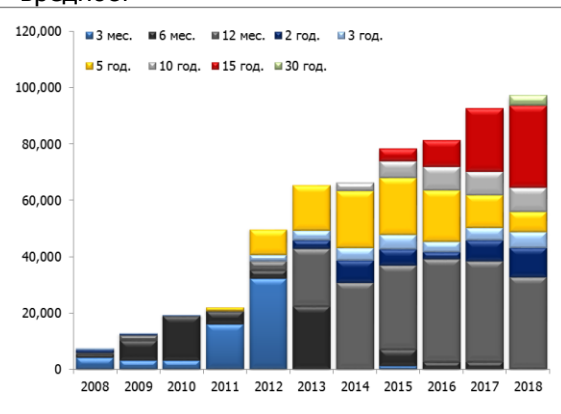
Во 2018 година вкупниот износ на достасани обврски врз основа на континуирани државни хартии од вредност изнесуваше 52.298 милиони денари. Во текот на годината, преку аукциите за продажба на континуирани државни хартии од вредност на примарниот пазар беа продадени хартии од вредност во износ од 56.922 милиона денари, така што на нето-основа, домашното задолжување на државата изнесуваше 4.624 милиони денари, што е значително помалку во споредба со нето-задолжувањето во претходната година (11.214 милиони денари). Новите емисии на државни хартии од вредност во поголем дел беа со подолга рочност од рочноста на хартиите од вредност коишто достасуваа, што придонесе за зголемување на просечната рочност на издадените државни хартии од вредност, а со тоа и за продлабочување на овој сегмент од финансиските пазари, како и за раст на учеството на државните обврзници во структурата на долгот. Поволни поместувања беа забележани и кај валутната структура на долгот, што беше забележливо преку зголемувањето на портфолиото на државните хартии од вредност без валутна клаузула. Во текот на 2018 година, новоемитуваниот домашен државен долг беше со пониски каматни стапки.

Графикон 31
Каматни стапки на државните хартии од вредност (во %)



Извор: Министерство за финансии и НБРСМ.

Графикон 32
Рочна структура на државните хартии од вредност



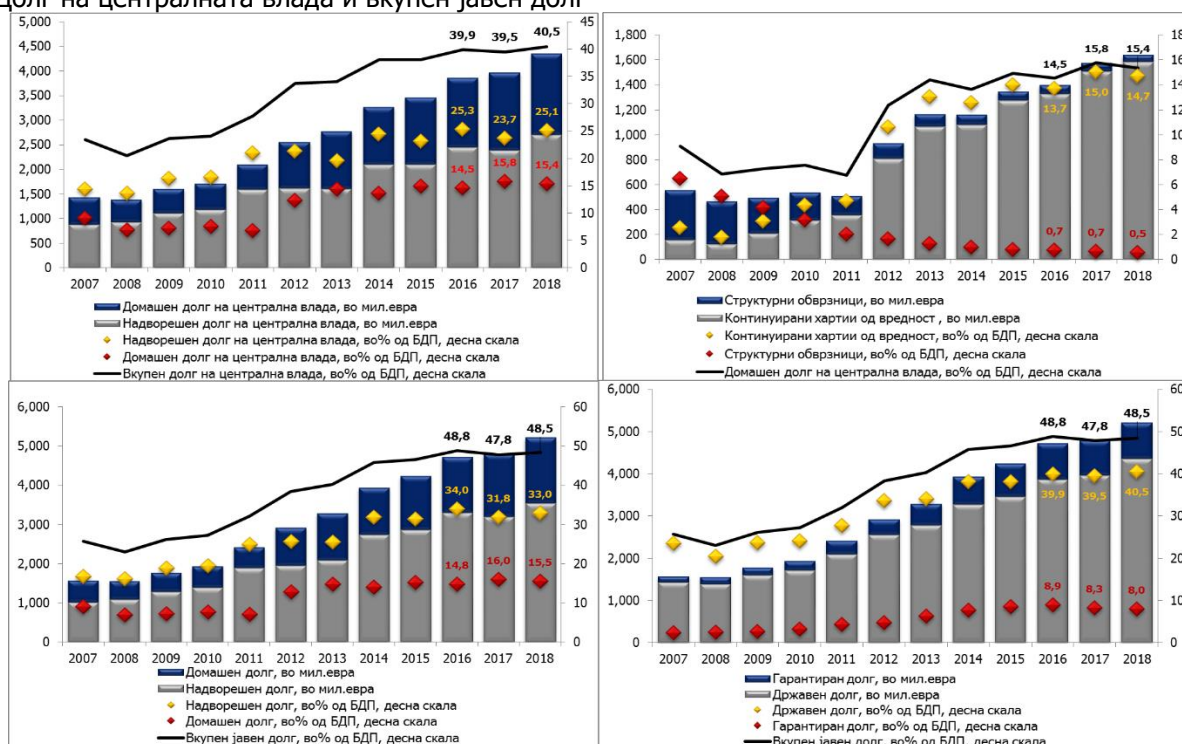
На крајот на 2018 година, долгот на централната влада³⁰ изнесуваше 4.344,4 милиони евра што претставува раст од 9,7% на годишна основа, при зголемување на неговото учество во БДП, од 39,5% на 40,5%, на годишна основа. Годишниот раст на државниот долг во целост произлегува од зголемувањето на надворешниот долг (од 23,7% на 25,1% од БДП), при мал пад на домашниот долг на државата (од 15,8% на 15,4% од БДП). Вкупниот јавен долг³¹ на крајот на годината изнесуваше 5.202 милиона евра и на годишна основа е повисок за 8,7%, при зголемување на неговото учество во БДП на годишна основа од 47,8% на 48,5%. Годишниот раст на вкупниот јавен долг во најголем дел се должи на зголемениот државен долг³² (при раст на надворешниот долг на централната влада), додека гарантираниот долг на јавните претпријатија и на акционерските друштва во државна сопственост оствари минимален раст. Следствено, учеството на државниот долг во вкупниот јавен долг се зголеми од 82,7% на 83,5% во 2018 година, додека учеството на гарантираниот долг во вкупниот јавен долг се намали од 17,3% на 16,5% во 2018 година, при учество во БДП од 40,5% и 8,0% на државниот и гарантираниот долг, соодветно. Во 2018 година учеството на надворешниот јавен долг во БДП забележа зголемување за 1,1 п.п. на годишно ниво и изнесува 33,0% од БДП, додека учеството на домашниот долг се намали за 0,5 п.п., при што изнесува 15,5% од БДП.

³⁰ Се однесува на долгот на централната влада со вклучени јавни фондови, без општините (Извор: Министерство за финансии).

³¹ Јавниот долг е дефиниран со Законот за јавен долг („Службен весник на РМ“ бр. 165/14), согласно со кој тој претставува збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје, како и трговските друштва коишто се во целосна или во претежна сопственост на државата или на општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје за кои државата има издадено државна гаранција.

³² Државниот долг е дефиниран како збир на долгот на централната и локалната власт.

Графикон 33
Долг на централната влада и вкупен јавен долг

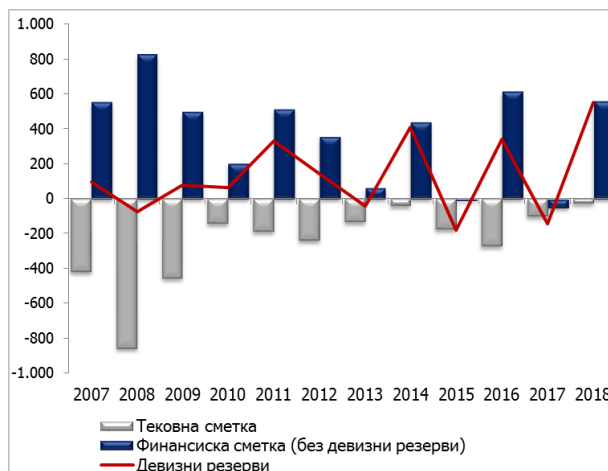


Извор: Министерство за финансии и пресметки на НБРСМ.

3.4. Биланс на плаќања, МИП и надворешен долг

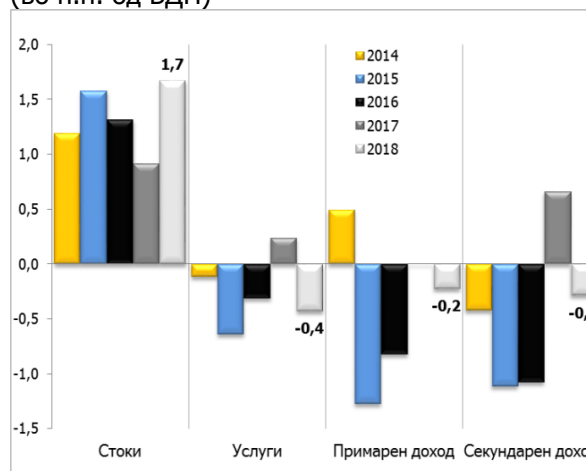
Поволните движења во билансот на плаќања продолжија и во текот на 2018 година, во услови на постабилен домашен амбиент, стабилизирање на очекувањата на економските субјекти, како и поволни промени во структурата на домашниот извоз. Дефицитот во тековната сметка се намали, втора година по ред, сведувајќи се на историски најниско ниво од 0,3% од БДП (за 0,7 п.п. од БДП пониско во споредба со претходната година). Ваквата промена во целост се должи на подобрувањето на салдото во размената на стоки, што главно е резултат на посланата извозна активност на индустриските капацитети со странски капитал. Финансиската сметка на билансот на плаќања забележа позначителни нето-приливи, главно во форма на странски директни инвестиции, како и од задолжувањето на државата на меѓународните финансиски пазари. Во вакви услови, остварените финансиски текови во 2018 година овозможува целосно финансирање на дефицитот во тековната сметка, како и значителен раст на девизните резерви во текот на годината.

Графикон 34
Тековна, капитална и финансиска сметка
(во милиони евра)



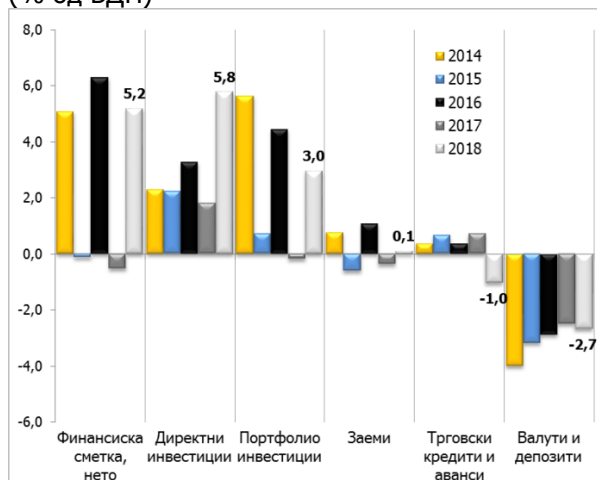
Извор: НБРСМ.

Графикон 35
Придонес на одделните компоненти во
годишната промена на тековната сметка
(во п.п. од БДП)



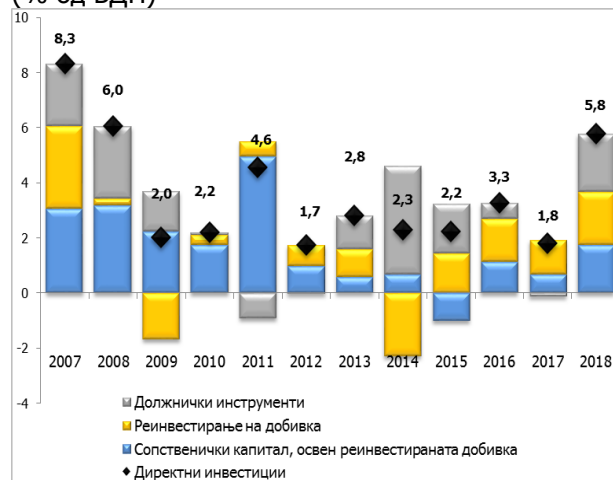
Во 2018 година, суфицитот во размената со услугите се намали за 0,4 п.п. од БДП, што во најголем дел е резултат на еднократен ефект (висок еднократен одлив на средства кај категоријата „надомест за користење интелектуална сопственост“ во последниот квартал), којшто беше само делумно неутрализиран со повисоките нето-приливи кај транспортот и производните услуги за доработка. По растот во претходната година, суфицитот кај секундарниот доход забележа мало годишно стеснување (за 0,3 п.п. од БДП), главно поради пониските нето-приливи од официјалните трансфери на државата, при релативно стабилни нето-приливи од приватни трансфери. Сепак, споредено во апсолутни износи, нето-приливите кај секундарниот доход и во 2018 година остварија раст, главно како одраз на растот на откупот на ефективна од менувачкиот пазар и овозможија целосно покривање на негативното трговско салдо. Дефицитот кај примарниот доход умерено се прошири (за 0,2 п.п. од БДП), главно како последица на поместувањата кај доходот од инвестиции.

Графикон 36
Финансиска сметка
(% од БДП)



Извор: НБРСМ.

Графикон 37
Директни инвестиции
(% од БДП)



Во 2018 година во финансиската сметка на билансот на плаќања беа остварени високи нето-приливи од 5,2% од БДП, наспроти умерените нето-одливи во претходната година. Главен придонес кон поволните текови во финансиската сметка имаа странските директни инвестиции, коишто го достигнаа своето највисоко учество во БДП во периодот по глобалната финансиска криза (од 5,8% од БДП), што упатува на подобрени согледувања и доверба на инвеститорите во домашната економија. Остварените директни инвестиции имаат главно поволна структура, со повисоко учество на недолжничката компонента, овозможено од растот на реинвестираната добивка и акционерскиот капитал, при значителни нето-приливи и врз основа на меѓукомпаниски долг. Остварените нето-приливи кај должничките и недолжничките компоненти на странските директни инвестиции се повисоки во однос на остварените текови во претходната година. Согласно со анализата од аспект на дејностите, поголем дел од вложувањата на директните инвеститори беа насочени кон производство на моторни возила и на метални и машински производи³³. Значителен извор на приливи во финансиската сметка во 2018 година беше и задолжувањето на државата, опфатено преку нето-тековите кај портфолио-инвестициите. Имено, намалената неизвесност и подобрените согледувања и очекувања за домашната економија создадоа поволен амбиент за задолжување на државата на меѓународните финансиски пазари, по поволни услови³⁴. Притоа, еден дел од вкупниот износ на издадената еврообврзница се искористи за предвремен откуп од страна на државата на дел од еврообврзницата издадена во 2015 година. Нето-задолжувањето на останатите сектори³⁵ во форма на долгорочни заеми изнесува 1% од БДП и во голем дел произлегува од задолжувањето на јавните претпријатија, за изградба на патна инфраструктура. Ваквите остварувања делумно беа неутрализирани со порастот на нето-средствата кај категоријата „валути и депозити“, најмногу поради зголемените средства на останатите сектори, а во помал обем и од раздолжувањето на корпоративниот сектор врз основа на трговски кредити.

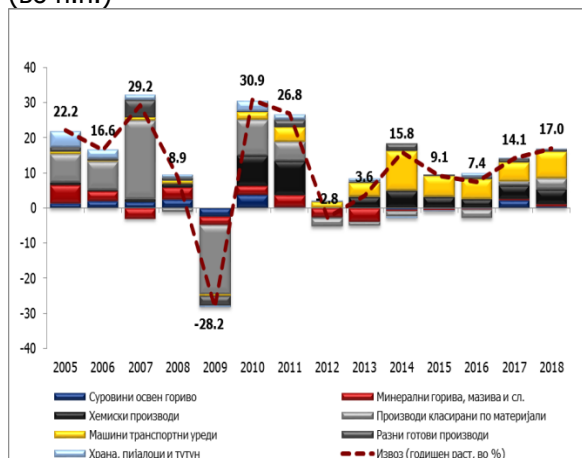
Во 2018 година, дефицитот во размената на стоки со странство забележа намалување од 0,4% или за 1,3 п.п. од БДП на годишна основа. Извозната активност на стоки и натаму расте со двоцифрена годишна стапка на раст од 17%. Најголем придонес за овие поместувања во извозниот сектор има извозот на машини и транспортни уреди и извозот на хемиски производи, главно од индустриски капацитети во странска сопственост ориентирани кон извоз. Сепак, во 2018 година значителен позитивен импулс кон извозниот раст дадоа и дел од традиционалните дејности, пред сè извозот на металопреработувачките капацитети. Остварувањата кај извозот соодветно се одразија и врз увозната страна, при што суровините потребни за работа на новите странски капацитети и за металопреработувачката индустрија се најзначаен фактор за увозниот раст. Дополнителен придонес имаа и инвестицискиот увоз, увозот наменет за лична потрошувачка, како и енергетскиот увоз – главно поради ценовниот ефект кај нафтените деривати, условен од порастот на светските цени на нафтата, при помал раст на увезените количини. Ваквите движења кај одделните увозни категории доведоа до вкупен раст на увозот во 2018 година од 12,4%, на годишна основа.

³³ Констатацијата треба да се толкува со доза на претпазливост, бидејќи се заснова на претходни податоци за движењата на директните инвестиции за 2018 година. Во согласност со методологијата и политиката на објавување на овие податоци, во периодот на подготовка на Годишниот извештај не е расположлива распределба по дејности на поголем дел од директните инвестиции, коишто се во форма на реинвестирана добивка и дел од должничките инструменти.

³⁴ Во јануари 2018 година на меѓународниот пазар на капитал беше издадена шестата еврообврзница на износ од 500 милиони евра со рок на достасување од 7 години и каматна стапка од 2,75%.

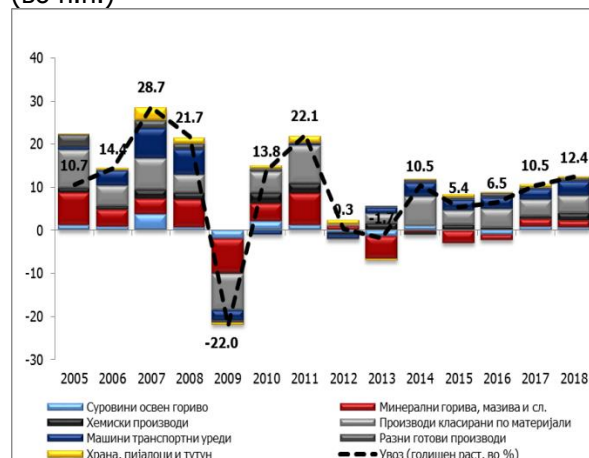
³⁵ „Останати сектори“ се однесува на банките и на небанкарскиот корпоративен сектор.

Графикон 38
Придонеси во годишната промена на извозот
(во п.п.)



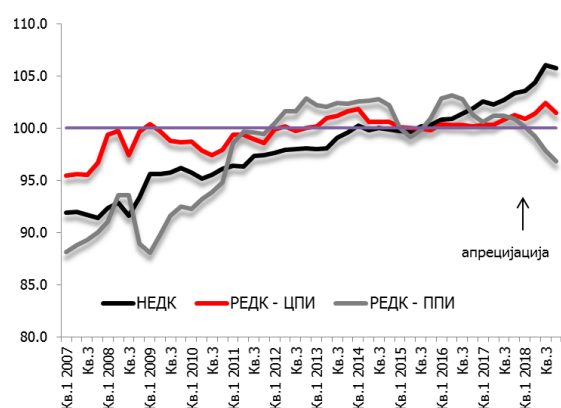
Извор: ДЗС.

Графикон 39
Придонеси во годишната промена на увозот
(во п.п.)



Анализата на показателите за промените во ценовната конкурентност на македонската економија³⁶ укажува на дивергентни движења во однос на претходната година. Реалниот ефективен девизен курс пресметан според трошоците на живот оствари апрецијација од 0,9%, додека РЕДК дефлациониран со цените на производителите на индустриски производи забележа депрецијација од 2,4%. Ваквите годишни промени кај двата индекса ги одразуваат поволните движења кај релативните цени, додека промената на номиналниот ефективен девизен курс влијаеше во спротивна насока, односно кон апрецијација на РЕДК.

Графикон 40
НЕДК и РЕДК, без примарни производи
пресметан според индексот на трошоците на
живот и цените на производителите
(2015=100)



Извор: НБРСМ.

Графикон 41
Релативни цени
(2015=100)



³⁶ Анализата на показателите за ценовната конкурентност се заснова врз индексите на РЕДК, пресметани со пондери засновани на надворешнотрговската размена без примарните производи. Примарни производи коишто не се опфатени во пресметката се: нафтата и нафтените деривати, железото и челикот, рудите и увозните сировини за новите индустриски капацитети во слободните економски зони.

Индексите на РЕДК пресметани според единичните трошоци на работна сила³⁷ упатуваат на влошување на ценовната конкурентност на домашната економија во 2018 година. Имено, индексот на РЕДК пресметан со пондерите засновани врз вкупната надворешнотрговска размена забележа апрецијација за 4,0%, во услови на апрецијација на НЕДК за 2,6% и годишен раст на релативните трошоци на работна сила од 1,3%. Апрецијација на годишна основа бележи и индексот на РЕДК пресметан со пондери засновани врз надворешнотрговската размена без примарните производи, и тоа за 3,0%, условена од апрецијацијата на НЕДК (за 2,1%) и од растот на релативните трошоци на работна сила (за 0,9%).

Графикон 42
РЕДК (пресметан според индексот на трошоци на работна сила, 2015=100)



Извор: НБРСМ.

Графикон 43
РЕДК, без примарни производи (пресметан според индексот на трошоци на работна сила, 2015=100)

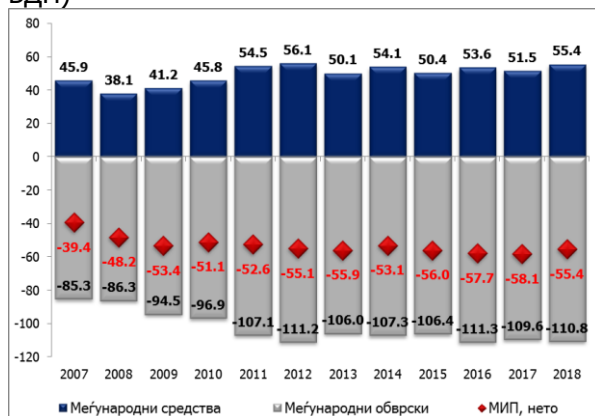


Извор: НБРСМ.

Меѓународната инвестициска позиција (МИП) на крајот на 2018 година беше негативна и изнесуваше 5.945,6 милиони евра, или 55,4% од БДП, што претставува стеснување за 2,8 п.п. од БДП, во однос на претходната година. Поволната годишна промена произлегува од повисокиот раст на меѓународните средства во однос на растот на меѓународните обврски (за 3,9 п.п. и 1,1 п.п. од БДП, соодветно).

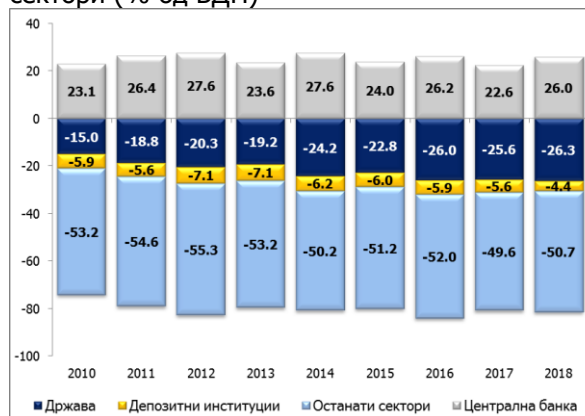
³⁷ Индексите на РЕДК засновани врз единичните трошоци на работна сила се интерни пресметки на НБРСМ и не претставуваат формално статистичко истражување. Во пресметката се користат готовите податоци за индексите на единични трошоци на работна сила на ниво на целата економија, коишто се објавени од страна на ЕЦБ и Бирото за статистика на трудот на САД. Исклучок претставуваат податоците коишто се засноваат врз интерни пресметки, како што е податокот за Швајцарија, Русија, Турција и Србија, при што пресметаните индекси за овие земји се однесуваат само на ниво на индустрискиот сектор.

Графикон 44
Меѓународна инвестициска позиција (% од БДП)



Извор: НБРСМ.

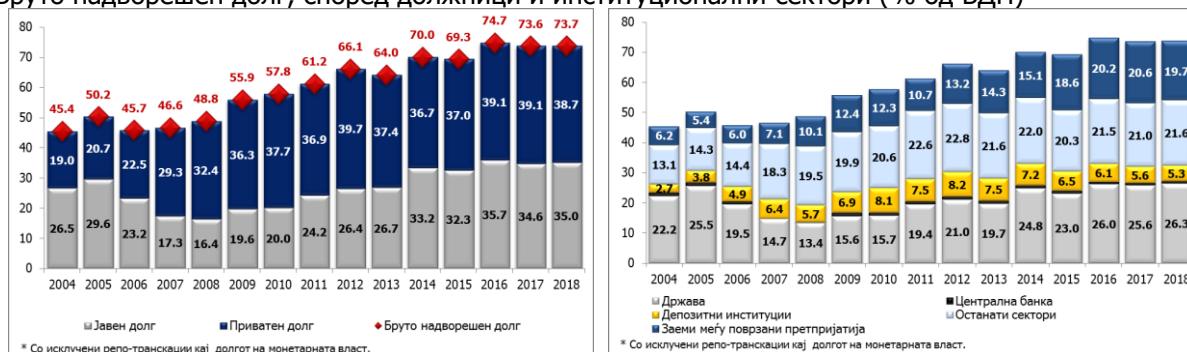
Графикон 45
Меѓународна инвестициска позиција, по сектори (% од БДП)



Анализата на меѓународната инвестициска позиција по одделни сектори укажува на подобра нето-позиција на централната банка (при значителен пораст на девизните резерви) и на депозитните институции. Од друга страна, влошување на надворешната позиција е забележана кај категоријата „останати сектори“, поради зголемувањето на нето-обврските кон странските директни инвеститори и врз основа на долгорочни финансиски заеми. Во 2018 година дојде до зголемување на негативната нето надворешна позиција на државата, поради повисоката нето-задолженост кон надворешните кредитори врз основа на портфолио-инвестиции, одразувајќи го ефектот од издавањето на шестата еврообврзница на меѓународните финансиски пазари³⁸.

На крајот на 2018 година, бруто надворешниот долг изнесува 7.907,5 милиони евра, или 73,7% од БДП, што според релативните показатели претставува речиси непроменета состојба во однос на крајот на 2017 година. Притоа, повисокиот јавен долг е неутрализиран од падот на долгот на приватниот сектор. Растот на надворешниот долг на јавниот сектор се должи на повисоките обврски врз основа на портфолио-инвестиции на централната влада и на задолжувањето на јавните претпријатија во форма на долгорочни заеми. Од друга страна, намалувањето на меѓукомпанискиот долг како резултат на пониските обврски кон директните инвеститори придонесе за годишниот пад на приватниот долг.

Графикон 46
Бруто надворешен долг, според должници и институционални сектори (% од БДП)



³⁸ Во јануари 2018 година државата се задолжи на меѓународните финансиски пазари преку издавање на шестата еврообврзница, во износ од 500 милиони евра со рок на достасување од 7 години и каматна стапка од 2,75%. Дел од вкупниот износ на шестата издадена еврообврзница се искористи за делумен предвремен откуп од страна на државата на еврообврзницата издадена во 2015 година.

Извор: НБРСМ.

Општо гледано, показателите за надворешната задолженост на домашната економија покажуваат дека бруто надворешниот долг се наоѓа во безбедната зона. Притоа, единствен показател според кој економијата и натаму се класифицира во групата високозадолжени земји претставува учеството на бруто надворешниот долг во БДП. Сепак, важна карактеристика на бруто надворешниот долг, којашто придонесува за намалување на ранливоста на економијата, е високиот структурен удел на обврските врз основа на меѓукомпаниски долг и врз основа на трговски кредити, коишто претставуваат постабилни извори на финансирање. Анализата на динамиката на надворешната задолженост упатува на различни констатации во однос на промените кај солвентноста во споредба со 2017 година. Така, поволни поместувања бележат показателите за учествата на бруто-долгот и на отплатата на каматата во извозот на стоки и услуги и други приливи, додека кај соодносот помеѓу бруто-долгот и БДП и кај учеството на отплатата на бруто-долгот³⁹ во извозот дојде до влошување. Показателите за ликвидност бележат умерено годишно подобрување, со исклучок на учеството на краткорочниот долг во вкупниот долг.

На крајот на 2018 година нето надворешниот долг, како дополнителен показател за надворешната позиција на економијата, изнесува 2.647,1 милион евра, или 24,7% од БДП. На годишна основа, нето надворешниот долг бележи пад од 3,8 п.п. од БДП, којшто произлегува од намалувањето на нето-долгот на јавниот и на приватниот сектор (за 3 п.п. и 0,8 п.п. од БДП, соодветно).

Табела 1
Показатели на надворешната задолженост

Показатели на надворешната задолженост	Солвентност				Ликвидност		
	Отплата на камата/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Бруто долг/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Бруто долг/ БДП	Отплата на долгот/ извоз на стоки и услуги и други приливи	Девизни резерви/ краткорочен долг	Девизни резерви/ краткорочен долг со преостанато достасување*	Краткоро Вкупе
	во %				сооднос	сооднос	во
31.12.2004	2.41	129.3	47.3	12.4	1.14	0.89	30.
31.12.2005	2.66	147.0	54.2	11.1	1.67	1.04	26.
31.12.2006	3.44	131.3	49.8	21.7	1.95	1.34	28.
31.12.2007	2.78	119.3	51.3	19.4	1.35	1.08	39.
31.12.2008	2.66	116.9	54.1	10.2	1.29	0.95	35.
31.12.2009	2.43	131.0	57.8	11.8	1.29	0.94	32.
31.12.2010	3.22	140.4	59.7	13.9	1.49	0.99	27.
31.12.2011	3.12	148.4	64.6	16.8	1.78	1.18	25.
31.12.2012	2.92	142.1	67.6	13.1	1.64	1.03	26.
31.12.2013	2.51	137.3	67.3	15.8	1.64	1.08	23.
31.12.2014	3.01	149.1	74.0	17.2	1.82	1.13	22.
31.12.2015	2.68	143.8	73.2	20.0	1.69	1.13	21.
31.12.2016	2.37	149.4	79.3	14.9	1.65	1.16	21.
31.12.2017	2.69	139.1	76.9	12.7	1.32	0.89	23.
31.12.2018	2.20	132.4	78.0	15.7	1.40	1.03	25.
Критериум за умерена задолженост	12 - 20%	165 - 275%	30 - 50%	18 - 30%	1.00		

* Критериумот за умерена задолженост е земен според методологијата на Светската банка за изработка на показатели на задолженоста, којашто подразбира користење тригодишни подвижни просеци на БДП и извозот на стоки и услуги и други приливи, како именители во пресметката на показателите.

Според правилото на Гринспан и Гвидоти, потребно е земјата да одржува целосна покриеност на краткорочниот долг (преостанато достасување) со девизни резерви.

Извор: НБРСМ.

³⁹ Движењето на показателот за учеството на отплатата на бруто-долгот во извозот на стоки и услуги и други приливи во одредена мера го отсликува делумниот предвремен откуп од страна на државата на четвртата еврообврзница издадена во 2015 година.

3.5. Монетарни и кредитни агрегати

3.5.1. Монетарни агрегати

Во 2018 година дојде до значително забрзување на годишниот раст на паричната маса и вкупните депозити во финансискиот сектор⁴⁰. Забрзувањето на монетизацијата во економијата е во согласност со намалената неизвесност, континуитетот на поволни движења на пазарот на труд, поволната надворешна позиција на економијата и зајакнувањето на економската активност. Позитивни поместувања се забележуваат и кај структурата на штедењето од валутен и рочен аспект, што упатува на подобрување на очекувањата на економските субјекти и зајакнување на довербата во домашната валута.

Графикон 47

Парична маса M4 и вкупни депозити



Парична маса M4, учество во БДП



Извор: НБРСМ.

Најшироката парична маса, мерена преку монетарниот агрегат M4, во 2018 година забележа раст од 11,8%, што претставува значително забрзување во споредба со растот во претходната година (5,1%). Позитивен придонес кон растот на паричната маса имаа сите три компоненти, готовите пари во оптек, депозитните пари и вкупните депозити. Притоа, придонесот на депозитите беше повисок во однос на минатата година, за сметка на придонесот на останатите две поликвидни компоненти на најширокиот монетарен агрегат. Соодветно на забрзаниот монетарен раст, показателот за учеството на годишната промена на паричната маса во однос на БДП на крајот на годината изнесуваше 6,6% и се зголеми во споредба со претходната година (3,0%). Учеството на паричната маса во БДП и натаму се зголемува и на крајот на годината изнесуваше 63,1%, наспроти 60,5% во претходната година.

⁴⁰ Податоците се однесуваат на депозитите на недржавниот сектор во банките и штедилниците, средствата на останатите финансиски институции на сметките кај Народната банка и средствата на единиците на локалната самоуправа на сметките кај Народната банка. Податоците соодветствуваат со методолошките измени на Народната банка од јуни 2018 година. Повеќе информации за методолошките измени може да се најдат на следнава врска: http://www.nbrm.mk/monetarna_statistika_i_statistika_na_kamatni_stapki.nspix.

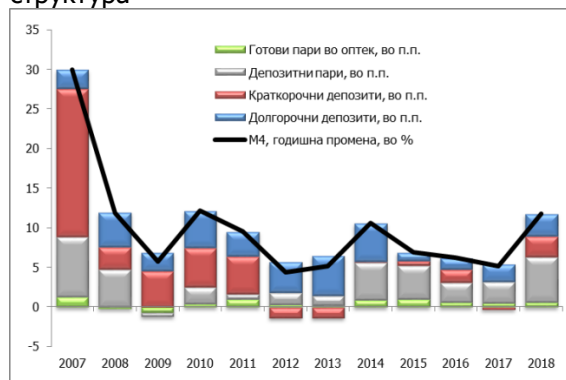
Табела 2
Компоненти на паричната маса – состојби и промени

	Состојба			Годишна промена		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
	во милиони денари			во %		
Готови пари во оптек	28.193	29.968	32.233	7,2	6,3	7,6
Депозитни пари	86.641	96.288	117.616	11,0	11,1	22,1
M1	114.834	126.256	149.849	10,0	9,9	18,7
Краткорочни денарски депозити до 1 година	51.085	47.834	49.487	-2,6	-6,4	3,5
Краткорочни девизни депозити до 1 година	104.347	106.566	114.501	6,9	2,1	7,4
M2	270.266	280.656	313.837	6,2	3,8	11,8
Долгорочни денарски депозити над 1 до 2 години	35.119	37.407	38.132	2,0	6,5	1,9
Долгорочни девизни депозити над 1 до 2 години	16.814	18.926	21.466	10,7	12,6	13,4
M3	322.199	336.989	373.436	6,0	4,6	10,8
Долгорочни денарски депозити над 2 години	20.128	22.647	29.369	9,0	12,5	29,7
Долгорочни девизни депозити над 2 години	12.385	13.295	14.010	7,2	7,3	5,4
Вкупни депозити*	239.878	246.675	266.965	4,4	2,8	8,2
Вкупни депозити	326.519	342.963	384.581	6,1	5,0	12,1
M4	354.712	372.931	416.814	6,2	5,1	11,8

*Без депозитни пари

Извор: НБРСМ.

Графикон 48
Парична маса, годишна промена и структура

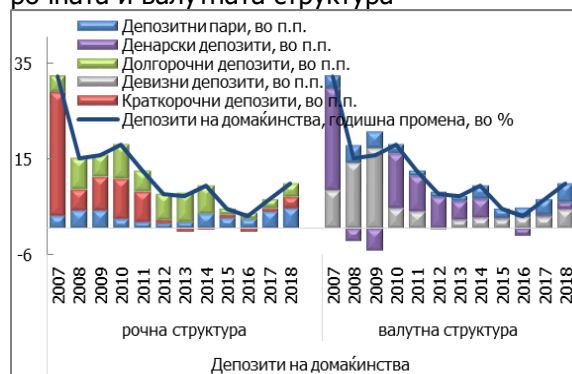


Во услови на стабилно макроекономско окружување и зголемена доверба, штедењето на економските субјекти во 2018 година оствари раст од 12,1% којшто особено се засили од вториот квартал на годината, при што беше значително повисок во споредба со претходната година (5,0%) и највисок во последните седум години. Гледано од секторски аспект, носител на растот се депозитите на домаќинствата со придонес од 6,4 п.п., додека придонесот на депозитите на претпријатијата и останатите сектори⁴¹ е позитивен, но помал (2,5 п.п. и 3,3 п.п., соодветно). Впечатлив е придонесот на депозитите на останатите сектори, којшто е значително повисок во споредба со претходната година (подетално во прилогот). Анализирани од валутен аспект, вкупниот депозитен раст најмногу произлезе од денарските депозити (со вклучени депозитни пари), со придонес од 8,9 п.п., при помал раст на девизните депозити, со придонес од 3,3 п.п. Ваквите остварувања ги одразуваат стабилните очекувања на економските субјекти, на што упатуваат и промените од аспект на рочната структура на депозитната база, со натамошно зголемување на придонесот на орочените депозити.

Графикон 49
Вкупни депозити (со депозитни пари), годишна промена и придонес во промената од секторски аспект



Графикон 50
Вкупни депозити на домаќинствата, годишна промена и придонес во промената според рочната и валутната структура



⁴¹ Во депозитите на останатите сектори се опфатени депозитите на останатите финансиски институции, депозитите на локалната самоуправа и депозитите на непрофитните институции коишто им служат на домаќинствата кај банките, како и денарските трансферабилни депозити на останатите финансиски институции и на локалната самоуправа кај Народната банка.

Графикон 51
Вкупни депозити на претпријатијата, годишна промена и придонес во рочната и валутната структура



Извор: НБРСМ.

Депозитите на домаќинствата⁴² во 2018 година остварија годишен раст од 9,5%, што претставува умерено забрзување во однос на растот од претходната година (6,1%). Според рочната структура, растот произлегува од сите компоненти. Сепак, во 2018 година се забележува значително намалување на придонесот на депозитните пари, за сметка на поголемиот придонес на штедењето на краток и долг рок. Позитивни поместувања се забележуваат и кај валутната структура на штедењето на домаќинствата, каде што најголем придонес во годишниот раст имаат денарските депозити (со депозитни пари). Растот на депозитите на претпријатијата во 2018 година изнесуваше 9,5% (2,1% во претходната година), за што најголем придонес имаат депозитните пари и краткорочните депозити. Од валутен аспект, денарските депозити (со вклучени депозитни пари) објаснуваат најголем дел од растот на вкупните депозити на претпријатијата, при помал позитивен придонес на девизните депозити. Имајќи ги предвид ваквите остварувања, степенот на евроизација, мерен преку учеството на депозитите со девизна компонента во вкупните депозити, во 2018 година умерено се намали на 40% (40,9% во претходната година). Исто така, подобрување се забележува и кај учеството на депозитите на домаќинствата со девизна компонента во вкупните депозити на домаќинствата, коешто бележи мал пад (од 48,2% во претходната година на 47,6% во 2018 година).

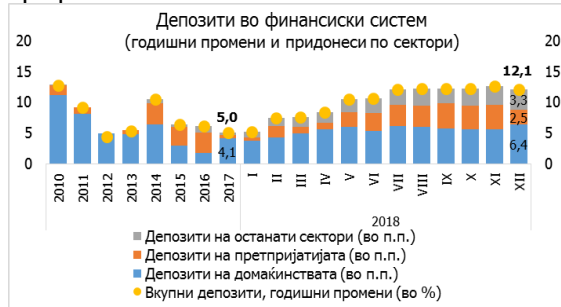
Прилог 1. Осврт на промените во структурата на депозитите на финансискиот систем во 2018 година

Депозитите на финансискиот систем во Република Северна Македонија во 2018 година забележаа солиден годишен раст од 12,1%, којшто во споредба со растот во претходната година (5,0%) е повисок за повеќе од двапати. Гледано од аспект на секторската структура, главен носител на растот на депозитите на финансискиот систем и во 2018 година е секторот „домаќинства“, со придонес од 6,4 п.п., при што позитивен придонес имаат и депозитите на останатите сектори во рамки на финансискиот систем и депозитите на секторот „претпријатија“ (3,3 п.п. и 2,5 п.п., соодветно). На крајот на 2018 година, секторот „домаќинства“ има најголема застапеност во депозитите на финансискиот систем, со учество од речиси 2/3, додека учеството на депозитите на секторот „претпријатија“ изнесува 25%. Учеството на останатите сектори е релативно мало и изнесува 9%, но во споредба со претходната година, тоа бележи раст од 2,2 п.п. (главно како резултат на „останатите финансиски институции“), за сметка на намалувањето на учеството на секторите „домаќинства“ и „претпријатија“.

⁴² Податоците за депозитите ги вклучуваат и депозитните пари.

Вкупни депозити во финансискиот систем

Графикон 52



Извор: НБРСМ

Графикон 53

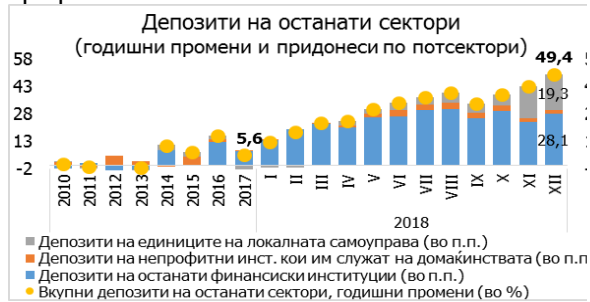


Извор: НБРСМ

Депозитите на останатите сектори на финансискиот систем во 2018 година остварија раст од речиси 50%, на годишна основа. Во рамки на оваа категорија депозити се вклучени депозитите на останатите финансиски институции, депозитите на единиците на локалната самоуправа и депозитите на непрофитните институции коишто им служат на домаќинствата. Најголем придонес (од 28 п.п.) во растот на вкупните депозити на останатите сектори има потсекторот „останати финансиски институции“, а пораст на придонесот кон крајот на годината се забележува и кај потсекторот „локална самоуправа“⁴³.

Вкупни депозити на останатите сектори

Графикон 54



Извор: НБРСМ

Графикон 55



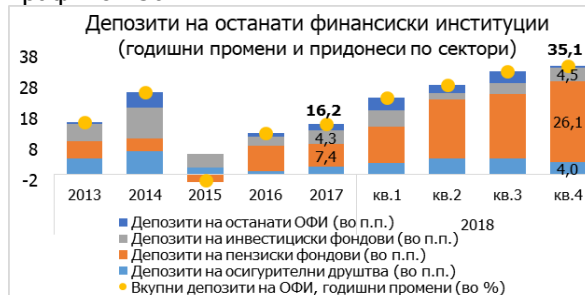
Извор: НБРСМ

Депозитите на потсекторот „останати финансиски институции“ се најзастапени во вкупните депозити на останатите сектори, со учество од околу 60%. Во овој потсектор се вклучени депозитите на пензиските и инвестициските фондови, депозитите на осигурителните друштва, а почнувајќи од 2014 година, во овој сектор се опфатени и депозитите на финансиските друштва и друштвата даватели на финансиски лизинг. Депозитите на останатите финансиски институции во 2018 година и натаму се зголемуваат засилено, при што на крајот на годината, нивната состојба беше повисока за 35%, на годишна основа. Анализирани од аспект на структурата, растот на депозитите на останатите финансиски институции во најголем дел е резултат на зголемувањето на депозитите на **пензиските фондови**, со придонес од 26 п.п., додека раст, но поумерен, се забележува и кај депозитите на инвестициските фондови и депозитите на осигурителните друштва (придонес од 4,5 п.п. и 4,0 п.п., соодветно). Со растот на депозитите на пензиските фондови, нивното учество во вкупните депозити на останатите финансиски институции и натаму се зголемува и на крајот на 2018 година достигна 45%.

⁴³ Растот на депозитите кај потсекторот „локална самоуправа“ во најголем дел е резултат на преносот на средства од Буџетот на РСМ, во износ од 3.033 милиони денари, на сметките на единиците на локалната самоуправа кај Народната банка. Овој пренос се изврши согласно со Законот за финансиска поддршка на единиците на локална самоуправа и единки корисници основани од единиците на локална самоуправа за финансирање на достасани, а неплатени обврски („Службен весник на РМ“ бр. 209).

Вкупни депозити на останатите финансиски институции (ОФИ)*

Графикон 56



Извор: НБРСМ

Графикон 57



Извор: НБРСМ

*Почнувајќи од 2014 година, податоците за останатите финансиски институции ги содржат и депозитите на финансиските друштва и друштвата даватели на финансиски лизинг. Депозитите на овие институции се вклучени во категоријата „депозити на останати ОФИ“.

3.5.2. Кредитна активност

Во услови на забрзан раст на депозитниот потенцијал на банките и поповолен домашен амбиент, кредитната активност на банките во 2018 година забележа солиден раст од 7,3%, којшто беше повисок во однос на минатогодишниот (5,4%). Носител на растот беа кредитите одобрени на секторот „домаќинства“, а позитивни поместувања беа забележани и кај кредитирањето на корпоративниот сектор, каде што се забележува забрзување на растот. Во насока на натамошна поддршка на кредитирањето, Народната банка во текот на 2018 година во три наврати ја намали основната каматна стапка, упатувајќи сигнал до банките дека постои простор за натамошно релаксирање на условите за кредитирање⁴⁴. Показателот за учество на годишниот прираст на вкупните кредити во БДП на крајот на 2018 година изнесуваше 3,3 п.п., наспроти 2,5 п.п. во 2017 година, додека учеството на кредитите во БДП се задржа на релативно стабилно ниво и изнесуваше 48,8%.

Графикон 58
Вкупни кредити



Извор: НБРСМ.

Графикон 59
Вкупни кредити, учество во БДП



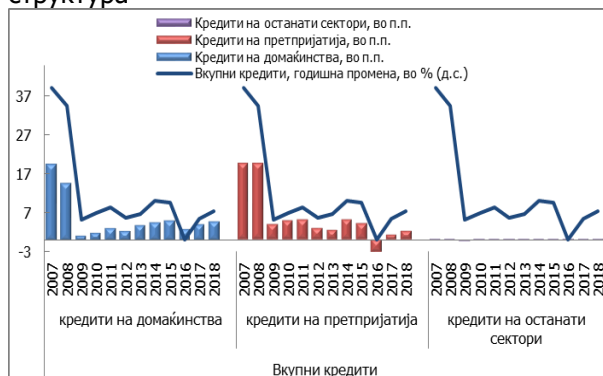
Секторски анализирано, најголем придонес за вкупниот кредитен раст во 2018 година имаат кредитите одобрени на секторот „домаќинства“ (придонес од 4,8 п.п.).

⁴⁴ Во текот на 2018 година, каматната стапка на благајничките записи беше намалена во март, август и декември, за 0,25 п.п., соодветно, односно од 3,25% на 2,50%.

Придонесот на кредитите одобрени на претпријатијата е помал (2,3 п.п.), додека кредитите на останатите сектори⁴⁵ во 2018 година имаат незначителен придонес (0,1 п.п.). Впечатливо е дека кај кредитирањето на корпоративниот сектор се забележува засилување на растот, во споредба со претходните две години, што се потврдува и со согледувањата на банките за ризикот. Имено, според анкетите за кредитната активност на Народната банка, во 2018 година, за првпат по подолг период, факторот „очекувања за вкупната економска активност“ придонесува за олабавување на условите за кредитирање кај секторот „претпријатија“. Во однос на кредитирањето на домаќинствата, анализата според индивидуалните типови кредити укажува дека годишниот раст на кредитите на домаќинствата и во 2018 година произлегува од растот на кредитирањето за потрошувачки цели и на станбените кредити, кај кои исто така се забележува умерено забрзување на растот. На крајот на годината, каматната стапка⁴⁶ на вкупните кредити на домаќинствата се намали за 0,3 п.п. во споредба со претходната година и изнесуваше 6,1%, додека каматната стапка на вкупните кредити на претпријатијата забележа пад од 0,5 п.п. и изнесуваше 4,6%. Кај новоодобрените кредити, каматните стапки за домаќинствата и претпријатијата се намалија за 0,3 п.п. и 0,4 п.п. и изнесуваа 5,0% и 4,3%⁴⁷ на крајот на годината, соодветно.

Графикон 60

Вкупни кредити, годишна промена и секторска структура



Извор: НБРСМ.

Графикон 61

Вкупни кредити на домаќинствата, годишна промена и структура по намена



*Во вкупните кредити на население не се вклучени кредитите на самостојните вршители на дејност со личен труд.

⁴⁵ Во кредитите на останатите сектори се опфатени кредитите на останатите финансиски институции, кредитите на локалната самоуправа и кредитите на непрофитните институции коишто им служат на домаќинствата.

⁴⁶ Податоците за каматните стапки се согласно со методолошките измени на Народната банка од јуни 2018 година. Повеќе информации за методолошките измени може да се најдат на следнава врска: http://www.nbrm.mk/monetarna_statistika_i_statistika_na_kamatni_stapki.nsp.

⁴⁷ Во однос на каматните стапки на новоодобрените кредити треба да се има предвид дека за нив се карактеристични променливи движења. Променливоста на каматните стапки на новоодобрените кредити произлегува од фактот што тие се условени од обемот на новоодобрени кредити (којшто од месец во месец може да варира) и нивната каматна стапка.

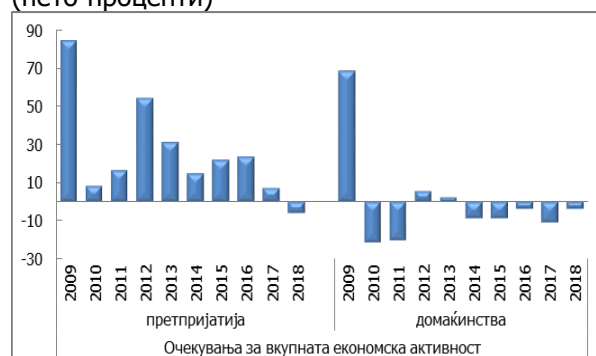
Графикон 62
Понуда и побарувачка (нето-проценти)*



* Кај кредитните услови, негативен нето-процент значи олеснување на кредитните услови. Кај побарувачката, негативен нето-процент значи намалување на побарувачката.

Подетални информации за анкетите на кредитната активност се наоѓаат на интернет-страницата на НБРСМ.
Извор: Анкета за кредитната активност, НБРСМ.

Графикон 63
Согледувања за ризикот од страна на банките (нето-проценти)*



* Кај домаќинствата, прикажан е просек од нето-процентите на факторите на ризик коишто влијаат врз кредитните услови при одобрување на станбените и потрошувачки кредити.

Графикон 64
Каматни стапки на вкупните кредити по сектори (податоци со крај на година во проценти)



Извор: НБРСМ.

IV. Макроекономскиот амбиент и монетарната политика во 2019 - 2021 година⁴⁸

Монетарната политика на Народната банка и во следниот период ќе биде насочена кон одржување на ценовната стабилност, како основна монетарна цел дефинирана согласно со законските одредби. Народната банка и натаму ќе придонесува кон одржување стабилен и конкурентен банкарски сектор и ќе ја поддржува општата економска политика без да го загрози остварувањето на основната цел. За остварување на законски дефинираната цел, ќе продолжи примената на стратегијата на таргетирање на номиналниот девизен курс на денарот во однос на еврото, имајќи го предвид значењето на девизниот курс за одржување на ценовната стабилност и стабилните инфлациски очекувања на економските субјекти. Оперативната рамка на монетарната политика, како и досега, ќе биде поставена на флексибилна основа заради одржување соодветно ниво на ликвидност во банкарскиот систем и рамнотежа на девизниот пазар. На тој начин, монетарната политика ќе придонесе за одржување на вкупната макроекономска стабилност, како клучен фактор во создавањето поволен амбиент за одржлив економски раст.

Според проекциите на Народната банка од октомври 2018 година, спроведувањето на монетарната политика во периодот 2019-2021 година би се одвивал во релативно поволен и стабилен амбиент. Растот на економијата би забрзал, пред сè под влијание на домашната побарувачка, а во услови на очекувања за заживување на инвестициската активност и забрзување на растот на личната потрошувачка. Притоа, се очекува дека девизните резерви, според сите показатели за нивна соодветност ќе се задржат во сигурната зона. Во однос на ценовната стабилност, инфлацијата ќе биде умерена и ќе се движи околу историскиот просек од 2%. Народната банка и во следниот период внимателно ќе го следи остварувањето на проектираната патека на девизните резерви и движењата на девизниот пазар, при истовремено следење на сите присутни ризици заради навремено приспособување на монетарната поставеност.

Остварувањето на проектираната макроекономска рамка е поврзано со ризици коишто на среден рок во најголем дел произлегуваат од можноста за натамошно ескалирање на трговскиот протекционизам на глобално ниво, можноста за побрзо затегнување на глобалните финансиски услови и ефектите особено врз брзорастечките економии, ефектите од процесот на воспоставување нови односи помеѓу ЕУ и Обединетото Кралство, како и случувањата на геополитичката сцена. Ризиците од домашното окружување главно се поврзуваат со политичкиот контекст во земјата и се оценуваат како помалку изразени. Евентуалното остварување на споменатите ризици ќе значи промена на амбиентот за спроведување на монетарната политика, во споредба со основните очекувања. Позитивен ризик, којшто не е вграден во проекциите за следниот период, е напредокот во процесот на евроатлански интеграции, што секако може да има поволни ефекти врз економијата.

Гледано од аспект на инфлацијата, во периодот на проекции се задржува амбиентот на стабилни цени и отсуство на позначителни инфлациски притисоци. Во 2019 година се очекува умерено забрзување на стапката на инфлација, којашто според октомвриските проекции би изнесувала околу 2%. Се очекува дека растот на цените во 2019 година во најголема мера ќе биде поттикнат од растот на прехранбената

⁴⁸ Во овој дел е даден осврт на макроекономските проекции на Народната банка од октомври 2018 година.

компонента на инфлацијата, при очекувања за раст на светските цени на примарните прехранбени производи. Позитивен придонес кон растот на инфлацијата се очекува и од базичната инфлација, во услови на очекувања за натамошен раст на домашната побарувачка, како и од енергетската компонента на инфлацијата, во согласност со октомвриските претпоставки за умерен раст на цените на нафтата на светските берзи. Во наредните две години (2020 и 2021 година), инфлацијата би се задржала на нивото од 2019 година и би изнесувала околу 2%, при натамошен раст на домашната економска активност и раст на светските цени. Главниот ризик кај проекцијата на инфлацијата се поврзува со неизвесноста во поглед на идната динамика на берзанските цени на примарните производи, а пред сè неизвесноста од промената на цената на нафтата, за која тековните оценки упатуваат на нејзин пад (наместо октомвриските очекувања за раст) во 2019 година.

Во однос на активноста во економијата, за 2019 и 2020 година се очекува забрзување на стапките на економски раст на 3,5% и 3,8%, соодветно. Се очекува дека растот ќе произлезе од извозот и инвестициите, што соодветствува со очекувањата за зголемена активност на странските компании од слободните економски зони насочени кон извоз, позитивни придвижувања кај традиционалните извозни капацитети, влез на нови компании и натамошен, но забавен, раст на странската ефективна побарувачка. Поволниот економски амбиент би придонесол за натамошен постепен раст на личната потрошувачка, преку стабилен раст на платите и вработеноста, а дополнително влијание се очекува и од кредитната поддршка на банките. Притоа, за споменатите две години, се очекува дека домашната инвестициска активност ќе закрепне, во услови на очекувања за засилување на циклусот на јавни инфраструктурни инвестиции, а стабилниот домашен политички амбиент би имал позитивно влијание и врз склоноста на приватниот сектор за инвестирање. За 2021 година, се очекува дека домашната економија и натаму ќе расте, со стапка на реален раст од околу 4%.

Во услови на солидна ликвидност и солвентност на банките и при очекувања за стабилен домашен амбиент, растот на депозитниот потенцијал на банките би придонесол за поголема финансиска поддршка на домашната економија, преку банкарскиот сектор. Растот на вкупните кредити во 2019 година е проектиран на нивото од 8,5%, којшто во просек ќе се задржи и во наредниот период (2020-2021 година). Проектираниот кредитен раст ги одразува факторите и на страната на побарувачката и на страната на понудата. Така, во услови на здрава солвентна и ликвидносна позиција на банките, при постабилен амбиент и доволно расположливи средства за финансирање, се очекува дека банките ќе обезбедат поголема кредитна поддршка и за домаќинствата и за корпоративниот сектор. Се оценува дека растот на расположливиот доход и поволните очекувања дополнително ќе ја поддржат кредитната побарувачка. Исто така, се претпоставува зголемување на потенцијалот и склоноста за штедење во банките, а оттука и раст на депозитната база од 7,7% во 2019 година. Во следниот период (2020-2021 година), се очекува дека растот на депозитите ќе изнесува 8,6%, во просек. Надолни ризици околу проекцијата на кредитниот и депозитниот раст и понатаму постојат. Евентуалното послабо закрепнување на економијата од очекуваното и присуството на неизвесност предизвикана од домашни фактори може да доведат до поголема воздржаност за штедење, да ги ограничат изворите на финансирање на банките, да ги влошат согледувањата за ризик и да ја намалат подготвеноста за задолжување на приватниот сектор.

Се очекува дека надворешната позиција на земјата, гледана преку дефицитот на тековната сметка, ќе биде релативно поволна. Дефицитот на тековната сметка и натаму би се задржал на ниско ниво и во просек за периодот 2019-2021 година би изнесувал околу 1,6% од БДП. Имено, се предвидува дека салдото на стоки и услуги ќе се подобри во 2019 година, а потоа ќе се одржува на релативно стабилно ниво. Притоа, се оценува

дека силното искористување на капацитетите на новите странски компании и натаму ќе обезбедува поддршка на трговското салдо, надолнето и со позитивни остварувања на дел од традиционалните извозни гранки и зголемениот суфицит кај услугите. Суфицитот на секундарниот доход би продолжил постепено и умерено да се намалува, при отсуство на шокови коишто би влијаеле врз неговата динамика, додека кај дефицитот на примарниот доход, се очекува проширување. Дефицитот на тековната сметка, во периодот 2019-2021 година, би се финансирал преку финансиски текови во форма на странски директни инвестиции и преку задолжување на јавниот и приватниот сектор во странство, коишто ќе обезбедат и дополнителен раст на девизните резерви и нивно одржување во сигурната зона. Главните ризици околу надворешната позиција на економијата во овој период и понатаму произлегуваат од динамиката на глобалното закрепнување, движењата на светските цени и домашниот политички амбиент.

Во фискалната сфера, во следниот среднорочен период се очекува дека ќе продолжи спроведувањето прудентна фискална политика, со натамошна консолидација на буџетскиот дефицит и релативно стабилно ниво на јавен долг⁴⁹. Фискалната политика е важен фактор којшто влијае врз поставеноста на монетарната политика, а соодветната координација на овие политики е клучен фактор за постигнување одржливост на надворешната позиција на земјата и одржување на макроекономската стабилност. Буџетскиот дефицит би се финансирал комбинирано од домашни и надворешни извори, при што депозитите на државата кај Народната банка би се одржувале на соодветното ниво. Вака поставената фискална рамка предвидува мал раст на државниот долг до 2020 година и негово мало намалување во 2021 година. Поставената фискална политика е проследена со ризици коишто, исто како и кај монетарната политика, произлегуваат од домашниот амбиент, но и од надворешното окружување. Народната банка и натаму редовно ќе ги следи тековните движења и присутните ризици и соодветно на нив, ќе ја оценува и ќе ја приспособува поставеноста на монетарната политика.

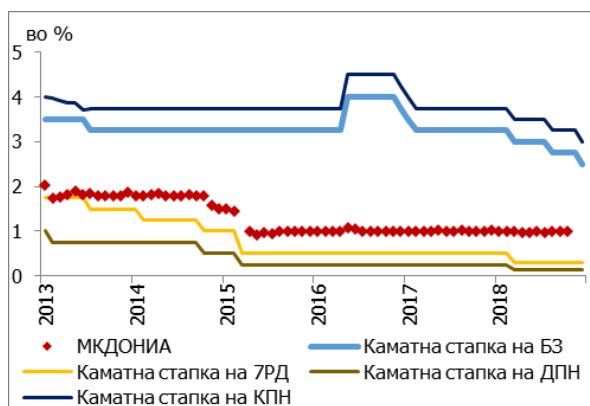
⁴⁹ Проекциите во делот на фискалната политика се преземени од Фискалните стратегии на Министерството за финансии.

V. Монетарни инструменти

При оперативното спроведување на монетарната политика, и покрај растот на ликвидноста на банките, Народната банка во текот на 2018 година го задржа износот на основниот инструмент на непроменето ниво, со што создаде простор за насочување на вишокот парични средства кон приватниот сектор. Покрај намалување на каматната стапка на основниот инструмент во три наврати, пониски каматни стапки се применуваа и на расположливите кредити и депозити кај Народната банка.

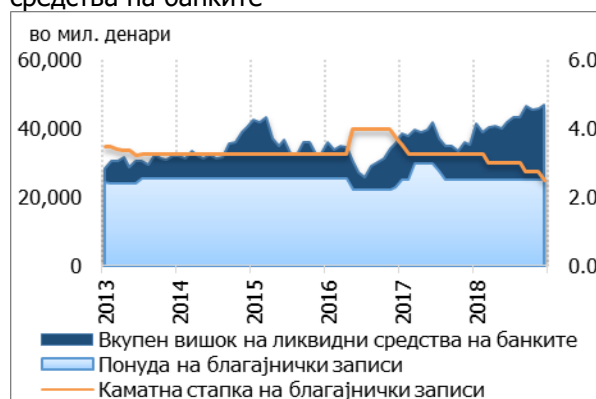
Во 2018 година Народната банка во три наврати (во март, август и декември) ја намали основната каматна стапка којашто се применува на благајничките записи⁵⁰ за вкупно 0,75 процентни поени, на историски најниското ниво од 2,5%. Како резултат на намалувањето на основната каматна стапка, пониски каматни стапки се применуваа и на репо-аукциите за креирање ликвидност⁵¹ и на расположливите кредити преку ноќ⁵². Дополнително олеснување на монетарните услови беше сигнализирани и преку каматните стапки на расположливите депозити преку ноќ и со рочност од седум дена⁵³ коишто беа намалени еднократно, во март за 0,1 и 0,2 процентни поени, на нивото од 0,15% и 0,30%, соодветно. Намалувањето на каматните стапки на монетарните инструменти и одржувањето на износот на основниот инструмент на непроменето ниво создадоа услови за насочување на релативно високото и растечко ниво на слободни парични средства на банките во приватниот сектор, преку засилување на кредитната поддршка на економијата.

Графикон 65
Коридор на каматни стапки



* 7РД – седумдневни расположливи депозити; ДПН – депозити преку ноќ; КПН – кредит преку ноќ

Графикон 66
Благајнички записи и вишок на ликвидни средства на банките⁵⁴



⁵⁰ На аукциите на благајнички записи, коишто се одржуваат на првиот ден од периодите на задолжителната резерва, се применувае тендер со износи (ограничен износ на понуда и фиксно утврдена каматна стапка).

⁵¹ Аукциите за обезбедување ликвидност на седум дена се спроведуваат еднаш седмично, односно секој петок. Каматната стапка на овој инструмент е еднаква на каматната стапка на благајничките записи.

⁵² Каматната стапка на расположливите кредити преку ноќ е повисока за 0,5 процентни поени во однос на каматната стапка на благајничките записи.

⁵³ Расположливите депозити преку ноќ им се на располагање на банките секој ден, а можност за пласирање ликвидни средства во депозити со рочност од седум дена банките имаат секоја среда.

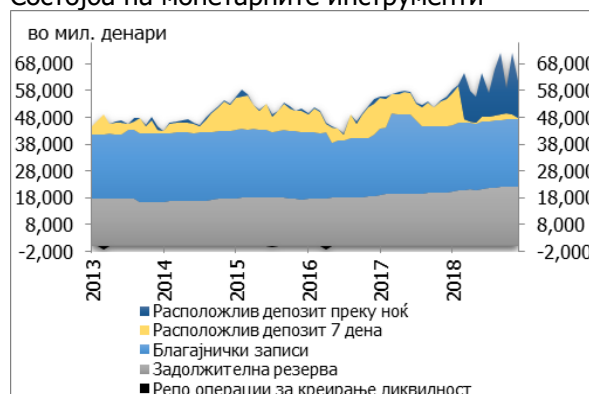
⁵⁴ Вишокот на ликвидни средства на банките се однесува на првиот ден од периодот на задолжителна резерва кога се одржува аукцијата на благајнички записи и го претставува вкупниот износ на средствата на редовните сметки на банките кај Народната банка, достасаниот износ на благајничките записи и расположливите депозити кај НБРМ и побарувањата од пазарот на пари, намалени за обврските на пазарот на пари и износот на задолжителната резерва за претстојниот период.

Графикон 67
Текови на ликвидност од автономни фактори



* ОАФ – останати автономни фактори
Извор: НБРСМ.

Графикон 68
Состојба на монетарните инструменти



Во 2018 година банкарскиот систем забележа релативно висок раст на денарската ликвидност, со којшто Народната банка ефективно управуваше преку примена на сетот на монетарни инструменти⁵⁵, а заради постигнување на основните цели на монетарната политика. Имено, во првиот квартал од годината слободните денарски средства на банките имаа умерена нагорна динамика со речиси подеднаков придонес на: сезонски пониската побарувачка за денарска готовина, трансакциите на државата при исплата на субвенции за земјоделство во вториот месец од годината и интервенциите на Народната банка на девизниот пазар, чиешто присуство со откуп на вишокот девизи беше невообичаено за овој период од годината. Во преостанатите три квартали, денарската ликвидност на банките и натаму се зголемува, но послабно. Најголем придонес за оваа промена имаше релативно високиот откуп на пазарниот вишок на девизи од страна на Народната банка (вкупно 349,5 милиони евра во периодот април - декември), којшто се оствари во услови на постојано повисока понуда од компаниите ориентирани кон извоз, умерено подобри движења на девизниот пазар и во трансакциите со останатите клиенти, но и при раст на девизната актива на банките поврзана со нивните кредитни пласмани со валутна компонента (прилог Девизен пазар). Влијанието на откупот на девизи врз денарските средства на банките беше делумно намалено со стабилниот пораст на готовите пари во оптек (освен во првиот квартал), а во иста насока делуваше и повлекувањето средства преку трансакциите на државата.

Прилог 2. Движења на девизниот пазар и интервенции на Народната банка

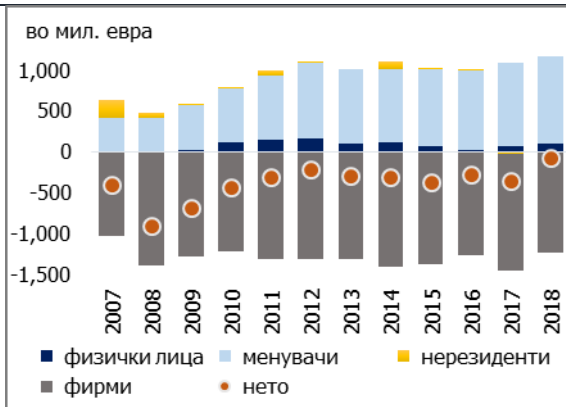
Во 2018 година девизниот пазар⁵⁶ и натаму беше најзначаен сегмент на домашните финансиски пазари, со оглед на тоа дека вкупниот промет изнесуваше 8.902 милиона евра (81% од БДП). Поволните движењата на девизниот пазар во 2018 година се согледуваат и преку фактот што банките во трансакциите со нивните клиенти остварија најниска нето-продажба на девизи, од 73 милиони евра.

Графикон 69
Нето-продажба на девизи на банките за нивните клиенти

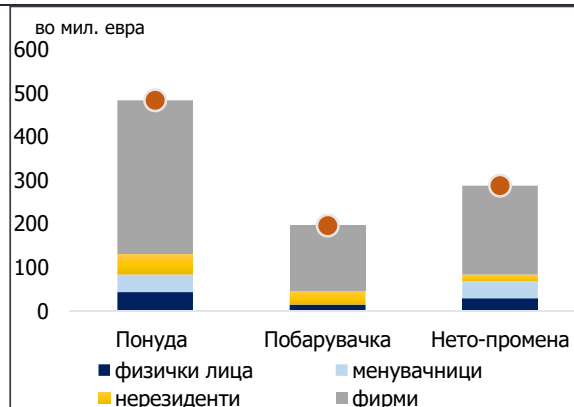
Графикон 70
Годишна промена во понудата и побарувачката за девизи, по клиенти

⁵⁵ Во 2018 година, во услови на солидна ликвидносна позиција, банките не користеа средства од Народната банка преку расположливите кредити преку ноќ и репо-операциите за креирање ликвидност во банкарскиот систем

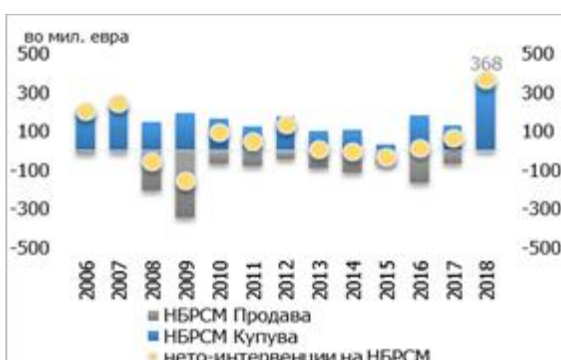
⁵⁶ Девизниот пазар во рамки на оваа анализа ги опфаќа трансакциите помеѓу банките и нивните клиенти и меѓубанкарското тргување.



Извор: НБРСМ

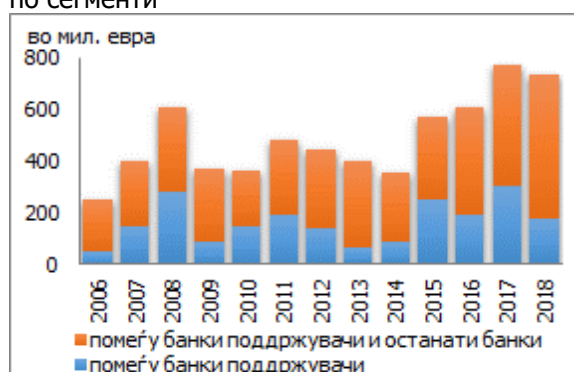


Графикон 71
Интервенции на НБРМ на девизниот пазар



Извор: НБРСМ

Графикон 72
Промет на меѓубанкарскиот девизен пазар, по сегменти



Овие остварувања беа предводени од трансакциите на банките со приватниот корпоративен сектор, каде што при силен раст на понудата во однос на растот на побарувачката за девизи на нето-основа банките продадоа најнизок износ на девизи во последните осум години (1.226 милиони евра, што е помалку за 203 милиони евра на годишна основа). Во 2018 година, иако во релативно послаб износ, банките постојано остваруваа повисок нето-откуп на девизи на годишна основа и во трансакциите со физичките лица и менувачниците, што упатуваше на стабилизирање на нивните очекувања. Всушност, вкупната девизна понуда на овие субјекти достигна 1.163 милиони евра (повисока за 69 милиони евра во однос на 2017 година) и заедно со растот на девизните средства на банките од други приливи (главно од девизни депозити) овозможија целосно надоместување на побарувачката за девизи на корпоративниот сектор и насочување на вишокот девизи на меѓубанкарскиот пазар. Дополнителна понуда на девизи имаше и заради приспособување на девизните позиции на банките, што произлезе од нивните инвестиции во хартии од вредност и кредитирањето на приватниот сектор, со валутна клаузула и кај двете категории. Со оглед дека поволните движења на девизниот пазар преовладуваа во текот на целата година и се одразуваа со постојано повисока понуда на девизи на меѓубанкарскиот пазар, Народната банка во текот на целата година интервенира само со откуп на девизи од банките поддржувачи, којшто достигна 368 милиона евра, досега највисок годишен износ. Банките активно тргуваа и на меѓубанкарскиот девизен пазар, каде што во услови на висока девизна ликвидност, обемот на тргувани странски валути беше понизок на годишна основа. Од аспект на структурата на меѓубанкарското тргување, и покрај падот на вкупниот промет, за 2018 година е карактеристично зголемено тргување помеѓу банките поддржувачи и останатите банки, што упатува на натамошно продлабочување на улогата на банките поддржувачи на овој пазарен сегмент.

Во текот на 2018 година Народната банка и натаму нуди благајнички записи⁵⁷ во непроменет износ (25.000 милиони денари). Со ограничувањето на пласманите во основниот инструмент, а имајќи го предвид растот на денарската ликвидност, Народната банка постојано го поттикнува банкарскиот систем за засилување на финансирањето на приватниот сектор. Сепак, банките пласираа значителен дел од вишокот ликвидни средства и во расположливите депозити кај Народната банка, како поволен инструмент за управување со ликвидносните промени во рамки на периодите на задолжителна резерва. Во такви околности, расположливите депозити кај Народната банка на крајот на 2018 година достигнаа 28.880 милиони денари⁵⁸. Од аспект на рочноста, банките повеќе ги користеа депозитите преку ноќ, додека пласираните средства во седумдневните расположливи депозити беа минимални.

Народната банка и во 2018 година ја користеше задолжителната резерва, којашто покрај основната функција – управување со понудата на пари имаше и макропрudentен карактер. Притоа, Народната банка не направи измени во стапките и основата за задолжителна резерва, но во октомври дефинира стапка на надомест на задолжителната резерва во евра⁵⁹. Имено, на задолжителната резерва во евра се утврдува надомест по стапка еднаква на каматната стапка на расположливиот депозит преку ноќ на Европската централна банка, којашто важела на последниот ден од периодот на исполнување на обврската⁶⁰.

Од макропрudentен аспект, заради поттикнување на создавањето долгорочни извори за финансирање на банките, во текот на 2018 година и натаму се применуваат диференцираните стапки на задолжителна резерва во зависност од рочноста на обврските на банките. Исто така, се користеше и нестандартната мерка од привремен карактер, насочена кон поттикнување на кредитната активност на системски значајните сектори⁶¹. Нормализирањето на очекувањата и постепеното зголемување на довербата на економските субјекти, во 2018 година, придонесоа за зголемени склоности за штедење во домашна валута и соодветно, за стабилизирање на учеството на денарските депозити во вкупните обврски на банките. Ваквите промени во голем дел беа предводени од корпоративниот сектор и од домаќинствата. Воедно, во околности на примена на диференцирани стапки на задолжителна резерва од рочен аспект, што што има за цел поттикнување на долгорочното штедење, беше забележан највисок прираст на долгорочните обврски на банките од 2015 година наваму. Оваа промена, којашто е предводена од денарските обврски кон домаќинствата со рачност над 2 години е потврда за позитивни поместувања во обврските на банките со повисока рачност, како стабилен извор за кредитирање.

Во однос на мерката за кредитна поддршка на одредени сектори од економијата, износот на новоодобрени кредити во 2018 година, по двегодишен пад, се зголеми за 408 милиони денари. Анализирани структурно, годишната промена на кредитите одобрени на целните видови сектори главно е предводена од кредитите одобрени на домашните производители на електрична енергија, коишто имаа постојан, но умерен годишен пораст во изминатите години на примена на мерката. Од друга страна, кредитите одобрени на нето-извозниците во 2018 година забележаа минимална надолна корекција,

⁵⁷ Заради натамошна поддршка на долгорочниот процес на денаризација на обврските на банките, понудениот износ на благајнички записи се распределуваше согласно со поединечното учество на банките во вкупните обврски во домашна валута без валутна клаузула. На сите аукции, побарувачката за благајнички записи од страна на банките беше на ниво на понудениот износ.

⁵⁸ Коешто беше забележано на 28 декември 2018 година и претставуваше историски највисоко ниво на инструментот.

⁵⁹ Народната банка не утврдува надомест на задолжителната резерва во денари.

⁶⁰ Воедно, на вишокот издвоени средства над задолжителната резерва во евра на девизната сметка во евра во МИПС се утврдува надомест по стапка еднаква на каматната стапка на расположливиот депозит преку ноќ на Европската централна банка, којашто важела на последниот ден од периодот на исполнување, намалена за 0,15 процентни поени.

⁶¹ Се однесува на нето-извозниците и домашните производители на електрична енергија.

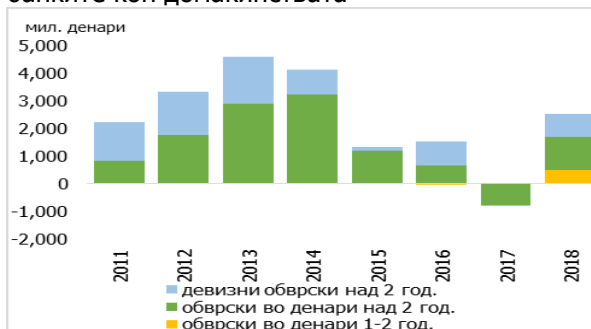
што во еден дел можеби се должи и на подобрената ликвидност на компаниите ориентирани кон извоз, коишто во континуитет имаа зголемена нето-понуда на девизи на девизниот пазар.

Графикон 73
Придонес кон годишниот раст на обврските на банките од валутен аспект

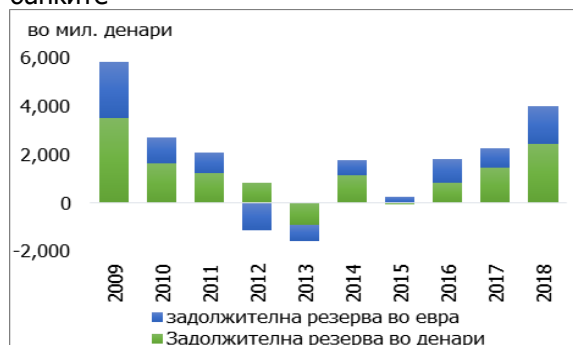


Извор: НБРСМ.

Графикон 74
Годишен раст на долгорочни обврски на банките кон домаќинствата



Графикон 75
Промена на задолжителната резерва на банките



Извор: НБРСМ.

Графикон 76
Динамика на исполнување на задолжителната резерва



Силниот раст на денарските и девизните обврски на банките, во комбинација со ликвидносниот ефект од примената на нестандартните мерки, придонесоа за релативно високо повлекување средства на банките преку задолжителната резерва во денари. Имено, во 2018 година растот на задолжителната резерва во денари од 2.420 милиони денари беше највисок и двојно поголем во однос на претходните две години, со што на крајот на годината оваа обврска на банките достигна 22.260 милиони денари. Посилниот раст на обврските во домашна валута, меѓу коишто се најзастапени краткорочните обврски кон домаќинствата и обврските кон корпоративниот сектор, имаа најголем придонес кон повисоката задолжителна резерва во денари, додека ефектот од зголемувањето на девизните обврски во 2018 година беше поумерен⁶². Промената на девизните обврски на банките, којашто беше релативно послаба од денарските обврски, но посилна во споредба со претходните години, придонесе за највисок годишен прираст и на обврската за задолжителна резерва во евра (1.603 милиони денари во противвредност), којашто на крајот на годината достигна 16.451 милион денари.

⁶² 30% од износот на задолжителна резерва утврдена врз основа на обврските на банките во странска валута банките ја исполнуваат во денари.

Од аспект на динамиката на исполнување на задолжителната резерва, во 2018 година банките и натаму кумулираа вишок на ликвидни средства на почетокот на периодите, при што од априлскиот период наваму карактеристично беше задржување на значителен дел од вишокот средства на редовните сметки на банките кај Народната банка и циклични промени при исполнувањето на задолжителната резерва во текот на периодот. Најголем придонес кон ваквите промени имаа склоностите на банките за задржување на дел од вишокот средства во текот на работните денови на нивните редовни сметки кај Народната банка и посилно пласирање средства во расположливите депозити преку ноќ на последниот работен ден од работната седмица.

Прилог 3. Движења на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити и секундарниот пазар на хартии од вредност⁶³

Во 2018 година, банките при управувањето со краткорочната ликвидност се потпираа на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити. Потврда за тоа е фактот што и покрај намалувањето на прометот (за 14% на годишна основа, на 39.345 милиони денари) на овој пазарен сегмент, просечната дневна задолженост на банките беше благо повисока (за 6%, на 601 милион денари). Покрај подобрената денарска ликвидност, на вкупниот банкарски систем и одделно по поединечни банки, главниот фактор којшто придонесе за намалениот обем на тргување со меѓубанкарските необезбедени депозити во 2018 година беше променетата рочна структура на тргуваните необезбедени депозити. Имено, во 2018 година банките обезбедуваа најголем дел од краткорочните потреби за денарски средства од необезбедените депозити со рочност до една недела, чијашто застапеност беше историски највисока (73%) во вкупниот промет (наспроти изминатите десет години кога највисоко учество имаа заемите преку ноќ, со околу 72% во вкупното тргување). Анализирани динамички, со оглед на тоа дека растот на вишокот денарски средства се засили во вториот квартал од годината, побарувачката за необезбедени депозити од средината на 2018 година до крајот на годината се намали, поради што месечното тргување и задолженоста на банките на овој пазар беа речиси двојно пониски во однос на просекот за претходните неколку години⁶⁴.

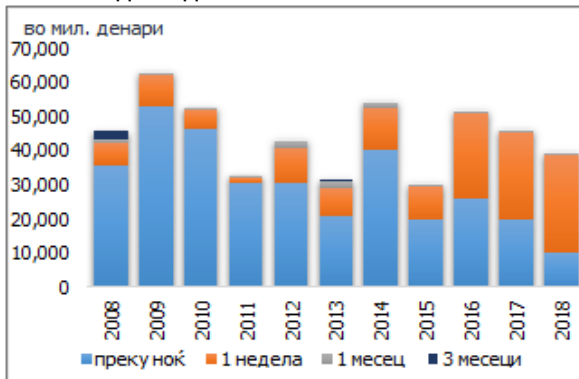
Каматните стапки на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити во 2018 година забележаа поумерено надолно приспособување во однос на намалувањето на основната каматна стапка на Народната банка. Така, просечната меѓубанкарска каматна стапка од сите трансакции (МБКС) на крајот на годината изнесуваше 1,09% и беше пониска за 0,04 п.п. во однос на нивото во декември 2017 година, за што највисок придонес има намалувањето на каматната стапка на необезбедените депозити со рочност од 1 недела за 0,05 п.п., на ниво од 1,13%. Каматната стапка на необезбедените депозити преку ноќ, со коишто се тргуваше повремено, беше релативно стабилна и се одржуваше околу 1%. На ова ниво, до октомври, се одржуваше и меѓубанкарската каматна стапка за остварените трансакции преку ноќ (МКДОНИА). Од почетокот на ноември, со оглед на помалиот број на референтни банки коишто учествуваат во пресметката на СКИБОР и МКДОНИА⁶⁵ и при висока денарска ликвидност, на меѓубанкарскиот пазар на необезбедени депозити не се извршени трансакции за пресметка на МКДОНИА.

⁶³ Анализата на пазарот на пари во Македонија се однесува на следниве сегменти: пазар на необезбедени депозити, секундарен пазар на краткорочни хартии од вредност и долгорочни државни хартии од вредност (со исклучок на структурните обврзници), пазар на обезбедени депозити (репо-пазар).

⁶⁴ Просечниот месечен промет со необезбедени депозити во просек изнесуваше околу 2.441 милион денари, додека просечната дневна задолженост во периодот мај-декември изнесуваше 435 милиони денари.

⁶⁵ На 1.10.2018 година започнаа да се применуваат нови правила за пресметување и објавување на меѓубанкарската каматна стапка на пазар на депозити (СКИБОР) донесени од страна на Македонската банкарска асоцијација во август 2018 година. Согласно со новите правила, бројот на референтни банки се намали од единаесет на шест, заради промена на критериумите за избор на референтни банки: критериумот за големината на банка „голема“ или „средна“ беше заменет со критериумот „системски значајна банка“ којшто го исполнуваат помалку банки, а беше задржан критериумот на одделна банка за нејзиното минимално учество во вкупниот промет со необезбедени и обезбедени депозити.

Графикон 77
Промет на меѓубанкарскиот пазар на
необезбедени депозити



Извор: НБРСМ

Графикон 78
Вишок ликвидност во банкарскиот систем и
задолженост на банките



На секундарниот пазар со хартии од вредност во 2018 година беше прекинат нагорниот тренд на обемот на истргувани хартии од вредност, со оглед на тоа дека вкупниот промет (6.784 милиони денари) беше речиси двојно понизок, во споредба со претходната година. Од аспект на типовите на трансакции, најголем придонес за ваквата промена има помалиот обем на дефинитивно тргување. Имено, на секундарниот пазар беше остварена дефинитивна купопродажба на хартии од вредност од 2.289 милиони денари, пониска за 70% на годишна основа, за што најголем придонес од 58 п.п. има намаленото тргување на банките со благajничките записи⁶⁶.

Графикон 79
Промет на секундарниот пазар на хартии од
вредност



Извор: НБРСМ

Графикон 80
Структура на дефинитивните трансакции со
хартии од вредност



Дефинитивните трансакции со државни хартии од вредност во 2018 година изнесуваа 1.379 милиони денари (пад од 40% на годишна основа) и речиси во целост беа остварени со државни обврзници (1.362 милиона денари). Најголемо учество на државните обврзници во остварениот промет се објаснува главно со продолжувањето на просечната рочност на издадените државни хартии од вредност и натамошното продлабочување на диверзификацијата на сопственичката структура. Анализирани од аспект на учесниците, во 2018 година банките склучија само три меѓубанкарски дефинитивни трансакции со државни обврзници (во износ од 600 милиони денари), додека побројни (и во вкупен износ од 778 милиони денари) беа трансакциите за потребите на нивните клиенти, што се должи на инвестициските и останатите мотиви на клиентите околу сопственоста на овие хартии од вредност.

⁶⁶ Трите трансакции во износ од 910 милиони денари беа склучени на почетокот на годината, односно непосредно пред отпочнувањето на изразениот тренд на пораст на ликвидните средства на банките.

При управувањето со ликвидноста, банките беа активни и на меѓубанкарскиот репо пазарен сегмент, каде што прометот (4.437 милиони денари) и покрај умерениот пад на годишна основа, сепак се задржа на солидно ниво. Анализирани динамички, репо-трансакциите беа присутни само во првата половина на годината, додека во преостанатиот период од годината со оглед на вишоците на ликвидност овие типови на трансакции изостанаа од пазарите на пари.

VI. Управување и инвестирање на девизните резерви

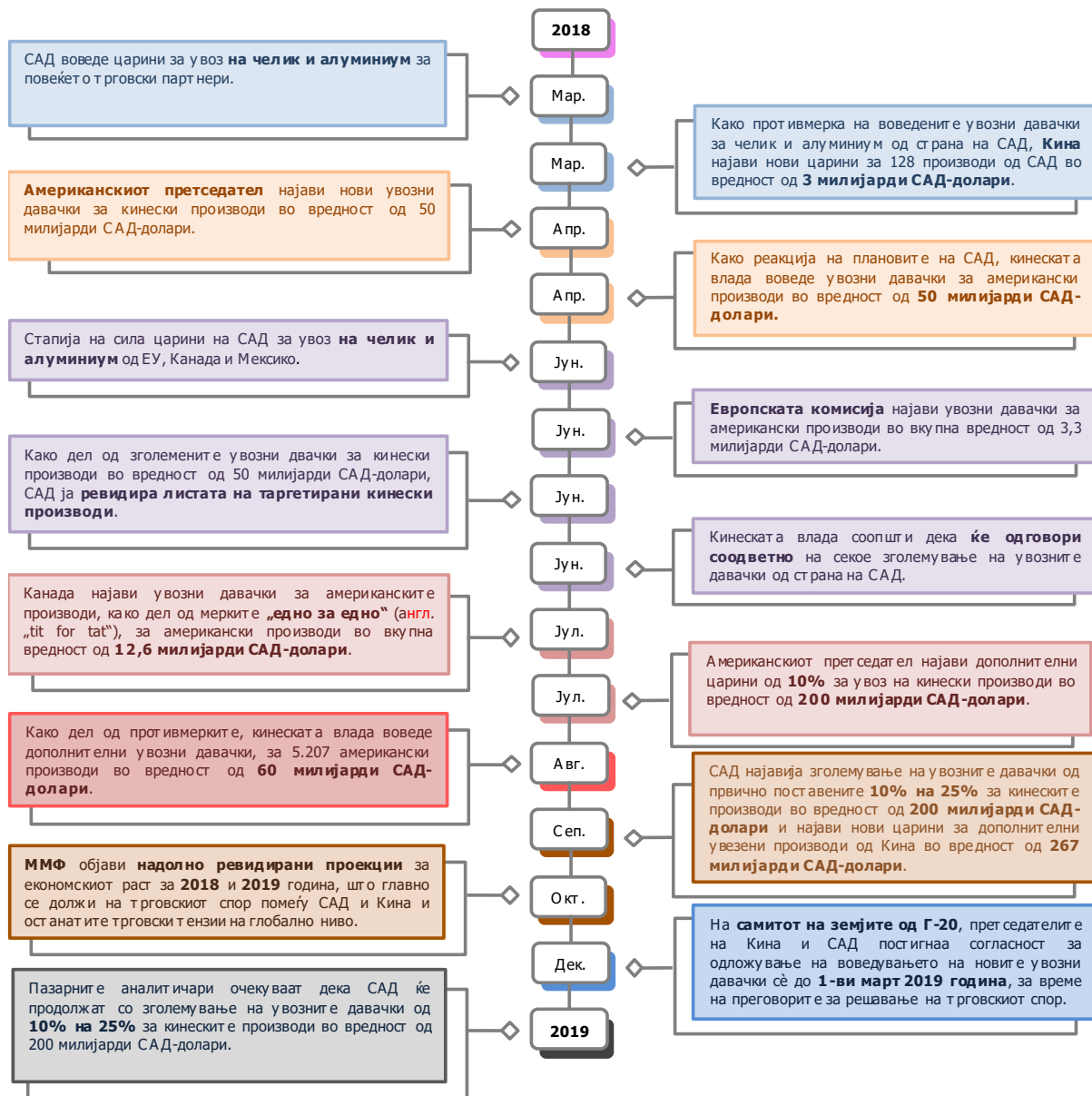
Во 2018 година меѓународните финансиски пазари придонесоа за засилување на неколкугодишните предизвици при управувањето и инвестирањето на девизните резерви на Република Северна Македонија (во натамошниот текст: девизни резерви) во услови на ниски и негативни приноси на финансиските инструменти. Имено, на почетокот на годината на европските пазари преовладуваше оптимизам под влијание на очекувањата за позитивни економски остварувања и можна најава за почеток на нормализација на монетарната политика од страна на ЕЦБ. Сепак, засилените политички ризици во еврозоната, зголемувањето на загриженоста за трговска војна на САД со нејзините најголеми партнери, постепено забавување на економската активност во еврозоната и зголемената загриженост за забавување и на глобалниот раст доведоа до намалување на очекувањата за побрзо нормализирање на монетарната политика на ЕЦБ. Во такви околности, се зголеми побарувачката за европските државни обврзници, што доведе до раст на нивните цени и пад на приносите на пониски нивоа во однос на крајот на 2017 година. Покрај променливите пазарни движења во текот на годината, дополнителен предизвик беше и историски највисокиот раст на девизните резерви (во износ од 531 милион евра), под влијание на откупот што Народната банка го оствари на девизниот пазар со банките поддржувачки, како и нето-приливите во трансакциите на државата со странство. Во такви услови, управувањето со девизните резерви се одликуваше со флексибилност и приспособување кон условите, при што инвестициските одлуки беа направени во согласност со основните инвестициски цели за одржување сигурност, ликвидност и профитабилност на девизните резерви.

6.1. Услови за инвестирање на меѓународните финансиски пазари во 2018 година

Во 2018 година, движењата на меѓународните финансиски пазари се карактеризираа со променливост и зголемена одбивност за преземање ризик особено во последното тримесечје од годината, при загриженост за забавување на економската активност на глобално ниво. Почетокот на годината беше одбележан со оптимизам за засилување на економијата на еврозоната, којшто сепак беше ограничен од претпазливост на став на ЕЦБ за задржување на каматните стапки на ниски нивоа подолг временски период по крајот на програмата за откуп на хартиите од вредност. Исто така, пазарните движења беа под влијание и на зголемената загриженост од трговски ограничувања на глобален план. Одбивноста за преземање ризик се засили кон средината на годината, откако САД најавија санкции против Кина, а беа воведени и увозни давачки за увезените производи од ЕУ, Канада и Мексико на 1 јуни, по што следеа противмерки од овие економии кон САД во текот на јуни. Во август, се засилија глобалните трговски тензии и валутите на одделни земји во развој забележаа силна депрецијација. Притоа, вредноста на турската лира значително се намали, откако политичките односи помеѓу САД и Турција се влошија. Привремената загриженост на инвеститорите од ширење на влијанието на депрецијацијата на лирата, поради изложеноста на одредени банки од еврозоната кон банкарскиот сектор на Турција, доведе до пад на цените на акциите во еврозоната и насочување на инвеститорите кон безбедни инструменти. Трговските тензии, особено во релациите помеѓу САД и Кина, влијаеја врз пазарните движења до крајот на годината. Имено, во пресрет на самитот на земјите на Г20 во Аргентина, САД најавија дека ќе ги зголемат увозните давачки за кинеските производи од 1 јануари 2019 година. Иако исходот од состанокот помеѓу

лидерите на САД и Кина беше позитивен, односно беше постигнат договор за започнување преговори за структурни промени во однос на трансферот на технологија, заштитата на интелектуалната сопственост, нецаринските пречки, услугите и земјоделските производи, сепак пазарите беа со намален оптимизам во врска со тие настани.

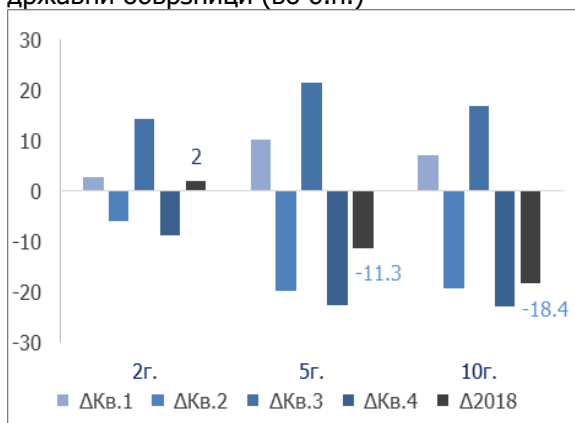
Временска рамка на одбрани настани коишто придонесоа за засилени трговски тензии во 2018 година



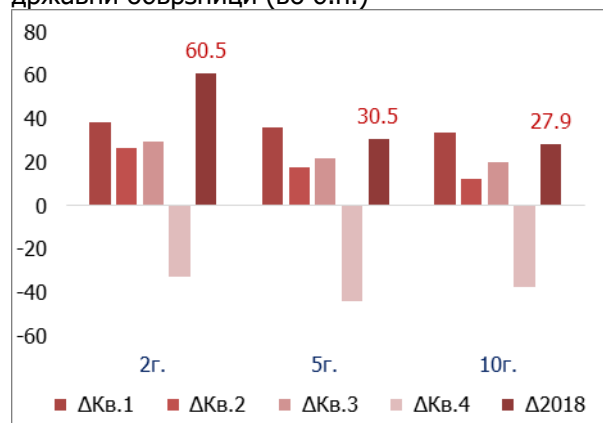
Под влијание на трговските тензии, коишто доведоа до намален нето-извоз на еврозоната, дојде до забавување на стапката на економски раст на 0,4% на квартална основа, уште во првиот квартал од годината, при што се задржа на тоа ниво и во вториот квартал. Економската активност на еврозоната дополнително забави во третиот квартал, при што стапката на раст изнесуваше 0,1% на квартално ниво и се сведе на најниското ниво од второто тримесечје од 2014 година. Забавувањето на економската активност беше земено предвид и од ЕЦБ, којашто на последниот состанок во декември 2018 година надолно ги ревидира проекциите за стапката на економски раст и инфлацијата, но ја потврди намерата да започне со постепено нормализирање на

монетарната политика⁶⁷, како што очекуваа и пазарните учесници. Исто така, кон крајот на годината се зголеми загриженоста кај инвеститорите за забавување на глобалниот економскиот раст во 2019 година, вклучително и растот во еврозоната, што се засили по објавувањето на надолно променетите проекции на ММФ и есенските проекции на Европската комисија, заради согледувања за надолни ризици при засилени трговски притисоци на глобално ниво. Овие макроекономски движења, дополнети и со зголемената политичка неизвесност⁶⁸ во еврозоната, којашто започна во вториот квартал од годината како резултат на случувањата во Италија⁶⁹, придонесоа за променливи остварувања кај приносите на европските должнички хартии од вредност. Кон крајот на годината во услови на зголемена загриженост за забавување на економскиот раст во еврозоната, инвеститорите ги намалија своите очекувања за побрзо нормализирање на монетарната политика на ЕЦБ, што предизвика зголемена побарувачка на државните обврзници на земјите од јадрото и полујадрото на еврозоната и пораст на нивните цени, така што среднорочните и долгорочните приноси се намалија на пониски нивоа и во однос на крајот на 2017 година.

Графикон 81
Промени на приносите на германските државни обврзници (во б.п.)



Графикон 82
Промени на приносите на американските државни обврзници (во б.п.)



Неизвесноста во однос на трговските односи помеѓу САД и Кина, како и зголемената загриженост за забавување на глобалниот економски раст доведоа до намалување на приносите и на американските државни хартии од вредност кон крајот на годината. Сепак, приносите на американските должнички хартии од вредност имаа тренд на зголемување во поголем дел од годината, при солидни остварувања на американската економија, што услови натамошно затегнување на монетарната политика на ФЕД. Имено, ФЕД продолжи со започнатата нормализација на монетарната политика, зголемувајќи го целното ниво за распонот на каматните стапки четири пати во 2018 година, за по 25 б.п., при што го достигна нивото од 2,25 до 2,50%. Во текот на годината

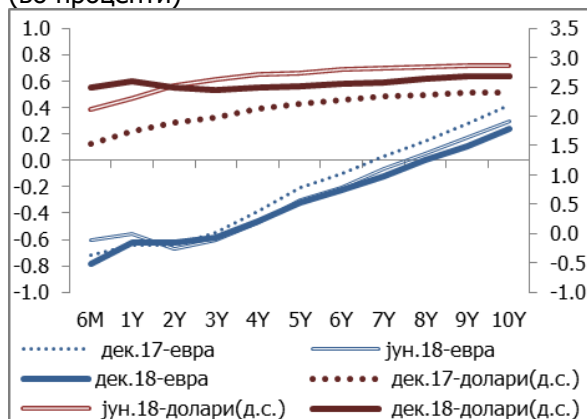
⁶⁷ Во тој контекст, ЕЦБ потврди дека програмата за откуп на хартии од вредност ќе заврши до крајот на 2018 година, а во 2019 година само ќе ги реинвестира средствата од достасаните хартии од вредност. Притоа, политиката на реинвестирање ќе продолжи и по започнувањето на циклусот на зголемување на каматните стапки. ЕЦБ не ги промени каматните стапки и ја потврди намерата да ги задржи на тоа ниво сè до летото 2019 година.

⁶⁸ Покрај политичките случувања во Италија, неизвесност имаше и заради политичките случувања во Велика Британија поврзани со договорот за излез на земјата од Европската Унија, при што договорот не доби разрешница во британскиот парламент ни до крајот на 2018 година.

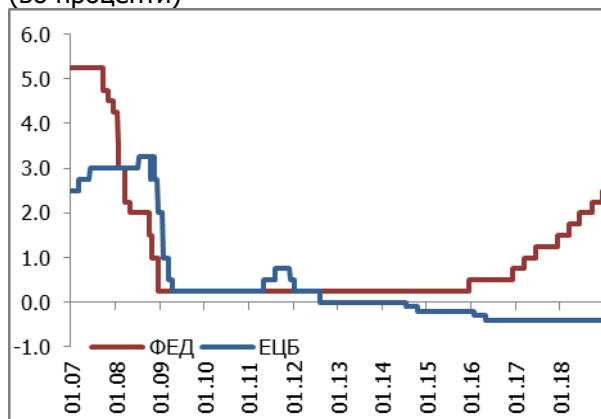
⁶⁹ Во текот на вториот квартал се зголеми загриженоста за одржливоста на италијанскиот државен долг и членството на земјата во еврозоната, откако беа пренесени ставови на премиерот дека владата ќе ги спроведе политиките предложени од популистичките партии коишто освоија мнозинство гласови во Италија. Кон крајот на годината повторно се засилија фискалните проблеми на Италија. Имено, според првичниот предлог-буџет на владата на Италија објавен во септември, беше планирано буџетскиот дефицит да изнесува 2,4% од БДП во наредните три години, што се косеше со препораките на Европската комисија, којашто постојано бараше од италијанската влада да ги ревидира буџетските проекции надолу. Овој конфликт доби разрешница дури кон средината на декември, кога италијанската влада го ревидира предлогот за буџетскиот дефицит за 2019 година на 2,04% од БДП.

дојде до постепено израмнување на државната крива на приноси во САД, односно приносите на кратките рочности се зголемија заради затегнувањето на монетарната политика, додека порастот на подолгите рочности беше ограничен, поради присуството на геополитичките и трговските тензии.

Графикон 83
Криви на приносите на државни обврзници
(во проценти)



Графикон 84
Референтни каматни стапки
(во проценти)



Графикон 85
Движење на валутниот пар евро/САД-долар и
цената на златото



Со оглед на тоа дека во текот на годината не дојде до конвергенција на монетарните циклуси во еврозоната и САД, а во услови на послаби економски остварувања и бројни политички проблеми на еврозоната, заедничката валута бележеше намалување на својата вредност во однос на САД-доларот. Исто така, беше забележана зголемена побарувачка за САД-доларот како безбедна валута, во услови на глобални геополитички и трговски притисоци, така што тој апрецира за околу 4,5% на годишна основа. Од друга страна, цената на златото на крајот на 2018 година се намали на ниво од 1.271,1 САД-долари

за унца, што е пад за околу 25 САД-долари за унца во однос на крајот на 2017 година.

6.2. Основни насоки при управувањето со девизните резерви

Тактичката распределба на девизните резерви за 2018 година⁷⁰ се засноваше на очекувањата за објавување крај на програмата за квантитативно олеснување од страна на ЕЦБ кон крајот на годината, на проектираната патека за нормализација на монетарната политика на ФЕД и планираната динамика на намалување на неговиот

⁷⁰ Тактичката распределба на девизните резерви се врши пред почетокот на секоја година согласно со Политиката за управување и инвестирање на девизните резерви („Службен весник на Република Македонија“ бр. 223/15 и 141/16) и Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви (интерен документ). Во текот на годината, доколку заради новонастанати околности на пазарите има потреба, се пристапува кон поставување нова тактичка распределба на девизните резерви. Овој динамичен пристап е применет од поголем дел на централни банки во светот, со што се обезбедува брзо приспособување на пазарните услови и заштита на вредноста на девизните резерви.

биланс. Следствено, претпоставките опфаќаа пад на цените на хартиите од вредност заради нагорно придвижување на приносите на инвестициите во евра, особено во втората половина на годината, како и депрецијација на САД-доларот во однос на еврото, заради конвергенција на монетарните циклуси на САД и на еврозоната. Во такви околности, основните насоки при управувањето со девизните резерви предвидуваа намалување на изложеноста на каматниот ризик, односно одржување релативно кратко приспособено времетраење, како и зголемување на износот на хартии од вредност до достасување во рамки на портфолиото во евра, заради заштита од намалување на пазарната вредност на финансиските инструменти. Притоа, за да се постигне позитивна стапка на принос, проекциите предвидуваа купување хартии од вредност во евра со подолга рочност преку истовремено усогласување со утврденото приспособено времетраење на портфолијата со примена соодветни фјучерс позиции. Истовремено, Народната банка се насочи и кон намалување на валутниот ризик, односно инвестициите во САД-долари требаше да се намалат на 10% од девизните резерви (без златото), на ниво што обезбедува покриеност на ризикот со проектираните ревалоризациски резерви на крајот на 2017 година. Всушност, пласманите во САД-долари се користеа за задоволување на оперативните потреби, додека поголем дел од вложувањата се одржуваа во рамки на портфолиото до достасување.

Кон средината на 2018 година беше утврдено дека растот на приносите до крајот на годината може да изостане, условено од нестабилноста на меѓународните финансиски пазари предизвикана од ризиците за зголемен протекционизам во светски рамки, поолабавувачкиот тон за излез од експанзивната монетарна политика на ЕЦБ, како и можноста за одложено спроведување на буџетските реформи во Италија. Во таа смисла, се донесоа промени на тактичката распределба на девизните резерви преку зголемување на приспособените времетраења на двете портфолија во евра за шест месеци, соодветно и едновремено се отвори простор за целосна или делумна ликвидација на фјучерсите за заштита (хеџирање) од каматниот ризик.

Прилог 4. Активности поврзани со унапредувањето на институционалниот капацитет при управувањето со девизните резерви

На 16 февруари 2018 година, Народната банка во соработка со Комитетот за преобразување на Бретон Вудс (The Reinventing Bretton Woods Committee – RBWC), организира меѓународна конференција на тема „Нова нормала? Глобална економска експанзија, динамика на инфлацијата, финансиска стабилност и значењето за управувањето со финансиски средства во меѓународни рамки“. Овој исклучителен настан на едно место обедини многу високи претставници од меѓународните финансиски институции, централните банки, министерствата за финансии и глобалните деловни банки, коишто дебатираа на актуелни теми од областа на монетарната политика и управувањето со финансиските средства. Организацијата на оваа конференција има повеќе придобивки за Народната банка. Таа придонесе за проширување на знаењата, стекнување нови информации и размена на искуства со други централни банки и меѓународни институции, што во крајна линија придонесува за натамошно јакнење на институционалниот капацитетот и успешно остварување на доделениот мандат на централната банка за спроведување на монетарната политика и управувањето со девизните резерви. Исто така, се отворија нови можности за продлабочување на меѓународната соработка на Народната банка, а настанот обезбеди и соодветна промоција на Северна Македонија пред меѓународната експертска јавност.

На крајот на јуни 2018 година заврши постојниот договор со Светската банка за учество во советодавната програма за управување со девизните резерви (РАМП). Имајќи ги предвид придобивките од учеството во оваа програма, како и постигнатите резултати за унапредување на институционалниот капацитет на Народната банка, коишто беа позитивно оценети од страна на Светската банка, беше продолжена соработката во рамки на нова т.н. Програма за континуирано учење на РАМП (програма ЦЛП на РАМП), којашто се договара со централни банки што постигнале високо ниво на напредок по основната тригодишна програма. Оваа програма предвидува управување со дел од девизните резерви на Народната банка од страна на портфолио-менаџери на Светската банка и повторно содржи техничка помош и советодавни услуги од посветени финансиски експерти. Програмата придонесува за натамошно одржување високо ниво на ефикасност, професионализам и квалитет на човечките ресурси ангажирани во процесот на управувањето со девизните резерви.

Во септември беше остварена посета на мисија на Светската банка, насочена кон примена на фјучерсите при активно управување со портфолијата на девизните резерви. Мисијата придонесе кон унапредување на активното управување со девизните резерви со употреба на фјучерси на каматни стапки, при што беа разгледани начини за подобрување на повратот по единица ризик. Во текот на мисијата беа анализирани алатки и конкретни мерки за поставување и следење стратегии за активно управување со портфолијата, преку користење фјучерс-договори. Притоа, досегашната примена на фјучерсите во Народната банка беше позитивно оценета и беа дадени насоки за нивно понатамошно унапредување. Имено, беа ревидирани алатките и моделите за следење и мерење на изложеноста на ризиците при употребата на фјучерсите и беше разгледана можноста за изработка на подетален приказ на изворите на ризик и распределбата на буџетот за ризик.

6.3. Инвестирање на девизните резерви

6.3.1. Распределба на инвестициите по портфолија

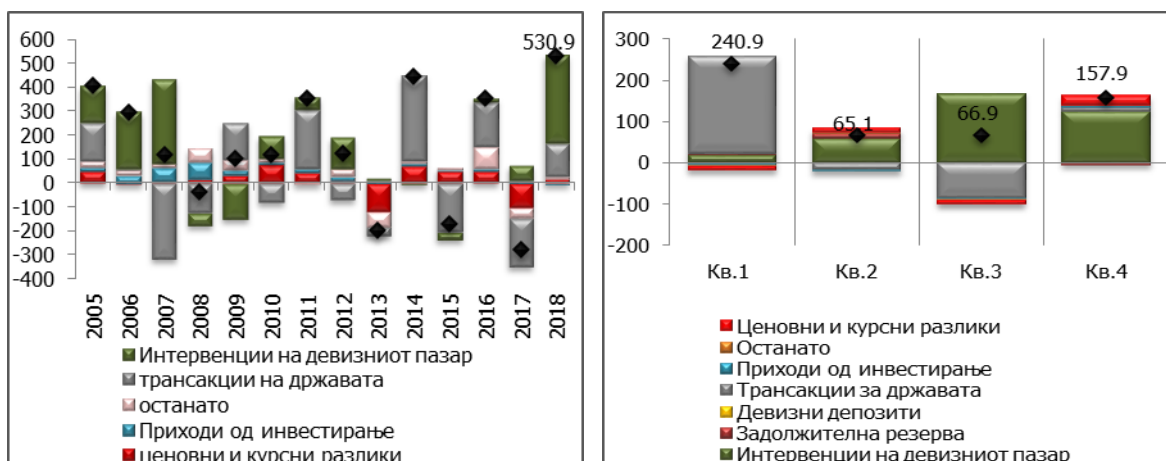
Во текот на 2018 година нивото на девизните резерви забележа зголемување за 530,9 милиони евра, достигнувајќи 2.867 милиони евра на крајот на 2018 година. Ова е историски највисок раст на девизните резерви во изминатиот период од 14 години. Притоа, овој висок раст на девизните резерви во најголем дел (69%, односно 368 милиони евра) е прилив на девизи врз основа на откупот којшто Народната банка го оствари во трансакциите со банките поддржувачи на девизниот пазар. Исто така, позначителен придонес за зголемување на девизните резерви имаа и трансакциите на државата во нето-износ од 142 милиона евра.

Графикон 86

Фактори на промена на девизните резерви

во милиони евра

во 2018 година, во милиони евра

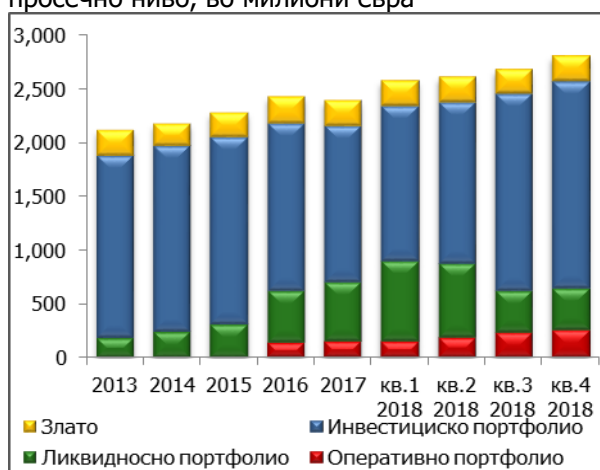


Извор: НБРСМ.

Динамички, во текот на целата година, девизните резерви постојано се зголемуваа. Притоа, во првиот квартал од годината позначителен раст на средствата имаше заради трансакциите за сметка на државата, пред сè под влијание на нето-приливот на средства по издавањето на шестата еврообврзница на странските пазари. Имено, номиналниот износ на обврзницата беше 500 милиони евра (пазарен износ од 492,2 милиона евра), но приливот беше намален за истовремената предвремена отплата на дел од еврообврзницата којашто достасува во декември 2020 година (пазарен износ од 101,4 милиони евра). Исто така, во текот на јануари, Министерството за финансии изврши исплата на главница и камата на комерцијален кредит во износ од 100 милиони евра и останати помали плаќања, со што од тековите за потреби на државата во првиот квартал во девизните резерви беа остварени нето-приливи од 236,8 милиони евра. Од вториот квартал до крајот на годината, главен фактор којшто придонесуваше за зголемување на девизните резерви беа интервенциите за откуп на девизи од страна на Народната банка во трансакциите со банките поддржувачи на девизниот пазар, во околности на позитивни движења на девизниот пазар со клиенти на банките.

Графикон 87

Портфолија на девизните резерви просечно ниво, во милиони евра



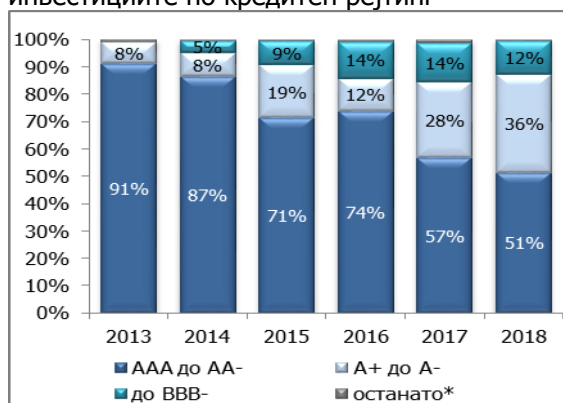
Извор: НБРСМ.

Во согласност со основните насоки за инвестирање, голем дел од приливот во првиот квартал беше насочен во краткорочни инвестиции во рамки на ликвидносното портфолио. Во текот на третиот квартал, ова портфолио се сведе до проектираното ниво преку префрлање хартии од вредност (со вкупен пазарен износ од околу 170 милиони евра) во инвестициското портфолио во евра за тргување. Во услови на висок откуп на девизи од банките поддржувачи, средствата привремено се чуваа на тековни сметки, поради што се зголеми и просечното ниво на оперативното портфолио.

6.3.2. Кредитна изложеност и инструменти

Сигурноста на инвестициите на девизните резерви има високо значење при утврдувањето на инвестициската стратегија на Народната банка. Во согласност со предвидените инвестициски рамки, најголемиот дел од девизните резерви или просечно околу 51% беа инвестирани во финансиски инструменти со највисоки оценки за кредитен рејтинг (од „AAA“ до „AA-“), односно со најниска изложеност на кредитен ризик. Заради почитување на принципот на зачувување на вредноста во услови на ниски и негативни приноси, еден дел од инвестициите на девизните резерви или просечно 36% беа насочени и во инструменти со оценка за кредитен рејтинг од „A+“ до „A-“, коишто исто така се одликуваат со високо ниво на безбедност, а овозможуваат умерен позитивен принос на средствата. За остварување повисок поврат од инвестирањето, дел од средствата беа пласирани во краткорочни инструменти на висококвалитетни деловни банки од Кина, коишто придонесоа за зголемување на инвестициите со кредитен рејтинг од „A“.

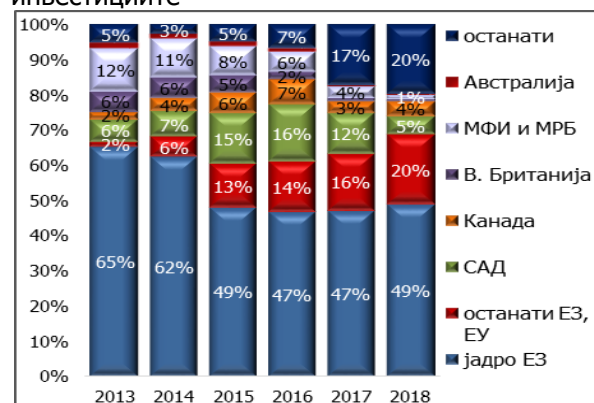
Графикон 88
Просечна годишна структура на инвестициите по кредитен рејтинг



*во категоријата останати се класифицирани ММФ, БИС
Извор: НБРСМ.

Ограничен дел од инвестициите во рамки на ликвидносното портфолио во евра и инвестициското портфолио во евра до достасување се насочуваа кон земји и инструменти коишто поседуваат умерено понизок кредитен рејтинг (BBB), но повисок од минималниот инвестициски рејтинг. На овој начин, во согласност со принципот на сигурност, Народната банка настојува да оствари оптимален поврат од инвестирањето преку внимателно и истовремено активно управување со девизните резерви, во услови на строго контролиран кредитен ризик.

Графикон 89
Просечна годишна географска структура на инвестициите



*МФИ и МРБ – меѓународни финансиски институции и мултилатерални развојни банки

Од географски аспект, значителен дел од инвестициите на девизните резерви се насочени кон економиите од јадрото на еврозоната, но негативните приноси на европските пазари на овие инструменти со фиксен принос условија умерено повисока изложеност и кон останатите економии од еврозоната и од Европската Унија. Во тој контекст, во текот на годината се зголемија инвестициите во категоријата „остајати ЕЗ, ЕУ“ како резултат на инвестирање во државни обврзници на периферните земји на еврозоната (пред сè Италија и за првпат Португалија), коишто нудат позитивен принос на пократка рочност. Овие хартии од вредност во голем дел се насочуваа во рамки на портфолиото до достасување, имајќи предвид дека нивните приноси се попроменливи во однос на вложувањата кај земјите од јадрото и можат да имаат значителен ефект врз периодичното вреднување на хартиите од вредност. Исто така, умерен раст бележат и вложувањата во категоријата „остајати“, во споредба со минатата година, пред сè заради зголемените пласмани во краткорочни инструменти на пазарот на пари (хартии од вредност и депозити) во високо рангирани деловни банки од Кина.

Насоченоста кон следење на принципот на сигурност на инвестициите на девизните резерви, во комбинација со одржувањето соодветно ниво на ликвидност, се забележува и кај структурата по финансиски инструменти.

Дел од девизните резерви се одржуваше на тековни сметки (просечно околу 8,6%), во состав на оперативното портфолио. Заради оптимизирање на трошоците, покрај на сметките кај централните банки, дел од средствата се чуваа и на тековните сметки во странски деловни банки. Кај странските деловни банки се пласираа и депозити, во рамки на ликвидносните и инвестициските⁷¹ портфолија, при што нивното учество умерено се намали (од просечно 4% во 2017 година на 1,7% во 2018 година). За намалување на учеството на депозитите во структурата по инструменти придонесе и постепеното намалување на вложувањата во САД-долари во девизните резерви, имајќи предвид дека тие вклучуваа и краткорочни депозити во текот на претходната година.

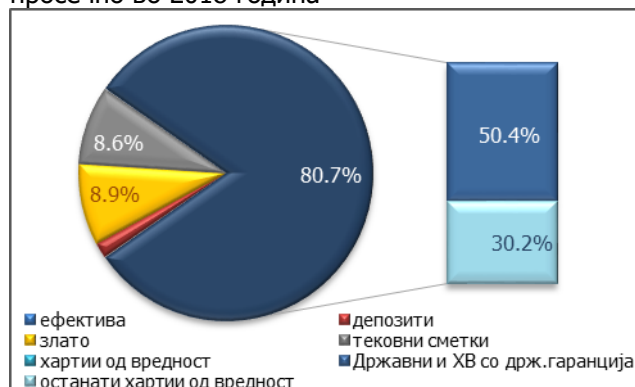
Златото, коешто вообичаено е финансиски инструмент со понизок пазарен принос, во текот на годината беше пласирано во краткорочни депозити кај првокласни странски деловни банки. Во рамки на структурата на девизните резерви, просечното учество на златото забележа умерено намалување од 10,3% на 8,9% од девизните резерви, како резултат на повисокото ниво на девизни резерви во споредба со минатата година, при непроменета количина на злато.

Со оглед на тоа што хартиите од вредност се застапени како во инвестициското, така и во ликвидносното портфолио, овие финансиски инструменти се најзастапени во рамки на структурата на девизните резерви. Притоа, заради одржување соодветно приспособено времетраење на портфолијата во евра, подолгорочните инвестиции во државни хартии од вредност, како најзастапени, се комбинираа со инвестиции во краткорочни комерцијални записи и сертификати за депозити издадени од првокласни странски деловни банки. Народната банка инвестира и во хартии од вредност со очекувана државна поддршка (изведена државна гаранција), коишто покрај високото ниво на сигурност, обезбедуваат и повисок принос во однос на државните хартии од вредност. Умерен дел од инвестициите беше насочен и во хартии од вредност издадени од мултилатерални организации⁷², како и во хартии од вредност издадени од регионалните влади на Германија, Австралија и Канада.

⁷¹ Инвестициите во депозити во рамки на инвестициските портфолија се ограничени на рочност најмногу до една година.

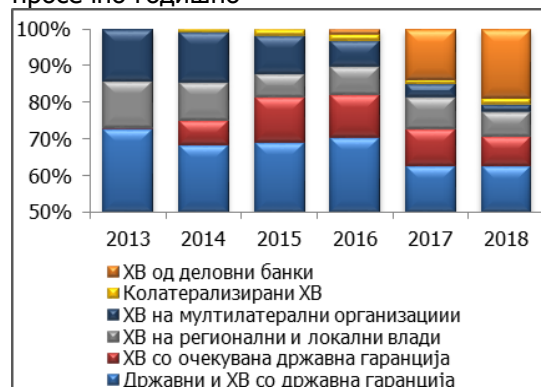
⁷² Европската инвестициска банка (EIB), Банката за развој на Советот на Европа (COE), Европската компанија за финансирање на железниците (EUROFIMA), Меѓународната банка за обнова и развој (IBRD), Меѓународната финансиска корпорација (IFC), Нордиската инвестициска банка (NIB), Азиската развојна банка (ADB), Интерамериканската развојна банка (IADB).

Графикон 90
Структура на инвестициите по инструменти
просечно во 2018 година



Извор: НБРСМ.

Графикон 91
Структура по типови хартии од вредност
просечно годишно



Од останатите трансакции со девизните резерви, Народната банка продолжи со користење на операциите на зајмење хартии од вредност, преку склучување истовремени репо и обратни репо-трансакции. Притоа, покрај трансакциите со една германска банка, Народната банка ја прошири соработката со нова договорна страна (канадска банка) на којашто во репо ѝ беа дадени хартии од вредност од инвестициските портфолија во евра и САД-долари, а како обезбедување беа земени висококвалитетни хартии од вредност дозволени за инвестирање во согласност со Правилата за управување и инвестирање на девизните резерви. Трансакциите се склучуваат со рочност од најмногу еден месец. Заради надоместување дел од трошоците поврзани со одржување на сметките кај договорните страни и депозитарите на хартиите од вредност, се продолжи со користење на услугите на депозитарите за автоматско зајмење хартии од вредност, од портфолиото на Народната банка чувано кај соодветниот депозитар.

6.3.3. Валутна структура⁷³

Распределбата на девизните резерви по валути се изврши со соодветно почитување на насоките зададени со тактичка распределба на девизните резерви, а со примарна функција за располагање со средства за поддршка на монетарната стратегија на таргетирање на девизниот курс. Следствено, средствата инвестирани во финансиски инструменти деноминирани во евра се најзастапени во рамки на девизните резерви, со просечно учество од околу 91% во текот на 2018 година. При формулирање на тактичката распределба за 2018 година, основна претпоставка во однос на валутната структура на девизните резерви беа очекувањата за депрецијација на САД-доларот. Оттука, се предвиде натамошно намалување на инвестициите во американски долари, имајќи ја предвид ниската вредност на ревалоризациските резерви, како критериум за прифатливо ниво на валутен ризик.

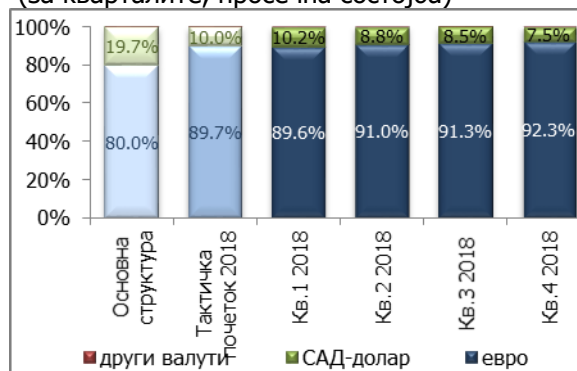
⁷³ Валутната структура е анализирана во однос на состојбата на девизните резерви намалена за износот на златото.

Графикон 92
Валутна структура на девизните резерви
просечно годишно



Извор: НБРСМ.

Промени кај валутната структура
(за кварталите, просечна состојба)



Почетокот на годината се одликуваше со посилна депрецијација на САД-доларот (3,5%), што во услови на ниски ревалоризациски резерви, придонесе за потреба од целосна заштита од валутниот ризик. Во такви услови, беа разгледани расположливите можности за неутрализирање на валутниот ризик и беше одлучено тоа да се направи преку склучување краткорочни термински девизни трансакции. Вредноста на САД-доларот во остатокот од годината се зголеми во однос на еврото, што придонесе за надополнување на ревалоризациските резерви и намалување на потребата за заштитување на позициите. Сепак, за минимизирање на валутниот ризик, средствата од достасаните хартии од вредност од портфолиото во САД-долари во првата половина од годината се конвертираа во евра и се инвестираа во портфолиото во евра до достасување. Во согласност со оваа определба учеството на инвестициите во американски долари до крајот на 2018 година се сведе на 7,5% во валутната структура на девизните резерви.

6.3.4. Изложеност на каматен ризик и резултати од инвестирањето на девизните резерви

На почетокот на 2018 година, во услови на очекувања за нагорно придвижување на приносите за должничките инструменти со фиксен принос во евра, приспособените времетраења на портфолијата се одржуваа околу тактичкото приспособено времетраење (1 година за ликвидносното портфолио во евра и 1,5 години за инвестициското портфолио во евра). Во таа смисла, приливот во првиот квартал делумно беше инвестиран во кредитни инструменти со кратки рочности, додека беа купени и хартии од вредност од јадрото и полујадрото на еврозоната на средниот сегмент, кај коишто изложеноста на каматен ризик се намалуваше преку продажба на фјучерси на германски државни обврзници.

Сепак, кон средината на годината беа согледани можности за задржување на приносите околу тековните нивоа, што отстапуваше од очекувањата за нивен раст до крајот на годината. Во такви околности, приспособеното времетраење беше зголемено за 6 месеци кај двете портфолија, односно од 1 на 1,5 година кај ликвидносното портфолио во евра и од 1,5 на 2 години кај инвестициското портфолио за тргување во евра. Приспособувањето кон новите тактички времетраења се изврши кон крајот на вториот квартал преку предвремена продажба на дел од хартиите од вредност од ликвидносното портфолио во евра, како и со намалување на бројот на фјучерс-договори коишто се користат за намалување на каматниот ризик. Инаку, покрај примарната цел

на воведувањето на фјучерс-договорите, односно флексибилно управување на каматниот ризик, овие дериватни инструменти се користеа и за спроведување стратегии поврзани со очекувања за движењето на кредитните распони во еврозоната, поместување на кривите на принос во еврозоната и САД (или само одреден сегмент од кривата), како и за идните зголемувања на референтните каматни стапки на глобалните централни банки.

Графикон 93
Вредност изложена на каматен ризик
(крај на квартал, во милиони евра)



Извор: НБРСМ.

Управувањето со каматниот ризик, покрај преку приспособеното времетраење, се следи и во однос на ограничувањето за прифатливо ниво на каматен ризик⁷⁴, коешто во текот на годината се одржуваше во поставените рамки, што упатува на соодветна поставеност на инвестициската стратегија. Во текот на годината, вкупниот каматен ризик и каматниот ризик на референтните портфолија беа во рамки на ограничувањата. Сепак, во вториот квартал преземениот активен каматен ризик беше умерено повисок од утврденото прифатливо ниво, што се должи на зголемената променливост на приносите во еврозоната. Инаку, причината за високата променливост на приносите беше оценета како исклучително вонредно движење на финансиските пазари и веќе на крајот на третиот квартал, активниот каматен ризик беше сведен под прифатливото ниво.

Резултатите од инвестирањето на девизните резерви во најголем дел се должат на пазарните услови во моментот на инвестирање, како и повратот на референтните портфолија⁷⁵, коишто служат како насока за инвестирање. Оперативното портфолио, со оглед на потребата од одржување средства во евра, има негативно влијание⁷⁶ врз приходите од инвестирање на девизните резерви, на ниво коешто е сепак помалку негативно од нивото на референтното портфолио. Променливото движење на приносите во најголем дел од годината доведе до умерен раст на приносите, којшто делумно се коригира во последниот квартал на 2018 година. Во такви околности, ценовните движења на хартиите од вредност во ликвидносното и инвестициското портфолио придонесоа за негативни годишни стапки на поврат, коишто сепак беа подобри во однос на остварувањата на соодветните референтни портфолија.

Заради намалување на изложеноста на каматен ризик, дел од инвестираните хартии од вредност во рамки на девизните резерви се евидентираат како хартии коишто се чуваат до достасување, коишто според своите карактеристики имаат предвидлив и стабилен поврат. Нивото на портфолиото до достасување во евра се зголеми на почетокот на годината, согласно со дефинираните насоки за инвестирање. Инаку,

⁷⁴ Прифатливото ниво на каматен ризик според Политиката за управување и инвестирање на девизните резерви е ограничено на веројатноста за намалување на пазарната вредност на девизните резерви до 1% при ниво на доверба од 95% во текот на инвестициски период од една година.

⁷⁵ Референтен индекс на цените на хартиите од вредност и индексот на пазарот на пари, составен од реални финансиски инструменти, со приспособено времетраење коешто му одговара на основното приспособено времетраење на инвестициското портфолио.

⁷⁶ Средствата во рамки на оперативното портфолио, заради нивната функција, се пласираат пред сè на тековни сметки кај централните банки од еврозоната, каде што се применува негативна каматна стапка од 0,40%. Сепак, заради ограничување на негативниот ефект врз приходите, дел од средствата се чуваат и на тековни сметки во деловни банки, во износ за којшто банките не наплатуваат негативна камата.

позитивните остварувања на ова портфолио се должат на инвестициите во државни обврзници издадени од периферните земји членки од еврозоната, со релативно висок позитивен принос до достасување. На тој начин, неговото остварување во втората половина од 2018 година беше умерено повисоко во споредба со остварувањето во првата половина на годината. Заради поголема флексибилност во управувањето со валутниот ризик, средствата коишто достасуваа во рамки на инвестициското портфолио до достасување во САД-долари во текот на втората половина од годината беа пренасочувани на тековни сметки во оперативното портфолио во САД-долари, што услови намалување на преостанатата рочност на ова портфолио.

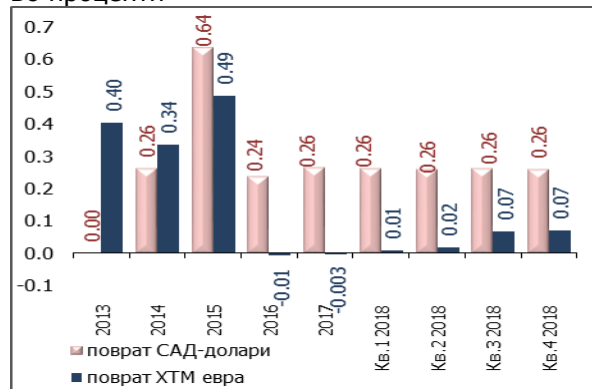
Графикон 94

Карактеристики на портфолијата до достасување во 2018 година

Во милиони евра



Во проценти



*ХТМ (НТМ – Held-to-maturity) – хартии од вредност до достасување
Извор: НБРСМ.

Вкупната стапка на поврат од инвестирање на девизните резерви којашто покрај остварените приходи ги опфаќа и пресметаните ценовни промени на хартиите од вредност, како и остварените курсни промени од арбитражи со девизи, изнесуваше 0,09%. Со оглед на неповолните услови на меѓународните финансиски пазари, вкупната стапка на поврат беше значително пониска во однос на претходната година (0,55%).

VII. Платни системи и платежни услуги

Сигурното и ефикасно извршување на плаќањата е еден од основните предуслови за одржлив раст на секоја економија, за што е потребна соодветна платежна инфраструктура и јасна правна рамка за улогата, правата и обврските на секој од учесниците. НБРСМ има централна улога во обезбедувањето услови за сигурно и ефикасно извршување на платниот промет во Република Северна Македонија, односно е оператор на системот за големи и итни меѓубанкарски плаќања (МИПС), што е воедно и систем за порамнување на плаќањата преку другите платни системи, врз кои има и регулаторни и надзорни надлежности. НБРСМ е и давател на платежните услуги за државните органи. Покрај ова, НБРСМ има и развојна улога и е носител на активностите за унапредување и зајакнување на регулативата во областа на плаќањата и платните системи. Во таа смисла, во текот на 2018 година беа преземени низа активности за унапредување и дигитализација на платежните услуги и платежната инфраструктура во земјата, како и за натамошно усогласување на регулативата со законодавството на ЕУ.

7.1. Позначајни активности

Во текот на 2018 година продолжија активностите за усогласување на националното со европското законодавство во областа на платежните услуги. Имено, НБРСМ и Министерството за финансии го финализираа Нацрт-законот за платежни услуги и платни системи во којшто се транспонирани главните акти од законодавството на ЕУ во областа на плаќањата: Директивата за платежни услуги на внатрешниот пазар (2015/2366/ЕЗ), Директивата за конечност на порамнувањата (98/26/ЕЗ и 2009/44/ЕЗ), Директивата за електронски пари (ЕМД2 2009/110/ЕЗ) и Директивата за споредливост на провизии поврзани со платежните сметки, пренос на платежни сметки и пристап до платежните сметки со основни функции (2014/92/ЕЗ), Регулативата за заменски надоместоци за картично засновани платежни трансакции (2015/751) и Регулативата за воспоставување технички и деловни барања за кредитни трансфери и директни задолжувања во евра (260/2012), во делот на одредбите поврзани со директните задолжувања. Целта е преку целосно нова правна рамка, што ќе биде значително усогласена со европското законодавство и стандарди за работа, да се прошират видовите и квалитетот на платежните услуги и да се создадат услови за намалување на цените преку влегување на нови „играчи“ на пазарот на платежни услуги (финтек-секторот), како и да се обезбеди повисок степен на заштита на корисниците на платежни услуги, поголема стабилност на платните системи, а со тоа и поголема сигурност и ефикасност на плаќањата.

Согласно со рамката за надгледување: Одлуката за начинот и методологијата на надзор на платните системи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 17/16) и Одлуката за критериумите и стандардите за работењето на платните системи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 17/16)), којашто се темели на меѓународно прифатени стандарди познати како „Принципи за инфраструктурата на финансиските пазари“, НБРСМ на почетокот на 2018 година изврши делумен непосреден надзор на операторот на платниот систем КИБС⁷⁷ за усогласеноста со два принципа (број 7 за управување со ликвидносниот ризик и број 17 за оперативниот ризик). Притоа, беше оценето дека платниот систем КИБС главно ги почитува овие принципи, односно има изградено соодветни механизми за управување со ликвидносниот и оперативниот ризик. Кон крајот на 2018 година НБРСМ започна со делумен непосреден надзор на КИБС за

⁷⁷ Клириншката куќа „Клириншки интербанкарски системи“ АД Скопје е оператор на системот за мултилатерално одложено нето-порамнување за обработка на мали плаќања, чиј износ не надминува 1.000.000 денари.

проценка на усогласеноста со принципите број 8 за конечност на порамнувањето, број 9 за парични порамнувања, број 21 за ефикасност и ефективност и број 23 за обелоденување на правилата, клучните процедури и пазарните податоци. Истовремено, на редовна основа се спроведуваше вонтеренски (посреден) надзор на платните системи, во согласност со Упатството за известување од операторите на платните системи. Врз основа на спроведениот вонтеренски надзор беше утврдено дека во текот на 2018 година платните системи во Република Северна Македонија работеа без сериозни прекини. Оперативноста, достапноста и ефикасноста на платните системи беа на високо ниво, без поголеми падови и нарушувања. Платните трансакции коишто беа иницирани од учесниците во платните системи за своја сметка или за сметка на своите клиенти беа порамнети во истиот ден и немаше системски проблеми во платниот промет.

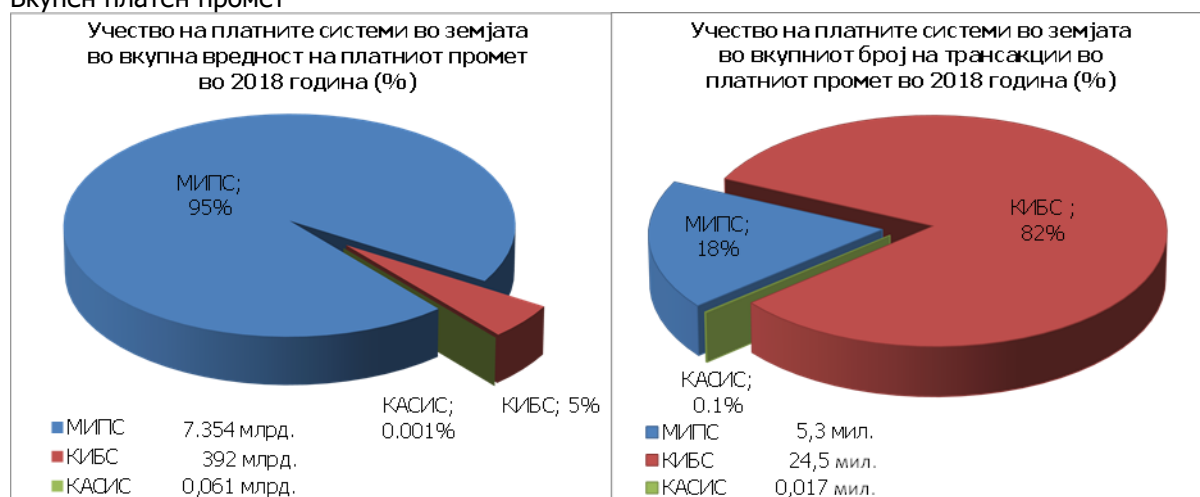
Во јуни 2018 година НБРСМ ја организира Единаесеттата меѓународна конференција за плаќања и пазарна инфраструктура, под наслов „Време е за дигитализација“. На Конференцијата, во присуство на професионално јадро од земјата и од странство, беа разработени значајни теми од сферата на плаќањата на глобално, европско и национално ниво. Покрај едукативниот карактер, Конференцијата придонесе кон подигнување на свесноста кај сите засегнати страни во земјата (НБРСМ, МФ, банки, оператори на платни системи, телеком-оператори) за придобивките од дигиталната трансформација на платежните услуги.

7.2. Платни системи

Платните системи се клучна компонента на секој финансиски систем, бидејќи тие обезбедуваат услуги потребни за непречено и ефикасно функционирање на платниот промет. Платните системи функционираат врз основа на прописи, правила, деловни процеси и технички решенија, коишто овозможуваат пренос на парични средства помеѓу учесниците. Во 2018 година, вкупната вредност на трансакциите во земјата преку платните системи достигна 7.745 милијарди денари, од кои најголемиот дел се вршат преку системот за порамнување на плаќањата со големи вредности, МИПС, којшто учествува со 95% во вкупните плаќања преку платните системи во земјата. Останатиот дел е остварен преку платниот систем КИБС (5%) и КАСИС⁷⁸ (0,001%). Бројот на трансакции преку платните системи во земјата во 2018 година изнесуваше 29,9 милиони трансакции. Најголемо учество во бројот на трансакциите преку платните системи во земјата забележа КИБС (82%), по што следуваат МИПС и КАСИС со 18% и 0,1%, соодветно.

⁷⁸ Интернационалниот картичен систем АД Скопје (КАСИС) претставува систем за мултилатерално одложено нето-порамнување на плаќањата со домашни брендови на платежни картички.

Графикон 95
Вкупен платен промет



Извор: НБРСМ

Покрај плаќања во денари, од почетокот на 2017 година, НБРСМ преку МИПС, на единствена платформа им овозможува на банките вршење плаќања и во евра во земјата и странство преку платниот систем ТАРГЕТ 2 на Европскиот систем на централни банки. Притоа, во 2018 година е забележано значително зголемување кај бројот и вредноста на остварените одливни и приливни трансакции во однос на 2017 година. Имено, вкупната вредност на остварените одливни плаќања во евра преку МИПС достигна 981 милион евра, при вкупен број на одливни плаќања од 9,4 илјади трансакции, во споредба со 2017 година кога беа остварени 4,6 илјади трансакции во вредност од 343 милиони евра. Од аспект на приливите во евра, преку ТАРГЕТ2 и МИПС беа остварени околу 1,7 илјади трансакции со вкупна вредност од 969 милиони евра, во однос на 2017 година кога беа остварени 0,5 илјади трансакции во вредност од 303 милиони евра.

7.3. Платежни услуги

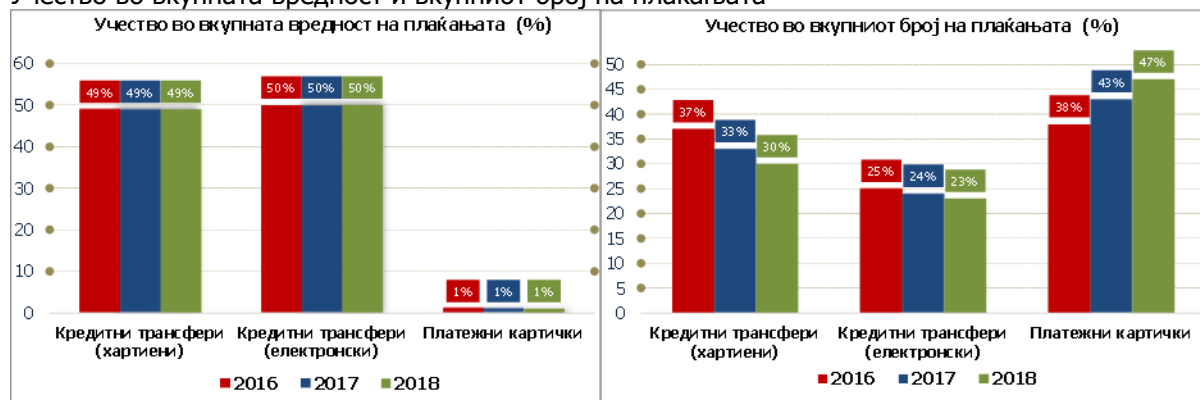
Вкупната вредност на плаќањата⁷⁹ во земјата во 2018 година забележа годишен раст од 10,2 % и изнесуваше 3.813 милијарди денари. Најголемиот дел од вредноста на трансакциите (99%) е извршен со кредитни трансфери (со речиси подеднакво учество на вредноста на трансакциите иницирани на хартија или електронски), а само мал дел (1%) со платежни картички. Вкупниот број остварени трансакции за извршување на плаќањата во 2018 година изнесуваше 114 милиони трансакции, што претставува годишен раст од 11%. Притоа, речиси половина од трансакциите (47%) се извршени со платежни картички (за разлика од незначителното учество на картичките во вредноста на трансакциите), додека остатокот се извршени со кредитни трансфери иницирани на хартија (30%) и иницирани електронски (23%). Трендот на раст на бројот и вредноста на трансакциите со платежни картички присутен во изминатите неколку години продолжи и во текот на 2018 година, главно под влијание на растот на плаќањата на

⁷⁹ Плаќањата се однесуваат на трансакциите на правните и физичките лица (без секторот монетарни финансиски институции). Платните инструменти што се користат за извршување на плаќањата во Република Северна Македонија се кредитните трансфери и платежните картички, додека чековите беа во употреба до 2007 година, а директните задолжувања сè уште не се воведени како платен инструмент. Воедно, и покрај законската можност, не постојат трансакции со користење електронски пари.

потрошувачите (физичките лица) на физичките места на продажба (ПОС), што укажува на сè поголема употреба на платежните картички во трговијата.

Графикон 96

Учество во вкупната вредност и вкупниот број на плаќањата



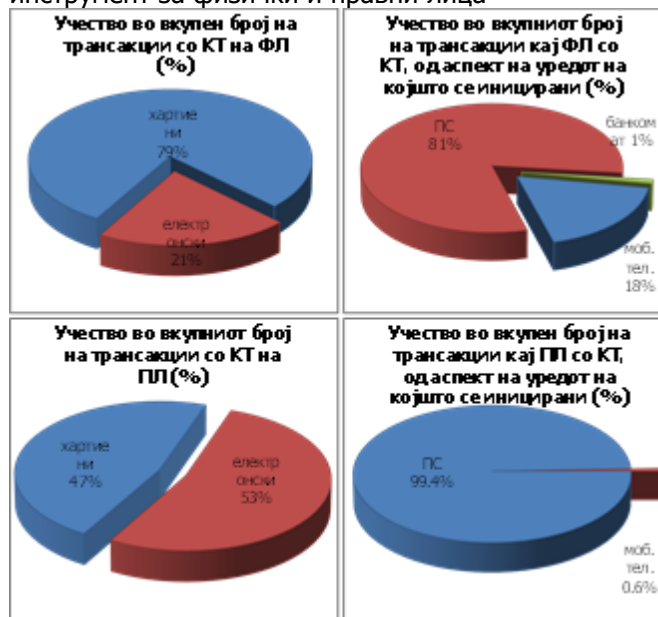
Извор: НБСРМ.

7.3.1. Кредитни трансфери

Во 2018 година, вкупниот број трансакции со кредитни трансфери изнесуваше 60,4 милиони (53% од вкупниот број на трансакции) и забележа годишен раст од 3%. Структурата на бројот на трансакции со кредитни трансфери остварени од страна на правните лица и физичките лица беше стабилна во 2018 година, со учество од 71% и 29%, соодветно. Притоа, учеството на електронски иницираните кредитни трансфери во вкупниот број кредитни трансфери за 2018 година изнесуваше 43,8% и бележи умерен раст во однос на учеството во 2017 година (42%). Правните лица повеќе ги користат услугите на електронското банкарство во споредба со физичките лица (53% од бројот на кредитните трансфери на правните лица се иницирани електронски, додека, пак, кај физичките лица, само 21% од бројот на кредитните трансфери се иницирани електронски). Од аспект на уредот на кој се иницирани електронските кредитни трансфери во 2018 година, најголема примена (речиси 100%) кај правните лица и натаму има персоналниот сметач, додека, пак, кај физичките лица се забележува значителна промена на навиките на плаќањата, односно зголемена употреба на мобилните телефони (со структурално учество од 18% во вкупниот број електронски кредитни трансфери иницирани од страна на физичките лица). Сепак, споредбените податоци покажуваат дека во Република Северна

Графикон 97

Кредитни трансфери (КТ) како безготовински платен инструмент за физички и правни лица



Македонија има релативно ниско структурно учество на бројот на електронски иницирани трансакции со кредитни трансфери (43,8%), во споредба со старите земји членки на ЕУ⁸⁰ и земјите од ЦИЈЕ⁸¹, каде што учеството на електронски иницираните кредитни трансфери во вкупниот број трансакции со кредитни трансфери изнесува 92% и 87%⁸², соодветно.

7.3.2. Платежни картички

Вкупниот број трансакции со домашни платежни картички за купување производи и услуги во земјата во 2018 година изнесуваше 53 милиони трансакции, што претставува годишен раст од 22%.

Во однос на користењето на платежните картички издадени во земјата на уредите лоцирани во земјата, се забележува јасен тренд на зголемување на употребата на платежните картички за вршење плаќања на уредите на физичките места на продажба. Имено, трансакциите на физичките места на продажба учествуваат со 64% во вкупниот број трансакции со платежни картички издадени во земјата коишто се извршени на уреди лоцирани во земјата, што претставува зголемување за 4 п.п. во однос на 2017 година, за сметка на намалувањето на употребата на платежните картички за повлекување готовина од банкоматите за 3 п.п. (од 36% во 2017 година на 33% во 2018 година). Употребата на платежните картички за вршење плаќања на виртуелните места на продажба во 2018 година сè уште е на ниско ниво, при што нивното учество изнесува 3%, а депонирањето готовина на банкоматите е многу ниско.

Графикон 98

Учество во вкупниот број трансакции со платежни картички



Извор: НБРСМ.

Бројот на трансакциите со платежните картички издадени во земјата на уредите лоцирани во странство во 2018 година изнесуваше 6,7 милиони трансакции. Притоа, се забележува зголемена употреба на платежните картички на физичките места на

⁸⁰ Австрија, Белгија, Германија, Грција, Данска, Ирска, Италија, Обединето Кралство, Португалија, Финска, Франција, Холандија, Шведска и Шпанија.

⁸¹ Бугарија, Естонија, Кипар, Латвија, Литванија, Полска, Република Чешка, Романија, Словачка, Словенија, Унгарија и Хрватска.

⁸² Последните расположливи податоци за земјите членки на ЕУ се однесуваат на 2017 година.

продажба (чиешто учество изнесува 55% што претставува благо зголемување за 1 п.п. во однос на 2017 година), за сметка на намалувањето на повлекувањето готовина на банкоматите (3% или намалување за 1 п.п. во споредба со 2017 година), додека употребата на картичките за плаќања на виртуелните места на продажба и натаму е на стабилно ниво (учество од 42%).

Сличен тренд на зголемување на употребата на платежните картички за плаќања на физичките места на продажба за сметка на намалувањето на повлекувањето готовина од банкоматите се забележува и кај користењето на платежните картички издадени во странство на уредите лоцирани во земјата. Имено, во 2018 година беа остварени 5,5 милиони трансакции, од кои 74% се остварени на физичките места на продажба, 24% за повлекување готовина на банкоматите и 2% за плаќања преку интернет, во споредба со 2017 година, кога процентуалното учество изнесуваше 71%, 28% и 1%, соодветно.

7.4. Платежна инфраструктура

Вкупниот број трансакциски сметки во земјата на крајот на 2018 година изнесуваше околу 3,95 милиони сметки и забележа умерен годишен раст од 2,4%. Бројот на сметките достапни за иницирање електронски плаќања во денари во 2018 година забележа релативно висок пораст од 19,4% во споредба со 2017 година, но сè уште останува мала искористеноста на дигиталните банкарски канали за електронски плаќања имајќи предвид дека овие сметки учествуваат со само 9,8% во вкупниот број трансакциски сметки во денари.

Табела 3
Платежна инфраструктура

	2016	2017	2018
ПЛАТЕЖНА ИНФРАСТРУКТУРА			
Трансакциски сметки	3,865,479	3,858,644	3,952,593
Сметки достапни за иницирање електронски плаќања	261,266	324,319	387,120
Вкупно картички со платежна функција	1,818,676	1,821,997	1,821,483
<i>од кои според технологија на плаќање</i>			
контактни /бесконтактни	252,851	498,199	757,161
Интернет	18,764	19,337	19,753
Банкомати	1,039	1,031	1,040
со Функција за депонирање готовина	86	256	138
со Функција на кредитен трансфер	256	280	290
Уреди за електронски трансфер на средства на физички места на продажба	34,826	31,995	31,542
контактни /бесконтактни	12,056	15,807	18,492
(интернет-продажни места)	711	832	871

Во 2018 година е забележана промена и во структурата на издадените картички со платежна функција од аспект на применетата технологија за вршење на плаќањата, односно забележано е зголемување на бројот на контактено-бесконтактните картички за 52% на годишна основа, при учество од 41,6% во вкупниот број картички со платежна функција во употреба (околу 1,8 милиони картички вкупно). Бројот на инсталирани уреди на продажните места коишто поддржуваат картички со контактено-бесконтактна технологија, исто така, забележа зголемување од 17% на годишна основа, со што достигнаа учество од 58,6% во вкупниот број уреди за електронски плаќања на физичките места на продажба на крајот на 2018 година, односно раст на учеството од 9,2 п.п. Трендот на зголемена понуда и употреба на современи дигитални уреди за вршење на плаќањата се потврдува и преку растот на бројот на банкоматите со дополнителна функција за иницирање кредитен трансфер во 2018 година (годишен раст од 3,6%). Покрај тоа, забележливо е и постојаното зголемување на бројот на банкоматите со функција за депонирање готовина (138 банкомати со функција за депонирање готовина во 2018 година, односно годишно зголемување за 17%, или зголемување за 60,5% во однос на 2016 година кога нивниот бројот изнесуваше само

86). Присутната тенденцијата кај банките за сè поголема понуда на дигиталните банкарски услуги би довела до намалување на плаќањата со готовина или со хартиени налози на шалтерите на банките, како и намалување на ризиците од мануелното внесување на податоците од шалтерските работници, со што би се зголемила сигурноста и ефикасноста на плаќањата.

Од друга страна и покрај растот на бројот на инсталирани уреди на физичките места на продажба коишто поддржуваат картички со контактно-бесконтактна технологија, вкупниот број на уредите на физичките места на продажба забележа годишен пад од 1,4% и на крајот на 2018 година изнесуваше 31.542. На крајот на 2018 година, вкупниот број трговци во земјата коишто прифаќаат картички изнесуваше 12.422. Притоа, во 2018 година, најголемо учество имаат трговците (11.629) коишто прифаќаат плаќања на физичките места на продажба со 93,6%, а остатокот од 6,4% го сочинуваат трговците коишто прифаќаат плаќања на виртуелните места на продажба и плаќања на останати уреди (обезбедувачи на услуги за микроплаќања⁸³).

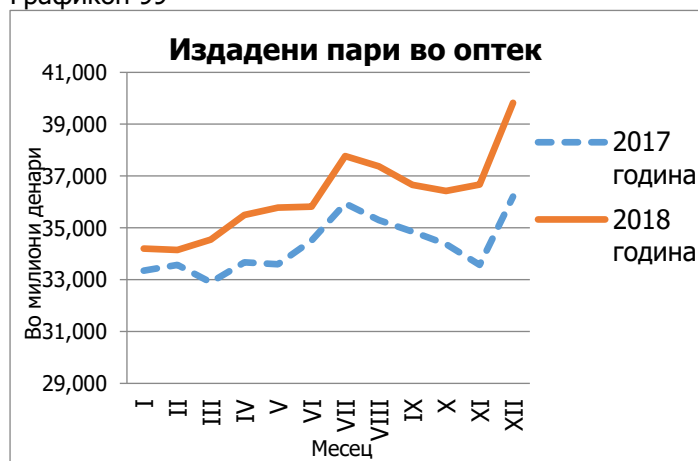
⁸³ „Микроплаќање“ е плаќање на производи и услуги во поединечен износ не поголем од 1.000 денари, при што согласноста да се изврши плаќањето се дава преку средства за телекомуникација, дигитални или информациско-технолошки уреди.

VIII. Издавање и управување со книжните и кованите пари на Република Северна Македонија – трезорско работење

8.1. Издадени пари во оптек

Со состојба на 31 декември 2018 година, вкупниот износ на издадените пари во оптек е 39.825 милиони денари и во однос на крајот од 2017 година тие бележат зголемување од 3.617 милиони денари, или 10,0%⁸⁴. Структурата на парите во оптек укажува дека на крајот на годината, книжните пари учествуваат со 97%, а кованите пари со 3% од вкупната вредност. Од аспект на бројот на издадени пари во оптек, учеството на книжните пари изнесува 26,1% (89,8 милиони парчиња), а на кованите пари 73,9% (254,9 милиони парчиња).

Графикон 99



Најголемо учество во вкупната вредност на емитираните книжни пари имаат книжните пари во апоен од 1000 денари (58%), 2000 денари (24,9%) и 500 денари (10,8%). Останатите книжни пари учествуваат со 6,3% во вкупната вредност. Во 2018 година, најголемо учество во вредноста на кованите пари имаат апоените од 10 денари (33,7%), 50 денари (31,9%) и 5 денари (14,9%).

Извор: НБРСМ.

Во структурата на издадените пари во оптек според бројот на парчиња, најголемо учество имаат книжните пари во апоен од 1000 денари (24,9%), 10 денари (19,1%), 100 денари (16,6%) и новите полимерни пари од 10 денари (16,1%). Останатите книжни пари учествуваат со 23,3% во вкупната количина на книжните пари во оптек. Најголемо учество во вкупните издадени ковани пари имаат апоенот од 1 денар (40,1%) и 2 денари (25,4%).

Од 15 мај 2018 година, Народната банка во оптек ги пушти првите полимерни пари со апоенска вредност од 10 и 50 денари и истовремено ги повлече од оптек книжните пари со истата апоенска вредност. Пуштањето во оптек на полимерните пари е мошне значаен момент за Народната банка, со тоа што Република Северна Македонија се најде на мапата на државите чијашто централна банка има започнато процес на полимеризација на парите на националната валута. Со ова, македонскиот денар се вбројува меѓу валутите чии пари со пониска апоенска вредност, коишто се и

⁸⁴ Во прикажаните податоци за издадените пари во оптек, не се вклучени количините и вредноста на кованите пари за колекционерски цели, коишто Народната банка од уметнички, културни и промотивни причини ги изработи и ги пушти во оптек. Кованите пари за колекционерски цели се достапни првенствено во странство, но и во Република Северна Македонија. Вредноста на кованите пари за колекционерски цели во оптек, со состојба на 31 декември 2018 година, изнесува 10,3 милиони денари.

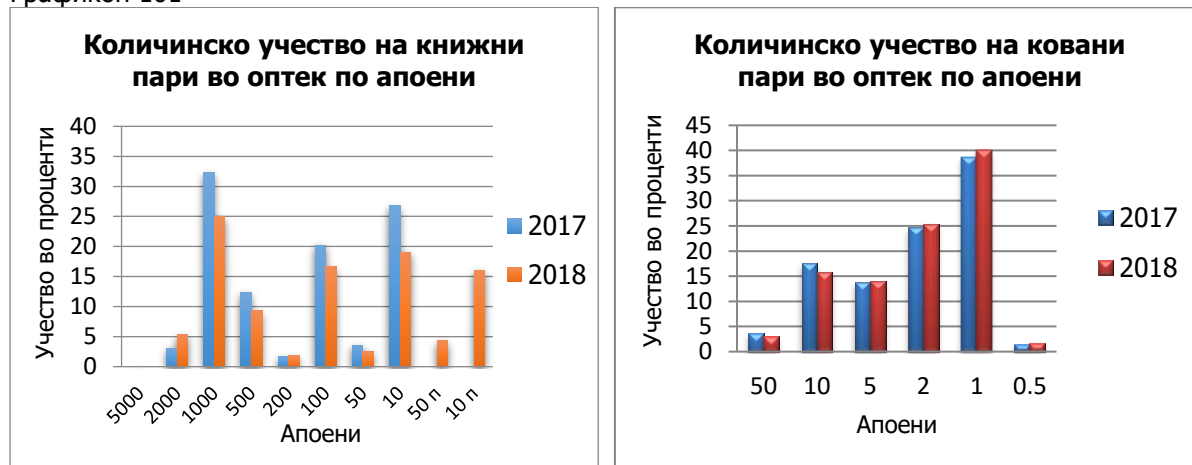
најзастапени во одвивањето на готовинските трансакции, се изработени со примена на најсовремените достигнувања во индустријата за печатење пари.

Графикон 100⁸⁵



Извор: НБРСМ.

Графикон 101



Извор: НБРСМ.

И покрај тоа што е изминат релативно краток временски период од нивното пуштање во оптек, потребно е да се истакне дека полимерните пари целосно ги исполнија очекувањата во поглед на нивната прифатеност и примената во извршувањето на готовинските трансакции, со што успешно ги заменија постојните изданија на книжните, а делумно и кованите пари од овие апоени. Следствено, за неполни 8 месеци од пуштањето во оптек на полимерните пари од 10 и 50 денари, нивното учество во вкупната количина книжни пари во оптек е на ниво од 20,4%, со тенденција на натамошно зголемување.

⁸⁵ Со буквата „п“ во графиконите се обележани полимерните пари.

8.2. Снабдување на банките и центрите за готовина со книжни и ковани пари

Народната банка, во текот на 2018 година, изврши издавање готовина на банките и центрите за готовина⁸⁶ во износ од 38.358 милиони денари (зголемување од 6,2% во однос на 2017 година). Истовремено, примена е готовина од банките и центрите за готовина во износ од 34.739 милиони денари (зголемување од 1,3% во однос на 2017 година). Анализата на апоенската структура на книжните и кованите пари укажува дека, при издавањето и при примањето, кај книжните пари најголемо учество во вкупниот промет се забележува кај апоенот од 1000 денари од 29,4% во 2018 година (односно 38,2% во 2017 година), а кај кованите пари преовладува апоенот од 10 денари со учество од 31,3% во 2018 година (наспроти 39,0% во 2017 година).

Графикон 102



Извор: НБРСМ.

8.3. Обработка и поништување книжни и ковани пари

Во текот на 2018 година, во процесот на контрола на квалитетот на книжните пари коишто биле во оптек, обработени се сите примени книжни пари. Од вкупните обработени 51,9 милиони парчиња, заради несоодветност за оптек се уништени 12,7 милиони парчиња (16,7 милиони книжни пари во 2017 година). Најголемо учество во уништените книжни пари имаат апоените од 100 и 1000 денари (71,4%). Во 2018 година се обработени и 15,8 милиони парчиња ковани пари во апоени од 1, 2, 5, 10 и 50 денари, од кои 227,5 илјади парчиња се повлечени како несоодветни за оптек.

8.4. Експертиза на сомнителни / фалсификувани пари

Во рамките на своите надлежности, како единствена овластена институција за утврдување на автентичноста на книжните и кованите пари деноминирани во денари и во странски валути, Народната банка и во текот на 2018 година успешно ја извршува функцијата на експертиза на фалсификувани пари. Во рамките на зајакнување на капацитетите за прецизно откривање на сомнителните и фалсификувани пари кај субјектите коишто секојдневно ракуваат со готовина, Народната банка во текот на 2018 година продолжи со специјализираните обуки на вработените во банките и центрите за

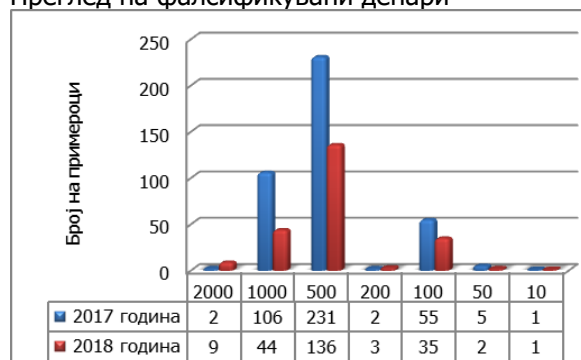
⁸⁶ Во текот на 2018 година во активностите поврзани со процесот на снабдување со готовина активно се вклучени два центри за готовина со што се постигна инфилтрирање на приватниот сектор во оперативно дистрибутивниот сегмент на готовинските текови преку пренесување на готовинските операции од деловните банки кај центрите за готовина. Во овој период три деловни банки склучија договори за деловна соработка со центрите за готовина и ги пренасочија активностите поврзани со процесот на снабдување со готовина.

готовина. Обучени се вкупно 547 работници од 12 банки и 2 центри за готовина, преку презентации и непосредно ракување со автентични и фалсификувани пари. На овие обуки, на учесниците им се пренесуваат стручни знаења коишто ќе ги применат во понатамошното извршување на активностите.

Што се однесува до бројот на експертиси извршени во текот на 2018 година, од вкупно доставените 358 сомнителни книжни пари деноминирани во денари, при стручната експертиза е утврдено дека 128 примероци се оригинални, додека останатите 230 примероци се фалсификувани пари. Бројот на утврдени фалсификувани книжни пари откриени во текот на 2018 година е помал за 43% во однос на 2017 година. Во вкупниот број откриени фалсификувани книжни пари во 2018 година, најзастапен е апоенот од 500 денари (136 парчиња), или 59,1 % од вкупниот број фалсификати⁸⁷, потоа следат апоенот од 1000 денари (44 парчиња), или 19,1% од вкупниот број фалсификати и апоенот од 100 денари (35 парчиња), или 15,2% од вкупниот број фалсификати. Вкупната вредност на фалсификуваните денари во 2018 година изнесува 134.210,00 денари и има незначително учество во однос на вкупната вредност на парите во оптек.

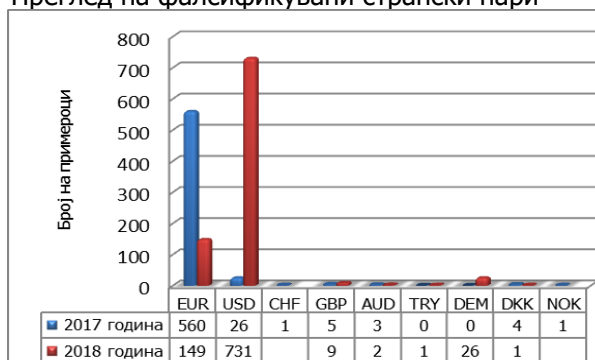
Графикон 103

Преглед на фалсификувани денари



Извор: НБРСМ.

Преглед на фалсификувани странски пари



Во однос на извршените експертиси на доставените сомнителни книжни и ковани пари деноминирани во странски валути во 2018 година, од вкупно 1.031 направена анализа, се утврдени 919 фалсификувани пари и 112 оригинални пари. Во вкупниот број фалсификувани книжни пари, најзастапени се книжните пари во американски долари (731 парче) и евра (149 парчиња).

Исто како и претходната година, бројот на регистрирани фалсификувани ковани пари е незначителен и се сведува на вкупна количина од 4 парчиња во апоен од 2 евра. Општата оценка е дека фалсификуваните книжни и ковани пари имаат релативно лош квалитет на изработка, што овозможува едноставно и лесно откривање и утврдување на нивните карактеристики.⁸⁸

⁸⁷ Најголемо учество во бројот на фалсификуваните книжни пари има апоенот од 500 денари, што исклучиво се должи на фактот што сè уште се доставуваат примероци коишто беа организирано пуштани во оптек во изминатите години.

⁸⁸ При експертизата на техниката на изработка на фалсификуваните книжни пари, утврдено е дека тие се изработени главно на обична хартија, без доволно заштитни елементи, со користење компјутерска техника (скенирање и печатење) или пак со користење фотокопир во боја.

8.5. Контрола на примената на стандардите и критериумите за готовинско работење кај банките и центрите за готовина

Заради целосно спроведување на предвидените стандарди и критериуми за подигнување на квалитетот и заштита на интегритетот на домашната парична единица, Народната банка продолжи со воспоставените контролни активности во банките и центрите за готовина со спроведување посредни и непосредни теренски контроли на нивното работење. Во текот на 2018 година се извршени вкупно 9 непосредни теренски контроли, од кои 7 контроли на деловни банки и 2 контроли на центрите за готовина.

Покрај тоа, Народната банка, спроведува и редовни тестирања, односно проверки на функционалните карактеристики на машините за обработка на книжни и ковани пари. Во текот на 2018 година, во рамките на редовните годишни проверки на работењето на машините за обработка на пари, како и при утврдените неправилности во работењето на машините при спроведување на непосредните теренски контроли, тестирања се вкупно 50 машини за обработка на пари.

Како составен дел на обуките наменети за зајакнување на капацитетите за прецизно откривање на сомнителните и фалсификувани пари, се врши и обука на работниците од банките и центрите за готовина за нивно оспособување за вршење рачна обработка на парите заради нивно враќање во оптек.

Сублимирајќи ги ефектите од овие активности несомнено се потврдија очекувањата на Народната банка за воспоставување стабилен систем на снабдување со готовина и одржување на одреден стандарден квалитет на книжните и кованиите пари во оптек.

8.6. Продажба на ковани пари за колекционерски цели

Кованите пари за колекционерски цели се уникатни, репрезентативни и со извонредна уметничка вредност којашто придонесува за промоција на Република Северна Македонија во странство. Иако, првенствено продажбата на кованиите пари за колекционерски цели е наменета и се одвива во странство, се бележи значителен интерес за нив и во земјава⁸⁹.

Во текот на 2018 година, Народната банка ја збогати со нови изданија и онака богатата колекција на ковани пари за колекционерски цели, а како најзначајно може да се истакне комплетирањето на втората колекција „Хороскопски знаци“ и издавањето на колекцијата „Православни светци“ составена од 4 ковани пари за колекционерски цели.

Во 2018 година, се продадени вкупно 428 примероци од кованиите пари за колекционерски цели, од кои преку Народната банка се продадени 369 парчиња, додека преку комисионерот 59 парчиња.

⁸⁹ Заради зголемениот интерес за овие ковани пари и овозможување нивна поголема достапност за набавка, во попладневните часови и во неработните денови, Народната банка, овозможи нивна комисиона продажба преку Националната установа „Спомен куќа на Мајка Тереза“, Скопје.

IX. Вршење супервизија и надзор

Во текот на 2018 година, согласно со Годишниот план за контрола, Народната банка изврши 12 редовни супервизорски контроли (теренски контроли на оцена на ризиците) кај 10 банки и две контроли кај штедилници, како и инспекциски контроли (теренски контроли на усогласеноста на работењето со прописите) кај 13 банки, 2 штедилници, 3 даватели на услуги брз трансфер на пари, 5 субагенти и 167 контроли на овластени менувачи.

Покрај тоа, во текот на 2018 година беше спроведена тематска контрола за управување со ризикот од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности во банкарскиот систем. За спроведување на контролата, беше изготвен и доставен прашалник до сите банки.

9.1. Теренски контроли на ризиците

Банките во Република Северна Македонија се насочени кон традиционалните банкарски активности и кредитниот ризик во најголем дел го определува нивниот ризичен профил⁹⁰. Оттука, нивото на изложеност кон овој ризик, како и квалитетот на управувањето со него, со посебен осврт на соодветноста на утврдување на загубите поради оштетување, најчесто се предмет на оцена со теренските контроли. Изминатата година, кредитниот ризик беше оценет кај десет банки и две штедилници.

Во извештајниот период кај 5 банки беше оценета соодветноста на системите за спречување перење пари, кај 7 банки е оценето управувањето со оперативниот ризик, а кај 7 банки корпоративното управување во банките. Исто така, во извештајниот период, беше оценувана и соодветноста на информативната сигурност кај 4 банки. Проверка на точноста на извештаите за адекватност на капиталот беше извршена кај 7 банки, додека кај 10 банки беше проверена точноста на извештаите за трансакциите извршени со лица поврзани со банките.

Спроведените контроли покажуваат дека банките главно задоволително управуваат со ризиците на кои се изложени и во најголем дел се респонзивни на дадените корективни мерки од страна на Народната банка во претходните периоди.

Заради подобрување на воспоставените правила и практики за управување со кредитниот ризик кај банките, од страна на Народната банка се дадени повеќе препораки. Тие главно се однесуваат на унапредување на процесот на класификација на изложеноста на кредитен ризик од аспект на поголемо влијание на кредитната способност на клиентите, вклучување на показателите за рано предупредување, како и користење повисоки проценти на исправка на вредноста во дадениот интервал за изложеностите класифицирани во рамките на иста категорија на ризик. Исто така, беа дадени препораки за унапредување на постојните процеси за утврдување на кредитниот ризик преку зајакнувањето на критериумите за одобрување изложеност кон нефинансиските правни лица и следењето на нивната кредитна изложеност.

⁹⁰ Анализата на ризиците во банкарскиот сектор е опфатена во Извештајот за ризиците во банкарскиот сектор во 2018 година.

Кај дел од банките беа дадени препораки за унапредување на интерните контроли во делот на наменско користење на одобрените кредити, сметководствената евиденција, управувањето со изложеностите коишто се одобрени по исклучок, како и подобрување на процесот за идентификување на поврзани лица. Кај сегментот „домаќинства“ се дадени препораки пред сè за зајакнување на критериумите за одобрување изложености на кредитен ризик и на интерните контроли на банките.

Во однос на мерките и дејствијата коишто банките ги преземаат за спречување на перење пари и финансирање тероризам, исто така беа дадени препораки со кои би се зголемила нивната ефикасност во управувањето со овој ризик. Препораките се однесуваат на зајакнување на мерките за утврдување и потврда на идентитетот на вистинскиот сопственик на клиентите, проширување на анализите и контролите при воспоставувањето деловен однос и при спроведувањето на трансакциите со нерезиденти, зајакнување на анализите на клиентите кои воспоставуваат деловен однос без физичко присуство или клиентите - непрофитни организации, здруженија или фондации. Кај дел од банките е дадена препорака за обезбедување дополнителна документација преку која ќе се утврдува конзистентноста на трансакциите на клиентите со дејноста, проширување на листата на офшор-земји заради соодветно утврдување на географскиот ризик, проширување на анализите заради оценка на инхерентниот ризик и ревидирање на показателите за утврдување сомнителни трансакции. Во овој период кај дел од банките е дадена препорака за подобрување на системот на известување на органите во врска со овој ризик и проширување на контролите коишто ги спроведува службата за внатрешната ревизија.

Корпоративното управување кај банките е оценето како задоволително. Генерално, органите на банките ги извршуваат своите функции согласно со законската и подзаконската регулатива и се вклучени во стратемиското и оперативното управување со ризиците. Оценета е соодветна организациската структура, задоволителен систем на наградување и задоволително спроведување на трите контролни функции: управување со ризиците, усогласеноста со прописите и внатрешната ревизија. За натамошно подобрување на корпоративното управување се дадени препораки коишто се однесуваат на усвојување и годишно ревидирање на политиките за управување со одделните ризици од страна на Надзорниот одбор, зајакнување на работењето на организацискиот дел за контрола на усогласеноста на работењето со прописите, подобрување на процесот на воведување нови производи/услуги, подобрување на процесот и интерните акти со кои е уреден начинот на избор и разрешување на лицата со посебни права и овластувања, проширување на содржината на Записниците од одржаните седници на органите на Банкат и примена и ревидирање на интерните акти со кои е уредено наградувањето во соодветните банки. Кај дел од банките е дадена препорака за унапредување на работењето на организацискиот дел за внатрешна ревизија, преку соодветна промена на ревизорскиот циклус, опфатот со ревизиите, кадровската екипираност и интерните методологии за работа. Кај поголемиот дел од банките е дадена препорака за зголемување на активната улога на независните членови на Надзорниот одбор и Одборот за ревизија при вршење на активностите определени согласно со законот и деловниците за работа.

Во однос на начинот на управувањето со оперативниот ризик, беа дадени препораки за унапредување на процесот на идентификување, мерење и следење на овој ризик. Препораките се однесуваат на дефинирање лимити за клучните показатели на ризик, ревидирање на начинот на следење на штетните настани, како и соодветно дефинирање на клучните показатели на ризик, централизирано следење и известување во врска со овој ризик и спроведување обуки на вработените заради утврдување и

известување за настаните коишто претставуваат изложеност на оперативен ризик. Исто така, дадени се препораки коишто се однесуваат и на зголемување на активностите на организацискиот дел за внатрешна ревизија, ревидирање на рамката за управување со оперативниот ризик во делот на користење услуги од надворешни лица, унапредување на плановите за непрекинато во работењето и унапредување на процесот на утврдување на ризикот преку воспоставување процес на сопствена оценка на изложеноста на оперативен ризик.

При оценувањето на ИТ-ризику во банките, односно на информативната сигурност, се дадени препораки за соодветна поделба на задолженијата на вработените одговорни за администрација на ИТ-системите, зајакнување на воспоставениот систем за ревизорска трага, подобрување на конфигурациите на системите, подобрување на заштитата на доверливоста на ИТ-системите, унапредување на планот за непрекинато во работењето, унапредување на процесот на тестирање на постоечките функционалности при измени во апликациите и изработка на стратегија за развој на информативниот систем. Дополнителните препораки коишто се дадени се однесуваат на: зголемување на стапката на остварување на ИТ-проектите коишто произлегуваат од деловниот план и оперативното работење, проширување на анализите произлезени од годишните оценки на ИТ-ризику, како и поголема посветеност и информираност за ризиците поврзани со ИТ-инфраструктурата, како и проширување на активностите од страна на службата за внатрешна ревизија. Исто така, дадена е препорака за ревидирање на конфигурациските датотеки и воспоставување процес за управување со корисничките идентификатори и лозинките, соодветно планирање на набавките и потребните ресурси и воспоставување независен систем за ревизорска трага во делот на картично работење.

Со контролите главно е утврдена соодветна примена на регулативата од страна на банките во делот на точноста на информациите содржани во извештаите за адекватност на капиталот. Кај дел од банките е дадена препорака за зајакнување на интерните контроли.

Со контролите во кои беше опфатена точноста на известувањето во врска со трансакциите со поврзани лица не беа утврдени материјални пропусти. Кај дел од банките препораките се однесуваат на зајакнување на интерните контроли заради соодветно идентификување на лицата поврзани со лица со посебни права и одговорности, како и проширување на информациите содржани во извештаите коишто се доставуваат до Надзорниот одбор заради соодветен опфат на сите трансакции извршени со овие лица.

9.2. Теренски контроли на усогласеноста со прописите

Фокусот на теренските контроли за оцена на усогласеноста на работењето со прописите е ставен на давањето оцена за усогласеноста на работењето на банките и штедилниците со Законот за Народната банка на Република Македонија, Законот за девизно работење, Законот за заштита на потрошувачите при договори за потрошувачки кредити, Законот за вршење услуги брз трансфер на пари и Законот за платен промет. Кај сите контролирани субјекти главно е утврдено работење во согласност со прописите.

Теренските контроли на небанкарските финансиски институции, односно овластените менувачи, давателите на услуги брз трансфер на пари и нивните субагенти имаа за цел да дадат оцена на усогласеноста на нивното работење со Законот за девизно работење, Законот за брз трансфер на пари и Законот за спречување на перење пари и

финансирање на тероризам. Општо земено, и кај овие институции е утврдено усогласено работење со прописите.

9.3. Лиценцирање банки и штедилници во 2018 година

Во рамките на редовните активности во делот на лиценцирањето на банките и штедилниците согласно со Законот за банките, во текот на 2018 година од страна на НБРСМ беа обработени 60 барања за издавање согласности. Барањата во текот на годината се прикажани во табелата подолу.

Табела 4

Разгледани барања за издавање претходна согласност во 2018 година

Вид на дозвола/согласност (банки)	издадени	одбиени	запрени
Согласност за стекнување акции во банка	1	1	1
Согласност за отпочнување со вршење финансиска активност	3		1
Согласност за измена и дополнување на статут	12	/	2
Согласност за именување член на надзорен одбор	17	/	1
Согласност за именување член на управен одбор	11	/	/
Согласност за вклучување на капитален инструмент во редовен основен капитал	3	/	/
Согласност за вклучување на добивка во редовен основен капитал	5	/	/
Согласност за намалување на вредност на инструменти кои се дел од редовен основен капитал	1	/	/
Согласност за стекнување капитален дел во банка	1	/	/
Вид на дозвола/согласност (штедилници)	издадени	одбиени	запрени
	/	/	/
Вкупно	54	1	5

X. Статистика

Официјалните статистички податоци коишто ги изготвува Народната банка се наменети за информирање на јавноста за финансиските и макроекономските состојби и движења во економијата, како и нејзините односи со остатокот од светот.

Во текот на 2018 година, во континуитет се прибираа, се изготвуваа и се објавуваа статистички податоци од доменот на екстерните и монетарните статистики. Воедно, во текот на годината активно се работеше на понатамошен развој и надградба во одделни сегменти. Ова се однесува како на одредени методолошки аспекти, така и на постојната инфраструктура, со цел да се намали известувачкиот товар и да се зголемат ефикасноста и ефективноста при изготвувањето на статистичките истражувања, како и при нивната дисеминација.

Она што ја одбележа 2018 година во областа на статистиката се активностите за пристапување кон најновиот Стандард за дисеминација на податоци на ММФ (СДДС⁹¹ плус). Имено, во текот на 2018 година се изведе завршната фаза за пристапување кон СДДС плус на ММФ преку повеќе активности за техничко и квалитативно приспособување на статистичкиот систем кон барањата на стандардот. Успешното извршување на овие активности овозможи официјално пристапување на Република Северна Македонија кон СДДС плус на 28 јануари 2019 година, со што земјата се вбројува меѓу 18 земји во светот коишто ги исполниле условите за статистичко известување согласно со овој стандард. Исто така, во текот на 2018 година, се одвиваа редовните активности со кои се унапредуваа квалитетот и деталноста на екстерните и монетарните статистики и нивното споделување со јавноста, преку објавување статистички податоци и соопштенија за печат.

Од аспект на методолошките подобрувања и усогласувања со меѓународните стандарди, во 2018 година е постигнат напредок во следниве области:

- Во областа на **монетарната статистика** продолжи натамошното усогласување со меѓународните и европските стандарди, особено во однос на најновиот Прирачник на ММФ за монетарната статистика од 2016 година. Во периодот јули - август 2018 година, се објавија податоци за монетарната статистика, статистиката на останатите финансиски институции (ОФИ) и статистиката на каматните стапки, засновани на новата методологија, со унапредена секторска и валутна поделба на финансиските инструменти. Воедно, беше изготвена и нова дефиниција на паричната маса, со идентичен опфат како и земјите од ЕУ. Исто така, заради навремено, соодветно и квалитетно информирање на корисниците за новините, објавена е претходна најава и соопштение до јавноста за планираните методолошки измени и направена е нова структура на делот за монетарна статистика на интернет-страницата на Народната банка;

- Во областа на **статистиката на финансиските сметки**, покрај постојаните подобрувања во однос на изворите на податоци и методолошките аспекти, во 2018 година беа подготвени детални податоци за тековите на финансиските средства и обврски за секторот „држава“ по потсектори, за периодот 2014-2017 година. Изготвувањето на овие податоци се клучен влезен елемент во подготовката на дел од табелите за прекумерен долг и дефицит (ЕДП) коишто ДЗС за првпат ги подготви и ги достави до Еуростат. Воедно, извршена е втора годишна трансмисија на детални

⁹¹ Special Data Dissemination Standard Plus.

податоци за финансиските сметки (состојби) до Еуростат, за периодот 2013-2017 година⁹²;

- Во областа на **статистиката за хартии од вредност**, продолжија започнатите активности за софтверско поврзување на сите расположливи бази на податоци за тргувањата со хартиите од вредност во земјата и странство, коешто е во напредна фаза. Со унапредувањето на оваа статистика се создаваат предуслови за збогатување на изворите на податоци и подобрување на квалитетот на статистиката на финансиските сметки. Поконкретно, беа изготвени податоци за пресметка на состојби и трансакции на државни обврзници со што се заокружи процесот на обезбедување податоци за државните хартии од вредност (записи и обврзници) за кои НБРСМ е фискален агент. Исто така, активно се работеше и на подготовка на инфраструктурата на податоци за пресметка на показателот „вложувања во должнички хартии од вредност“, како еден од дополнителните показатели неопходен за целосно исполнување на барањата на СДДС плус, предвидени во транзицискиот период од пет години.

Од аспект на унапредување на инфраструктурата за прибирање, изготвување и дисеминација на статистички податоци, во 2018 година е постигнат напредок во следниве области:

- За зголемување на достапноста и подобрување на пристапот на надворешните корисници до статистичките податоци, во септември 2018 година, успешно заврши проектот **„Изградба на алатка за интерни анализи на статистичките податоци и статистички интернет-портал за надворешни корисници на податоци“**, наменет за полесно пребарување низ податоците од страна на корисниците (достапен за користење од втората половина на 2019 година). Преку порталот ќе биде овозможена поголема флексибилност на корисниците за изготвување на формата и содржината на статистичките податоци, приспособени согласно со индивидуалните потреби. Со ова ќе се зголеми корисноста на објавените податоци и истовремено ќе се намали времето потребно за пребарување низ податоците;

- Во 2018 година продолжија активностите во рамки на долгорочниот проект за **воспоставување интегриран систем на известување за потребите на статистиката и супервизијата (ИСИДОРА)**, со којшто значително ќе се намали известувачкиот товар и ќе се овозможи многу побогата податочна база за постојните статистички цели, како и за понатамошно усогласувања со меѓународните статистички барања. Во текот на годината беа преземени повеќе клучни активности за дизајнирање на структурата на податоците потребни за известување во новиот систем;

- Активностите во рамки на долгорочниот проект за **изградба на единствен статистички склад на податоци за потребите на екстерните статистики** продолжија и во текот на 2018 година. Со остварувањето на овој проект би се постигнало натамошно усогласување со барањата на Европската Унија и други меѓународни организации и надворешни корисници;

- Во склоп на редовните активности на Народната банка за подобрување на комуникацијата со известувачите и намалување на известувачкиот товар, во јуни 2018 година се **поедностави процедурата за евиденција на кредитните работи со нерезидентите**, за намален обем на документација потребна за евиденција. Исто така, во текот на 2018 година **за првпат беше применет методот на примерок**, наместо претходно користениот метод на цензус, при известувањето за капиталните вложувања во земјата, што значително го намали известувачкиот товар. Во следниот период постепеното воведување електронско известување дополнително би придонесло за подобрување на ефикасноста на системот на известување, без намалување на квалитетот на статистичките податоци;

⁹² Податоците имаат третман на експериментални, сè додека не се постигне опфат и деталност соодветен за нивно објавување.

- Од аспект на дополнителните активности во рамки на 2018 година би ги издвоиле активностите за приспособување на ИТ-системот за обработка на податоците за надворешнотрговската размена во Народната банка кон новиот систем во Царинската управа. Приспособувањето е значајно бидејќи може да има влијание врз продукцијата на податоци за екстерните статистики, како и решенијата за овој сегмент во проектот за склад на податоци.

Во текот на годината продолжи меѓуинституционалната соработка помеѓу Народната банка, Министерството за финансии и Државниот завод за статистика во областа на статистика на финансиски сметки, фискалната статистика за прекумерен долг и дефицит, конзистентна поделба по сектори на економските субјекти, како и во заедничките проекти за техничка помош за натамошно развивање на повеќе статистички домени.

XI. Внатрешна ревизија

Во 2018 година, Дирекцијата за внатрешна ревизија (ДВР) целосно ја спроведе својата програма за работа. Преку систематско оценување и давање препораки за подобрување на процесот на управувањето со ризиците, соодветноста и ефективноста на внатрешните контроли, како и на процесите на управување, внатрешната ревизија ги остваруваше своите основни цели, давајќи уверување за:

1. ефикасната и економичната употреба на ресурсите;
2. безбедното чување и заштита на средствата;
3. веродостојноста и интегритетот на финансиските и другите информации; и
4. усогласеноста на работењето со законските и подзаконските акти, интерните политики и процедурите за работа.

Во 2018 година, беа извршени вкупно 20 редовни ревизии на вкупно 23 работни процеси, при што за утврдените наоди беа дадени вкупно 22 препораки за подобрување на системот на интерни контроли. На редовна квартална основа се следеше спроведувањето на дадените препораки и сознанијата од извршените следења укажуваат на тоа дека препораките главно се почитуваат и се остваруваат во зададените рокови. Нивото на остварување на дадените препораки во 2018 година изнесува 95%.

Покрај редовните, внатрешната ревизија имаше дополнителни активности преку примена на Програмата за потврдување на квалитетот и унапредување на работењето на ДВР. Од овој аспект, во рамките на оваа програма, во текот на 2018 година се извршија измени и дополнувања на Упатството и интерните процедури за работата на ДВР, се изврши селективен преглед на работен материјал од две извршени ревизии од аспект на усогласеноста на работењето со интерните акти, се заврши автоматизирањето на процесот на следење на дадените препораки, како и други активности во доменот на внатрешната ревизија.

Работењето на ДВР беше поблиску надгледувано од Комитетот за ревизија, којшто одржуваше редовни седници во текот на 2018 година.

XII. Подобрување на институционалниот капацитет на Народната банка

12.1. Стратегиско планирање

Во мај 2018 година беше донесен новиот Стратегиски план на Народната банка за периодот 2019 – 2021 година. Стратегискиот план содржи единаесет стратегиски цели коишто јасно ја изразуваат определбата на Народната банка за одржување ниска и стабилна инфлација преку стратегијата на одржување стабилен курс на денарот во однос на еврото, одржување финансиска стабилност како составен елемент на макроекономската стабилност и предуслов за остварување економски раст и просперитет. Стратегискиот план за 2019-2021 година претставува продолжение на претходно утврдените стратегиски цели во областа на утврдувањето и спроведувањето на монетарната политика и поддршката на финансиските пазари, управувањето со девизните резерви, одржувањето на финансиската стабилност, издавањето и управувањето со книжните и кованите пари, платните системи, статистиката и истражувачката дејност. Воедно, во стратегискиот план е изразена определбата на Народната банка за натамошен развој на корпоративното управување и за продлабочување на системот на вредности преку создавање современ и компетентен човечки капитал, воспоставување на најновите технолошки иновации во деловните процеси, ефикасно управување со ризиците и на развивање на соработката со домашните и странските институции. Врз основа на вака утврдените стратегиски цели, во декември 2018 година беше донесена Програмата за работа на Народната банка за 2019 година, којашто ги обединува планираните програмски активности на организациските единици во Народната банка и истовремено овозможува координација на работењето, подобра процена на планираните и очекуваните резултати, како и соодветна распределба на расположливите ресурси заради поефикасно остварување на стратегиските цели.

Во рамките на процесот на стратегиското планирање се и активностите поврзани со раководењето со проектите во Народната банка. Заради натамошно унапредување на процесот за раководење проектите, во соработка со Банката на Холандија во Народната банка во ноември 2018 година се одржаа работилница и семинар со посебен осврт на практиките на проектниот менаџмент, при што беа дадени препораки за зголемување на ефикасноста при планирањето и спроведувањето на проектите.

12.2. Управување со човечките ресурси

Народната банка на Република Северна Македонија е институција којашто постојано се грижи и инвестира во своите вработени, заради јакнење на нивните вештини и компетенции и зголемување на стручните знаења, со цел да се создаде високостручен кадар којшто соодветно ќе им одговори на предизвиците за успешно остварување на нејзините цели.

На крајот од 2018 година, бројот на вработени⁹³ во Народната банка изнесува 446. Во 2018 година, не се бележи промена во половата структура на работниците во

⁹³ Заедно со бројот на работници ангажирани од Агенцијата за привремени вработувања, вкупниот број на вработени изнесува 454. Графиконите во овој дел се изработени според вкупниот број вработени.

Народната банка во однос на претходните години, при што женската популација изнесува 59%, наспроти машката популација со 41%.

Графикон 104

Квалификациска структура на работниците во Народната банка според Националната рамка на квалификации на РСМ (во проценти, со состојба на 31.12.2018 година)



Извор: НБРСМ.

Во однос на старосната структура, слично како и во 2017 година, просечната старост на работниците во 2018 година изнесува 44,9 години. Од аспект на квалификациската структура, највисоко учество од 41,6% бележат работниците со високо образование (четиригодишни студии), а потоа следат работниците со магистерски студии со 22%.

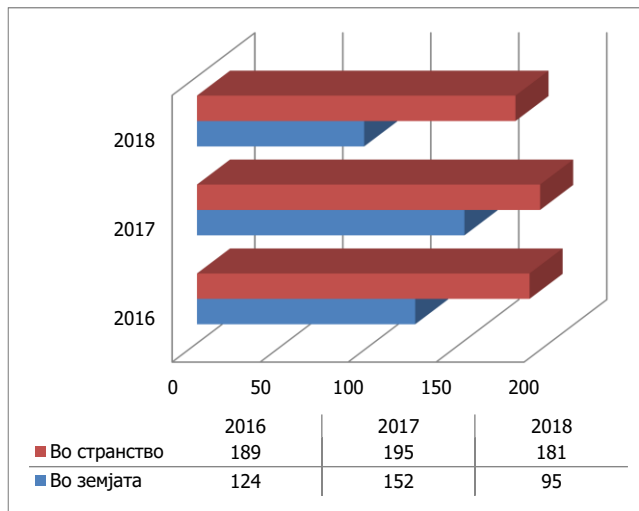
Процесите на стручното усовршување, оценувањето на успешноста во работењето и наградувањето се процеси коишто делуваат врз развојот на кариерата на работниците во Народната банка. Како и секоја година, се изведоа

советувања, на ниво на дирекции, заради објективна примена на оценувањето на успешноста во работењето, како и заради овозможување соодветна повратна информација кон вработените за нивните остварувања. Овој систем, во Народната банка, се користи како алатка и за поголема ангажираност, продуктивност и искористување на знаењето и креативниот потенцијал во институцијата. Воедно, за квалитетно спроведување на овие процеси, како и секоја година, се работеше на развојот на професионалните и меките вештини на работниците и раководителите во институцијата.

Народната банка постојано инвестира во стручното усовршување на работниците, заради исполнување на стратегиските цели, мисијата и визијата на институцијата. Во текот на 2018 година се остварени вкупно 276 стручни оспособувања во земјата и во странство.

Графикон 105

Број на остварени стручни оспособувања во земјата и во странство



Извор: НБРСМ.

Во однос на претходната година, вкупните стручни оспособувања бележат намалување за 20,5%, што во поголема мера се должи на помалиот број на обуки во земјата коишто забележаа намалување од 37,5%, при истовремен помал пад од 7,2% на обуките во странство. Воедно, бројот на работници коишто посетиле стручно оспособување, во 2018 година, е намален за 17,1%, во споредба со претходната година.

Главните надворешни организатори на стручните оспособувања се европските централни банки, Меѓународниот монетарен фонд во соработка со Здружениот институт на Виена и Светската банка, со кои Народната банка интензивно соработува преку програмите за меѓусебна соработка. Истовремено, како главни организатори на стручните оспособувања во земјата се јавуваат домашните центри за едукација, од областа на заштитата на личните податоци и промената на законските регулативи, во доменот на работата на Народната банка.

12.3. Истражувачка активност

Истражувачката активност на Народната банка и во 2018 година беше насочена кон области коишто се значајни за остварување на основните цели на работењето, поддршка на процесот на одлучување, навремено согледување на идните предизвици, како и натамошно јакнење на институционалниот капацитет. Во текот на 2018 година се работеше на повеќе истражувачки проекти, коишто се однесуваа на: анализа на задолженоста на корпоративниот сектор преку користење микроподатоци, примена на нови методи за тековна и краткорочна проекција на БДП и изработка на работен материјал, анализа на карактеристиките на извозните претпријатија преку користење микроподатоци, истражување за влијанието на трговијата со услуги врз економскиот раст, како и анализа на поврзаноста помеѓу кредитниот пазар и динамиката на цените на становите. Покрај тоа, во текот на годината се работеше и на други истражувачки проекти чиешто остварување е во тек, главно од областа на: макроекономското моделирање, финансиската стабилност и банкарскиот систем. Програмата за истражувачката активност за периодот 2019 - 2021 година, донесена во средината на 2018 година, упати на натамошни активности во рамки на основните истражувачки области, а беше дополнета и со неколку нови проекти.

На 12-13 април 2018 година, беше организирана Седмата истражувачка конференција на тема: „Речиси една деценија по кризата: На патот кон новиот глобален циклус и нормализирање на монетарната политика“, којашто за првпат се одржа во Охрид. Конференцијата се одржува традиционално по повод монетарното осамостојување. Првиот конференциски ден беше посветен на презентација на истражувачки материјали од централните банки и академските институции, а вториот ден на панел-дискусии за политиките на претставниците на високо ниво, вклучително и панел-дискусија на гувернерите на централните банки од регионот и од ЕУ. Во рамките на овој настан беше доделена и редовната Годишна награда на Народната банка за

најдобар труд на млад истражувач во областа на макроекономијата и банките и банкарските системи.

Во рамките на активностите за поддршка на развојот на истражувачката и аналитичката активност продолжи работата на Клубот на истражувачите, којшто е отворен и за истражувачи надвор од Народната банка. Во текот на 2018 година беа одржани редовните четири квартални сесии на Клубот, на коишто беа презентирани и разгледани повеќе научно-истражувачки трудови, коишто се однесуваа на истражувачки прашања од областа на монетарната политика, банкарството, продуктивноста, јавниот долг, секторската структура на економијата. Во текот на 2018 година, во доменот на истражувачката активност, Народната банка оствари техничка соработка со Централната банка на Хрватска, при што беше остварена размена на искуства во доменот на поставеноста на истражувачката активност во двете централни банки. Воедно, во соработка со Чешката централна банка, беше остварена експертска посета во рамки на техничката помош за градење на моделот ДСГЕ (динамички стохастички модел на општа рамнотежа). Вработените на Народната банка, со свои трудови и презентации, учествуваа на повеќе конференции и меѓународни настани.

12.4. Управување со оперативните ризици

Во текот на годината се работеше на унапредување на процесот на управување со оперативните ризици преку натамошно развивање на интерните акти и проширување на прегледот на потенцијалните извори на оперативните ризици на Народната банка имајќи ги предвид проценетите ризици од тековното работење. Воедно, се работеше на ажурирање на регистарот на работните процеси и нивната критичност, се изврши нова процена на оперативните ризици и се разработија акциски планови со мерки за справување со оперативните ризици. Во тек е утврдувањето стратегии и мерки за справување со утврдените оперативни ризици. Покрај тоа, во текот на годината беа спроведени презентации и обуки за организациските единици за најновите трендови во управувањето со оперативните ризици на централните банки, како и запознавање со измените на интерните акти.

12.5. Обезбедување непрекинатоство во работењето

Согласно со Политиката за непрекинатоство во работењето на Народната банка, во рамки на институцијата е воспоставен систем за координирано планирање, ажурирање и тестирање на неопходните мерки за обезбедување непрекинатоство на работните процеси во ситуација на криза.

Во текот на 2018 година е извршено ревидирање на плановите за обезбедување непрекинатоство во работењето (ПНР) за вкупно 98 работни процеси. Исто така, заради потврдување на комплетноста и спроведливоста на плановите за непрекинатоство на критичните работни процеси, во текот на 2018 година беа спроведени активности за подготовка на неопходната документација, обука на вработените и тестирање на плановите за обезбедување непрекинатоство на критичните работни процеси, во услови на однапред дефинирани кризни сценарија и опсег на тестирање. Во таа смисла, во Народната банка беше спроведено тестирање на плановите за обезбедување непрекинатоство на 15 критични работни процеси од страна на 8 организациски единици. За резултатите од извршените тестирања беа изработени детални извештаи со

соодветни акциски планови за спроведување на утврдените мерки за подобрување на плановите за обезбедување непрекинатост.

12.6. Сигурност на информацискиот систем и заштита на личните податоци

Од аспект на активностите за обезбедување усогласеност на релевантните интерни акти со прописите за заштита на личните податоци, во текот на 2018 година беше спроведена контрола на усогласеноста на девет интерни акти со прописите за заштита на личните податоци и беше направена проценка на потребата од измени и дополнувања на актите заради настанати промени во опкружувањето.

Во однос на сигурноста на информацискиот систем на Народната банка и обезбедувањето тајност и заштита на обработката на личните податоци, беа спроведени периодични контроли на усогласеноста во работењето на Народната банка и беа дадени наоди и препораки за надминување на утврдените неусогласености. Воедно, на редовна основа беа анализирани настанатите инциденти во работењето, при што годишниот извештај за инцидентите евидентирани во текот на претходната година беше разгледан од страна на Надзорниот одбор за сигурност на информацискиот систем.

Имајќи ги предвид одредбите од Политиката за сигурност на информацискиот систем на Народната банка, кои обезбедуваат подигнување на свеста на вработените во однос на сигурноста на информацискиот систем на Народната банка, во текот на 2018 година беа спроведени обуки за сигурност на информацискиот систем, заштитата на личните податоци и безбедноста на класифицираните информации на кои присуствуваа вкупно 103 вработени во Народната банка.

Во текот на 2018 година, беше извршена проверка и потврда на усогласеноста на Народната банка со сите задолжителни безбедносни контроли предвидени во „Рамката за безбедносните контроли кај клиентите (РБК)94“ во апликацијата КИЦ (KYC)95 на СВИФТ.

12.7. Развој во областа на информатичката технологија

Во текот на 2018 година во областа на информатичката технологија се работеше на 8.282 работни случаи, што претставува зголемување за 27% во однос на 2017 година, кога биле евидентирани 6.518 случаи. Од нив, најголемиот дел, или 57%, се барања за ИТ-услуги, 34% се однесуваат на решавање инциденти, додека 9% отпаѓаат на редовното одржување на информатичката инфраструктура и нејзиното подобрување. Дирекцијата за ИТ одржува околу 129 сервери, 460 работни станици, 199 апликации (во голем дел софтверски решенија развиени во рамки на Народната банка, а мал дел набавени од надворешни добавувачи), како и голем опсег останати ИТ-средства коишто вработените во банката секојдневно ги употребуваат.

⁹⁴ Customer Security Controls Framework.

⁹⁵ Апликацијата „Запознај го својот клиент“ (Know Your Customer) се користи за размена на информации помеѓу членките на СВИФТ.

Во 2018 година се остварени 17 ИТ-проекти за развој на софтвер, 4 продолжуваат и во 2019 година, додека 4 се откажани. Покрај овие, изработени се и дополнителен број ИТ софтверски проекти, коишто не биле планирани, но се појавиле како потребни во текот на 2018 година. Соодносот помеѓу планираните и непланираните активности е 77% со 23%, што е значително подобрување на процесот на планирање на Народната банка во раководењето и остварувањето ИТ-проекти, особено земајќи предвид дека некои активности не зависат од Народната банка, туку се иницирани од надворешни фактори.

Во текот на 2018 година, се работеше на подобрување на инфраструктурата на СВИФТ, беше извршена надградба на системите согласно со препораките на СВИФТ и редовните годишни одржувања, како и промени во другите системи коишто придонесуваат за информациската сигурност. Покрај тоа беше инсталиран нов софтвер за контрола на печатењето, нова инфраструктура за САН (англ. Storage Area Network) за МИПС и беа заменети централниот „огнен ѕид“ (англ. firewall) со нов огнен ѕид, софтверските алатки за работа со базите на податоци и системот за електронска пошта. Воедно, беа заменети неколку телекомуникациски линии, а беше воведена и втора, резервна оптичка линија до резервните локации. Во периодот мај-јуни 2018 година е извршено воведување, инсталација и конфигурација на нов систем за евиденција на работното време и контрола на пристап и негово поврзување со нови терминали за влез/излез со бесконтактни картички.

Во јуни 2018 година, Народната банка беше организатор на Меѓународниот форум за ИТ, на кој зедоа учество триесет и четири ИТ-специјалисти од петнаесет централни банки. Учесниците на Форумот, преку презентации и отворена дебата ги споделуваа своите знаења и искуства за различни аспекти на развојот и одржувањето на апликациите и ИТ-услугите.

Во ноември 2018 година, од резервната локација на Народната банка е направено успешно тестирање и проверка на функционалноста на ИТ-опремата во однос на Планот за обезбедување непрекинатост на работните процеси поврзани со МИПС во услови на кризна ситуација.

XIII. Останати активности

13.1. Меѓународна соработка

Во текот на 2018 година, продолжи мултилатералната соработка на НБРСМ со Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) и со Светската банка. Во тие рамки беше остварена редовна посета од претставници на ММФ во врска со консултациите во согласност со членот IV од Статутот на Фондот. Во текот на 2018 година, заеднички тим на ММФ и Светската банка ја спроведе т.н. мисија ФСАП со која се спроведе сеопфатна и темелна проценка на финансискиот сектор во земјата. Во рамките на ФСАП, меѓу другото, се анализира издржливоста на финансискиот сектор, квалитетот на регулаторната и супервизорската рамка, капацитетот на супервизорските органи за вршење на своите функции, квалитетот на платните системи и инфраструктурата на финансискиот пазар и капацитетот за управување со и разрешување на финансиските кризи. Исто така, продолжи и соработката со ММФ во доменот на статистиката, насочена кон унапредување на статистиките што се во надлежност на НБРСМ.

Во однос на соработката со Светската банка, беше остварена една експертска мисија на техничка помош во областа на банкарската супервизија, којашто беше спроведена од страна на ФИНСАК (англ. World Bank Financial Sector Advisory Centre) за проектот за воспоставување рамка за решавање и опоравување на банки со проблеми, како и за спроведување на ИФРС9. Исто така, во рамките на РАМП, во НБРСМ беше организирана посета на мисија на Светската банка, насочена кон примена на фјучерс-договорите при активно управување со портфолијата на девизните резерви.

Гувернерот и вицегувернерите на НБРСМ учествуваа на редовните пролетни средби и на Годишното собрание на ММФ и на Светската банка, каде што одржаа успешни средби со претставници на меѓународни финансиски институции, комерцијални банки и други институции. Во текот на 2018 година, НБРСМ учествуваше на дел од редовните состаноци на Банката за меѓународни порамнувања во Базел, како и на организираните средби на Клубот на гувернери на централните банки од Црноморскиот Регион, Балканот и Централна Азија.

Во 2018 година, продолжи силната билатерална техничка соработка на Народната банка со повеќе централни банки, меѓу кои, како најзначајни стратегиски партнери се Холандската централна банка, Централната банка на Германија, Народната банка на Белгија, Народната банка на Полска, но и останатите централни банки од ЕУ и земјите во регионот.

Во однос на соработката со Европската централна банка, во 2018 година НБРСМ и ЕЦБ склучија меморандум за соработка, која ќе биде насочена кон обезбедување ефективна размена на супервизорски информации. Спроведувањето на одредбите од меморандумот ќе биде многу значајно и за остварувањето на определбата на НБРСМ за постојано развивање на банкарската супервизија според најновите европски и меѓународни стандарди и препораки.

Исто така, во рамките на воспоставениот регионален пристап за соработка помеѓу ЕЦБ и централните банки од Западен Балкан, беа организирани семинари посветени на функционирањето на Европскиот систем на централни банки на коишто учествуваа претставници од НБРСМ.

И во 2018 година, НБРСМ учествуваше во националните стратешки активности врзани за процесот на пристапување на Република Македонија кон Европската Унија, преку нејзиното соодветно учество во редовниот дијалог со Европската комисија во рамки на поткомитетите коишто произлегуваат од Комитетот за стабилизација и асоцијација, учество во подготовката и остварувањето на Годишната национална програма за усвојување на правото на Европската Унија (НПАА), учество во подготовката на придонесот на Република Македонија кон Годишниот извештај на Европската комисија, како и во подготовката на Програмата за економски реформи (ЕРП).

Во однос на расположливите претпристапни фондови од ЕУ, во 2018 година НБРСМ беше корисник во рамките на проекти финансирани преку Инструментот за претпристапна помош (ИПА) и Инструментот за техничка соработка и размена на информации (ТАИЕХ).

Во однос на користењето средства од Инструментот за претпристапна помош, Народната банка беше вклучена во националната програма за 2012 година, како и во Повеќекорисничката програма (англ. Multi-country IPA) за 2017 година. Во текот на 2018 година заврши проектот „Креирање интерна аналитичка алатка и статистички интернет-портал за надворешни корисници“ (којшто ќе биде пуштен во употреба за надворешните корисници од втората половина на 2019 година). Во 2018 година повторно беше актуализиран предлогот за твининг-проектот *Јакнење на институционалниот капацитет на Народната банка како подготовка за влез во ЕЦЗБ*. Проектот е фокусиран на неколку клучни области од работењето на Народната банка: платните системи, банкарската регулатива и банкарската супервизија, статистиката и монетарната политика и економските истражувања. На крајот на 2018 година, Народната банка достави апликација за финансирање на твининг-проектот, а одлуката на Европската комисија за негово одобрување беше добиена во февруари 2019 година. Овој проект ќе се оствари со финансиски средства во рамките на програмата ИПА 2.

Во рамките на *Програмата за статистичка соработка* финансирана од Повеќекорисничката програма на ИПА 2017, во текот на 2018 година беше обезбедена финансиска поддршка за учество на претставници од НБРСМ на редовните состаноци и комитети на ЕУРОСТАТ во областа на платнобилансната статистика.

Во текот на 2018 година, беа планирани два проекта за техничка соработка во рамките на Инструментот за техничка соработка и размена на информации (ТАИЕХ), коишто треба да започнат во 2019 година.

13.2. Односи со јавноста

Постојаното јакнење на транспарентноста и развивањето на комуникацијата со јавноста, вклучително и со претставниците на средствата за јавно информирање, за Народната банка беше предизвик и во 2018 година. Притоа беа објавени над двесте соопштенија и беа одржани осум прес-конференции од кои три имаа и меѓународен карактер (најмногу во изминатите седум години), како и две информативни средби со новинари по повод одржувањето значајни меѓународни настани организирани од Народната банка. Навремено беа одговорени сите добиени новинарски прашања (над седумстотини) и на барање на медиумите беа одржани поголем број интервјуа со претставници на раководството на институцијата.

Активно продолжи редовното објавување содржини на институционалната веб-страница, при што меѓу другото, и натаму се објавуваа соопштенијата и извештаите на Народната банка, известувањата за примената на инструментите на монетарната политика и известувањата за нови податоци, како и повеќе публикации и работни материјали, на македонски и на англиски јазик, а голем дел од содржините се достапни и на албански јазик. Годишниот извештај за работењето на Народната банка беше објавен и во печатена форма.

Официјалните страници на институцијата на социјалните мрежи се развиваа како платформи за директна и непосредна комуникација со јавноста, при што тие станаа подостапни и поприфатливи за поширокиот аудиториум. Следејќи ги најдобрите практики од централнобанкарската заедница се утврдија и активности за натамошен развој на ваквите институционални страници во 2019 година. Со зголемена ефикасност функционираа и институционалните електронски адреси наменети за директната комуникација со јавноста, при што беа одговорени сите прашања упатени од правни и физички лица, како и оние што пристигнаа преку контакт-формите на страниците на социјалните мрежи. Истовремено, се користеше и одделната е-адреса за слободен пристап до информациите од јавен карактер.

Во 2018 година се почна со проектот за воведување централизиран електронски систем на координирање на односите со јавноста. Истовремено, по примерот на низа централни банки, ЕЦБ, ММФ и други меѓународни институции и организации, во Народната банка беше воспоставено дигитално следење на сите медиумски објави поврзани со централнобанкарското работење во земјава, заради поголема информираност на вработените и унапредување на односите со јавноста.

По повод воведувањето на првите полимерни пари во нашата држава, во 2018 година се водеше и информативно-едукативна кампања наменета за пошироката јавност. Во рамки на кампањата беа подготвени поголем број едукативно-информативни текстови и материјали публикувани на веб-страницата на Народната банка и/или на институционалните страници на социјалните мрежи, како и поголем број материјали коишто беа наменети за навремена информираност на новинарите, а јавноста беше запознавана и преку информативно-едукативни постери во експозитурите на сите деловни банки во државата. Во последниот месец од годината, беше организирана и традиционалната работилница за новинарите, на којашто беа презентирани и разгледани актуелни теми од работењето на Народната банка. Со оваа активност, продолжи практиката за подобро запознавање на медиумите со работењето на Народната банка, што треба да придонесе и за подобра информираност на целокупната јавност за централнобанкарските активности во земјава.

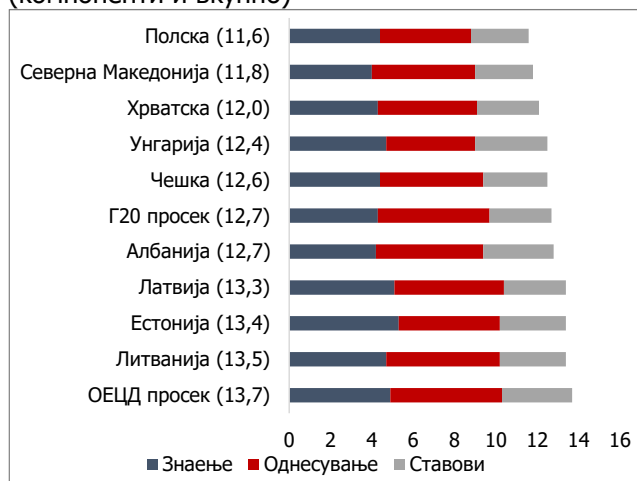
13.3. Финансиска едукација

Во текот на 2018 година, Народната банка спроведе повеќе активности во доменот на финансиската едукација, со цел да придонесе за зголемување на нивото на финансиска писменост во земјата. Во текот на целата година, се одржуваа интерактивни едукативни предавања во просториите на НБРСМ за ученици од основните и средните училишта, како и студенти од факултетите од земјата, на македонски и албански јазик. Беа опфатени околу 1300 ученици и студенти, придружувани од наставници и професори. Предавања и посети со поголем интензитет се одржаа и за време на „Глобалната недела на парите“ во текот на март.

Во текот на 2018 година, Народната банка објави неколку публикации како што е публикацијата „Паметно управување со парите – водич за личните финансии“. Публикацијата е наменета за пошироката јавност, со цел на едноставен начин да ѝ ги доближи основните концепти и поими од областа на управувањето со личните финансии. Исто така, се објави и публикацијата за најмладите „Стрипотека со Денарко“, а во соработка со Фондот за развој на Европскиот фонд за Југоисточна Европа (ЕФСЕ ДФ), Народната банка изготви две едукативни брошури на следниве теми: „Патување во светот на парите“ и „Водич за финансиска едукација“ наменети за младата популација во државата.

Народната банка за првпат, во февруари 2018 година, објави Конкурс за изработка на едукативна игра (веб/мобилна апликација). Играта со наслов „Заработете и штедете“ е изработена од студент на информатичките науки (учесник на конкурсот) и е објавена на официјалната интернет-страница како виндоус и андроид-апликација. Преку играта младите имаат можност да се забавуваат, да пројават поголем интерес од областа на економијата и финансииите и да го збогатат сопственото знаење.

Графикон 106
Финансиска писменост кај возрасните по земји
(компоненти и вкупно)



Извор: Adult Financial Literacy Competencies in Macedonia, INFE methodology.

најважни компоненти на финансиската писменост: финансиско знаење, финансиско однесување и финансиски ставови, нивото на финансиска писменост на населението во нашата земја, иако е споредливо со земјите од регионот, сепак е под просекот на земјите од Г20 и ОЕЦД. Согласно со добиените одговори, населението во земјава има релативно добри финансиски знаења (45% од испитаниците). Во однос на однесувањето кон финансииите, 42% од испитаниците покажале одговорно управување со парите и домашниот буџет (плаќање на обврските навреме, поставување долгорочни финансиски цели, внимателно одбирање на финансиските производи и услуги). Од аспект на третата компонента, само 20% од испитаниците покажале позитивни ставови во однос на финансиските средства (дали треба да се штедат или да се трошат и како да управуваат со нив на долг рок). Општо гледано, податоците укажуваат на тоа дека е потребна поголема информираност и едукација на населението за употребата на различните современи банкарски и други финансиски производи и услуги.

Од 13 до 15 мај 2018 година, Народната банка заедно со другите финансиски регулаторни институции ги одбележаа „Деновите на финансиската писменост“. За време на настанот преку изложбен дел посетителите можеа да се информираат за сите

финансиски теми коишто се од нивен интерес. На овој мултимедијален настан учествуваа претставници и на финансиските институции: банките, штедилниците, друштвата за осигурување, друштвата за управување со инвестициските фондови, друштвата за управување со пензиските фондови и микрофинансиските институции.

Кон крајот на септември 2018 година, официјално започна петгодишниот проект за финансиска едукација (2018-2022 година) со поддршка на Министерството за финансии на Холандија и Меѓународната мрежа за финансиска едукација при ОЕЦД (ИНФЕ-ОЕЦД), којшто се одвива во седум земји од холандската конституенца при ММФ и Светската банка. Покрај Народната банка, носители на овој петгодишен проект се и Министерството за финансии, Комисијата за хартии од вредност, Агенцијата за супервизија на осигурувањето и Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување. Целта на проектот е градење на капацитетите за развој на финансиската едукација, како и изработка на национална стратегија за финансиско едуцирање на населението.

Народната банка, Министерството за финансии и Агенцијата за супервизија на осигурувањето, по повод одбележувањето на Светскиот ден на штедењето – 31 октомври и Денот на осигурувањето – 1 ноември, го објавија редовниот конкурс за ученици од основното образование на две теми: „И јас умеам да штедам“ и „Што значи осигурувањето на домот и семејството за мене“. Годинава, за првпат, на конкурсот, учениците од средните училишта можеа да испратат литературна творба – есеј, и тоа на тема „Штедам – мислам на својата иднина“.

Во декември 2018 година Народната банка склучи Меморандум за соработка со Македонската банкарска асоцијација (МБА) во сферата на финансиската едукација и финансиската инклузија. Народната банка и МБА, во натамошниот период, заеднички ќе преземат низа активности коишто ќе бидат насочени кон подигнување на нивото на финансиска писменост, унапредување и развивање на финансиската инклузија на популацијата, како и активности за подобра информираност на населението за банкарските услуги во земјава.

13.4. Годишен извештај за работата на Музејот на Народната банка и на Библиотеката и архивот на Народната банка за 2018 година

Музејската дејност на Народната банка изминатата година вклучуваше спроведување повеќе активности по однос на тековното работење, а се однесуваа на документирањето и конзерваторската заштита на Нумизматичката збирка на Народната банка. Во рамките на работата се остварија повеќе активности и за непосредна музејска едукација на деца и младинци и други посетители на Музејот. За таа цел беа изготвени и објавени и две публикации за популаризација на нумизматичкото и монетарното културно наследство на Северна Македонија. Покрај тоа, Музејот беше еден од носителите на активностите во Неделата на парите, спроведени во март 2018. По однос на истражувачката работа, Музејот учествуваше на меѓународната конференција „Меѓу Истокот и Западот, Стоби и градовите во римските провинции на Балканот“, што се одржа во септември 2018 година во Стоби, а беше организирана од страна на Националната установа Археолошки локалитет – Стоби. Покрај тоа, во рамките на музеолошката работа, Музејот започна со подготовките за изложување на новата постојана музејска поставка во новиот објект на Народната банка.

Библиотеката и архивот во текот на годината презедоа активности за збогатување и заштита на библиотечниот и архивски фонд и достапност на материјалите

до корисниците. Тековно, се дигитализира архивски материјал произлезен од работењето на Народната банка, а воедно се спроведуваше архивистичко истражување поврзано со собирањето и дигитализирањето материјали значајни за историјата на централнобанкарското работење во државата.